

รายงานการดำเนินงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา
ส่วนประสานงานกลาง

โดย ศ.เสน่ห์ จามริก และคณะ

มกราคม ๒๕๔๖

พร้อม (ไม่เป็นนามธรรม) ควรระวังด้วยว่าการพัฒนาต่างๆนั้นคนส่วนมากต้องการ ขอให้แต่ละภาคประเมินความพร้อมนี้ ในระดับชุมชนโดยรวม ส่วนพื้นที่ที่ยังไม่พร้อมขอให้รอไปก่อน

ในส่วนการนำเสนอกับ สกว. ให้เน้นเรื่อง ภัยที่เข้ามากระทบต่อฐานทรัพยากร ไม่ต้องไปเน้นเรื่องการวิเคราะห์แผนพัฒนาต่างๆ

ในส่วนของรายงานการดำเนินการชุดโครงการสิทธิฯ ระยะแรก ได้ย่ำว่า สิทธิชุมชนปรากฏองค์ประกอบ 3 มิติใหญ่ๆ ต้องการการพัฒนาการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการทางสังคม (Social Learning)

การนำเสนอคราวที่แล้ว คือ มองไม่เห็นภาพของงาน ถูกถามเรื่องการวิจัยทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบทหรือไม่ คราวนี้เราต้องช่วยให้กรรมการ สกว.เกิดความเข้าใจมากขึ้น จึงขอพยายามให้เสนอภาพให้ความรับรู้ร่วมกันว่า เป็นภาพร่วมกันของคนไทย ซึ่งหากสาธารณะเข้าใจ ความแตกแยกจะลดลง เช่น กรณีป่อนอก หินกรุด เราควรคำนึงถึงคุณภาพงานมากกว่าปริมาณ คิดว่า คนที่พร้อมจะเรียนรู้มีน้อย เรายอมรับว่าในพื้นที่มีความซับซ้อนในการทำงาน แต่คิดว่างานควรจะคืบหน้ามากกว่านี้ เพราะได้คุยไปหลายครั้งแล้ว

ขอย้ำว่า ในการนำเสนอกับ สกว. ขอให้เสนอรูปธรรมว่ามีกลุ่มคนเข้าร่วมกระบวนการอย่างไร และอาจไม่จำเป็นต้องพูดเรื่องกระบวนการวิจัยก็ได้ จำเนียรการไปตามแผนที่มิแล้วได้ (เอกสาร "กระบวนการเรียนรู้") ไม่ควรลงรายละเอียด เพราะเวลาไม่มาก การรับรู้ได้ไม่ทั้งหมด

พิจารณาการปรับลดพื้นที่

ภาคใต้ มีมติเองว่า ขอดอนทั้งโครงการ และแล้วแต่กรรมการบริหารจะตัดสินใจอีกครั้ง (ประเมิน : ทะเลสาบสงขลา กับ เขื่อนเขาพระ นับรวมเป็นลุ่มน้ำเดียวกัน ต้นน้ำปลายน้ำ / ปากพนังเป็นประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสำคัญ)

ภาคอีสาน มีมติยอมรับงบประมาณ รวม 30 ล้าน

ความเห็นกรรมการ

- เรื่องยุทธศาสตร์เชื่อมโยงกันได้หมด ขอให้เน้นเรื่องความเป็นไปได้ของคน
- ภาคใต้ขอให้ตัดเรื่องพืชเชิงเดี่ยวออก เพราะมีทางเลือกงบประมาณอื่น / เรื่องสุราษฎร์ให้ลดพื้นที่ลง/ทางตรงก็ตัดสินใจออก ถ้างบลดลง / ปากพนังก็ขอลงเพราะงบไม่พอทำงาน สรุปว่า คงกรณี ปากพนัง ทะเลสาบ และ เขาพระ
- ด้านงบประมาณ คง 26.6 ล้านบาท ซึ่งหากถูกตัดจาก สกว. จะมาตัดกิจกรรมอีกครั้ง

รายงานการดำเนินงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา
ส่วนประสานงานกลาง

โดย ศ.เสน่ห์ จามริก และคณะ

มกราคม ๒๕๔๖

ภาคผนวก 1

- ปัญหาที่พบในการดำเนินงานช่วงที่ผ่านมา ได้แก่ การขาดทักษะในงานวิจัยของชาวบ้านโดยเฉพาะกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ, ปัญหาการจัดระบบข้อมูลที่ยังไม่ดีพอ, ค่าใช้จ่ายตามจริงของกิจกรรมสูงกว่าที่คาดประมาณไว้ตามแผนงาน, การเกิดปัญหาเฉพาะหน้าในพื้นที่ทำวิจัย และปัญหาชาวบ้านขาดความมั่นใจหรือไม่เชื่อถือในศักยภาพของตนเอง

- โครงการสิทธิชุมชนศึกษา กรณีลุ่มน้ำย่อยแม่กวัง และลุ่มน้ำย่อยแม่แดงตอนล่าง

- ในช่วง 3 เดือนแรก มีการส่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูลลงไปศึกษาพื้นที่และทำความเข้าใจกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยแม่กวัง อำเภอศอยสะเกิด และพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยแม่แดงตอนล่าง อำเภอแม่แดง รวมจำนวน 6 หมู่บ้าน ทำให้ได้ตัวคนที่สนใจจะร่วมทำงานกับโครงการ ซึ่งมีทั้งผู้นำชาวบ้านที่เป็นนายตรวจนา แก่เมือง-แก่ฝ่าย ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน รวมถึงผู้ใหญ่บ้าน (พ่อหลวง) กำนัน และได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบางส่วนจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

- ปัญหาที่พบในการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้แก่ ผู้ประสานงานในพื้นที่มีการกิจค่อนข้างมากจึงมีเวลาให้กับงานในส่วนของการได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร, ความกังวลเรื่องความต่อเนื่องของงาน เนื่องจากเจ้าหน้าที่โครงการบางคนจะขอลองตัวภายหลังโครงการระยะ 6 เดือนแรกผ่านไป

- โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- ในช่วง 3 เดือนแรก ประเมินว่าได้ทำกิจกรรมเสร็จสิ้นตามแผนงานที่วางไว้ประมาณร้อยละ 80 และสำรวจพบว่ามีงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่หลายชิ้น ซึ่งเป็นการศึกษาในพื้นที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล แต่ยังไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ให้เป็นฐานข้อมูลแก่การดำเนินงานของโครงการได้

- ปัญหาที่พบในการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้แก่ บุคลากรขาดทักษะในงานวิจัย และขาดความรู้ความเข้าใจในมิติด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน

- โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคใต้

- กรณีทะเลสาบสงขลา

- ในระยะ 3 เดือนที่ผ่านมาได้กลุ่มคนที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ เครือข่ายชมรมชาวประมง, ผู้นำทางการ (กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน) และกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน

- คณะวิจัยได้ร่วมกับชุมชนในการระดมปัญหา และวางแผนงานร่วมกับผู้นำชาวบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

- กรณีลุ่มน้ำปากพนัง

- ได้ผู้นำชาวบ้านจาก 3 อำเภอ คือ อำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่ และอำเภอปากพนัง พื้นที่ละ 8 คน มาทำงานร่วมกับคณะผู้วิจัย

- มีกลุ่มคนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ได้แก่ ชมรมเลี้ยงกุ้ง, กลุ่มทำนา และกลุ่มแม่บ้าน

- กรณีประมงพื้นบ้านปัตตานี

ขอลองตัวจากโครงการภายหลังการดำเนินงาน 3 เดือนแรกเสร็จสิ้นลง เนื่องจากในพื้นที่มีงานวิจัยอยู่ คือ โครงการนำร่องภูมิปัญญาคนปัตตานี ซึ่งเป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง, ศึกษาภูมิปัญญาและการจัดการปัญหาโดยวิถีชาวบ้าน

- กรณีป่าชุมชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี

- ได้ผู้นำเครือข่ายป่าชุมชนจากอำเภอพนม และอำเภอแก่งกรุง อำเภอละ 15-20 คน มาร่วมทำงานในโครงการ

- มีกลุ่มคนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มเยาวชน และกลุ่มหมอสมุนไพร

- กรณีป่าชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ

ในช่วง 3 เดือน มีอาสาสมัครชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ และมีการจัดประชุมตามแผนงานทุกเดือน

- กรณีเกษตรเชิงเดี่ยวที่เอกเขนกเขมร

มีองค์การชุมชนที่เอกเขนกเขมร เข้าร่วมโครงการ

- กรณีพื้นที่ป่าต้นน้ำเขาพระ

ได้มีการสำรวจทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ

- ส่วนประสานงานกลางภาคใต้

มีการจัดประชุมเจ้าหน้าที่โครงการ และมีการสรุปบทเรียนการทำงานในช่วง 3 เดือน และมีการประชุมร่วมกับองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องในเรื่องสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากร

สิ่งที่ได้โดยรวมจากการทำงาน 3 เดือน คือ

1) กลุ่มคน 3 กลุ่มหลักที่เข้ามาทำงานร่วมกัน คือ นักวิจัย นักกิจกรรมทางสังคม และผู้นำชาวบ้าน

2) ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น

3) การเชื่อมโยงตัวโครงการเข้ากับเครือข่ายซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มสื่อพื้นบ้าน, กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน, คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ปัญหาที่พบจากการทำงานที่ผ่านมา ได้แก่

1) ประสบการณ์การทำวิจัยของคนในโครงการต่างกัน

2) สื่อที่ใช้ในการทำงานกับชาวบ้านยังไม่หลากหลาย

3) ลักษณะของงานวิจัยไม่ใช่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้กับชาวบ้าน

4) ชาวบ้านมีความคาดหวังสูงมากต่อบทบาทของโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษาในการแก้ปัญหาของชุมชน

ดร.ศรีประภา เพชรมิตร ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมา คือ ความไม่สอดคล้องระหว่างพื้นที่ทำงานกับงบประมาณ ซึ่งโครงการมีพื้นที่ทำงานขนาดใหญ่และกระจายกระจายในขณะที่ยังงบประมาณอยู่จำกัด และที่ผ่านมาได้มีการตั้งเป้าหมายของโครงการย่อยในแต่ละภาคไว้ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับศักยภาพของคนทำงาน ทำให้ยากต่อการทำให้เป็นจริงได้

ที่ประชุมจึงได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในประเด็นความไม่สอดคล้องกันของขนาดพื้นที่ทำวิจัยและงบประมาณที่มีอยู่จำกัด จนได้ข้อสรุปว่าจำเป็นต้องมีการปรับลดขนาดพื้นที่ทำวิจัย

ให้เล็กลง เพื่อให้เหมาะสมกับศักยภาพของคณะทำงานและงบประมาณ รวมทั้งให้สามารถบรรลุสัมฤทธิ์ผลของงาน

วาระที่ 3 การจัดวางแนวทางและกรอบแผนงานการวิจัยในระยะ 2 ปีครึ่ง

ที่ประชุมได้ร่วมกันอภิปรายและร่วมเสนอแนวทางการจัดทำแผนงานในระยะ 2 ปีครึ่ง เพื่อให้ได้แผนงานที่รัดกุมและมีประสิทธิภาพประสิทธิผล ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน

ด้วยความมุ่งหมายให้งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง จึงกำหนดให้

- คณะทำงานโครงการย่อยในแต่ละภาคคัดเลือกพื้นที่ทำวิจัย และเลือกกลุ่มคนหรือชุมชนเป้าหมายเข้าร่วมทำงาน ที่เล็งเห็นว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์จริงๆ และให้เหมาะสมกับทรัพยากรทั้งเรื่องคนและงบประมาณที่มีอยู่

- กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และพื้นที่ทำวิจัย ไม่ให้มีความกระจัดกระจาย

- กำหนดประเด็นการทำวิจัย ให้เป็นโจทย์ร่วมกันของชาวบ้านที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การคิดวิเคราะห์ ร่วมกันตั้งคำถามต่อ และสามารถค้นหาคำตอบอย่างต่อเนื่องต่อไปได้

- กิจกรรมที่คิดจะต้องมีความเชื่อมโยงและมีความต่อเนื่องกัน กิจกรรมแรกจะต้องเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่อไป เช่น การได้มาของข้อมูล จะต้องนำไปสู่การนำข้อมูลไปใช้ต่อ โดยจะต้องให้ชาวบ้านเป็นผู้สืบค้นข้อมูลด้วยตัวเอง

2. การจัดทำตัวชี้วัด เพื่อบ่งบอกถึงผลของการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

3. มีความเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน

ก่อนยุติการประชุม ดร.ศรีประภา ได้ประมวล สรุป สิ่งที่ได้ประชุมได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันมา และสรุปเป็นข้อเสนอบทบาทของคณะวิจัยในโครงการย่อยแต่ละภาคไว้ ดังนี้

- เป็นผู้ตั้งโจทย์และคำถามการวิจัย โดยเน้นว่าต้องเป็นโจทย์ร่วมของคนในชุมชน ซึ่งสามารถนำไปแตกเป็นโจทย์ย่อยๆ และนำไปสู่การคิดวิเคราะห์

- เชื่อมโยงประเด็นคำถามไปสู่ประเด็นเรื่องสิทธิชุมชน

- เสนองานวิจัยและผลการวิจัยให้เป็นทางเลือกใหม่ของการทำวิจัย ซึ่งต่างจากการทำวิจัยแบบที่เคยเป็นมาตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งชี้นำสังคมไทยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

บันทึกโดย บัณฑิต เอื้อวัฒนโกศล

รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารครั้งที่ 3/2546

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา

วันที่ 21 มกราคม 2546 เวลา 9.30 – 16.30 น.

ณ ห้องประชุม สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ผู้เข้าร่วมประชุม

ศ.เสน่ห์ จามริก

คุณศยามล ไกยูรวงศ์

คุณนิคม พุทธา

คุณจำลอง อินทะวงษ์

คุณนุจิรัตน์ อ่องพะ

คุณธีรดา นามไท

คุณณฤมล นพรัตน์

คุณอมรรัตน์ เกரியงขจร

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี

คุณกฤษฎา บุญชัย

คุณมนตรี จันทวงศ์

คุณพัชรินทร์ บัวลอย

คุณสำนั ชูสกุล

คุณนฤทธิ ดวงสุวรรณ

คุณวรินทร์า ไกยูรวงศ์

คุณบัณฑิต เอื้อวิวัฒนากุล

เนื้อหาการประชุม

วาระที่ 1 เสนอภาพรวมปัญหาการทำงานในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา

ปัญหาร่วมโครงการสิทธิชุมชนศึกษาบุคลากร

1.เจ้าหน้าที่ขาดทักษะด้านการวิจัย จึงทำให้ขาดความมั่นใจในการทำงาน

2.เจ้าหน้าที่ไม่มีเวลาให้กับงานอย่างเต็มที่

กระบวนการวิจัย

1.กระบวนการวิจัยไม่สัมพันธ์กับเงื่อนไขระยะเวลาส่งผลงานงวด

2.ขาดการทำความเข้าใจร่วมกันในการวางแผนทางกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น

3.โครงการการเขียนงานวิจัยไม่ได้ถูกนำเสนอออกมาทั้งหมด แต่นำเสนอออกมา
ทีละครั้ง มีผลต่อการปรับเปลี่ยนแผนงานตลอดเวลา4.งานเอกสาร/งานข้อมูลใครเป็นผู้เขียนระหว่างอาสาสมัคร นักวิจัยชาวบ้าน และ
นักพัฒนา

5.บทบาทของนักพัฒนาเป็นผู้วิจัยหรือเป็นที่เลี้ยง

6.การทำงานยังไม่เป็นทีม ทั้งระดับหัวหน้าโครงการ ทีมข้อมูล และทีมประสาน
พื้นที่

7.มีข้อจำกัด และขาดความหลากหลายในการออกแบบแผนปฏิบัติการ เพื่อให้

เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

8. กิจกรรม "การจัดเวที" หลายๆเป็นอุปสรรค เพราะต้องใช้เวลา และบุคลากรในการทำเวทีอย่างมาก และงบประมาณสูง

9. บทบาทที่ปรึกษาน้อยไป

10. ขาดการสื่อสาร และทำความเข้าใจในกระบวนการวิจัยร่วมกัน อาทิ การใช้คำเดียวกัน แต่มีการให้ความหมาย การตีความ และการนำไปปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาหลายระดับ

11. มีความสับสนและจัดการไม่ลงตัวในการคิดแผนปฏิบัติการระหว่างรูปแบบกิจกรรมงานวิจัย สร้างเครือข่าย งานพัฒนาและงานเคลื่อนไหวย

ประเด็น/พื้นที่

1. พื้นที่ที่มีความคาดหวังที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยมาก จึงก่อให้เกิดผลต่อการจัดสรรงบประมาณไม่ลงตัว

2. ประเด็นพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเฉพาะหน้า เช่น เรื่องฤดูกาล การคุกคามจากรัฐ จึงทำให้การปฏิบัติการตามแผนเป็นไปได้น้อย

งบประมาณ

1. ขณะนี้งบประมาณของโครงการสูงเกินไป และมีความลำบากในการปรับลด ทางภาคเสนอให้ตัดแผนเครือข่าย และคงแผนสร้างคนกับแผนสร้างองค์ความรู้เอาไว้เพื่อให้สอดคล้องกับแหล่งทุน (สกว.)

2. ตั้งงบประมาณบางกิจกรรมออก

3. ตัดหรือพิจารณาเอาโครงการบางโครงการในแต่ละภาคออก โดยมีเกณฑ์พิจารณา

วาระที่ 2 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

คุณมนตรี : ถัดจากไว้เฉพาะแผนสร้างองค์ความรู้ จุดประสงค์ของโครงการจะไม่ครบ และไม่แตกต่างอะไรกับโครงการระยะที่ 1

อ.ศรีประภา : ขอตั้งข้อสังเกต ดังนี้

(1) เรื่องขาดการทำความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิจัยร่วมกันระหว่างส่วนกลางและภาค คิดว่าไม่ถูกต้อง เพราะได้ทำมาตลอด จนเหมือนว่าพูดซ้ำๆ

(2) เรื่องโครงสร้างการวิจัยนั้นมีการพัฒนาตลอด เช่น ระยะแรกให้กำหนดกลุ่มคนในพื้นที่ และทำข้อมูลพื้นฐานชุมชน

(3) ด้านการเขียนเอกสาร อ.เสนอให้ไม่ต้องการเน้น แต่ สกว.ต้องการมาก แท้จริงแล้วเราเน้นการสร้างคน และพัฒนาองค์ความรู้ ซึ่งไม่ใช่จุดเน้นเดียวกับ สกว. ซึ่งกรรมการก็ไม่สบายใจ

(4) เรื่องความสับสนระหว่าง บทบาทนักวิจัย และนักพัฒนา ตามที่อ่านรายงานบางส่วน กลับไม่พบบทบาทของนักพัฒนา โดยสรุปคิดว่าวันนี้จะได้พูดคุยกัน เพราะตนเองก็ยังสับสน

(5) พบข้อเท็จจริงว่า การออกแบบแผนปฏิบัติการมีข้อจำกัดจริง เราจะพบว่ามีเพียง การจัดเวที การทำงานและการผลิตเอกสาร ซึ่งจะต้องมาพิจารณาว่าสอดคล้องกับงบประมาณหรือไม่

ยอมรับว่าแผนน่าหนักใจ ขณะนี้การของบจาก สกว.เป็นเรื่องไม่ง่าย สืบเนื่องจากปัญหาระหว่าง ขบวนการประชาชนกับรัฐ ดังคราวที่แล้ว สกว.มีคำถามเชิงไม่พอใจการเคลื่อนไหวของประชาชน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องต้องทบทวนดูว่าจะหาทางเลือกอื่น ทางที่หนึ่ง แผนสร้างคนและสร้างองค์ความรู้ตามที่เสนอ กัน จุดนี้จะต่างจากระยะแรก เพราะคนสร้างความรู้คือชาวบ้านในพื้นที่ ไม่ใช่นักวิชาการ ทางที่สอง คือ การลดพื้นที่ลง เป็นไปได้ว่าลองทำพื้นที่น้อยๆก่อนแล้วจึงขยายในขั้นต่อไป และอาจเป็นผลดีในการ บริหารงาน เช่น ภาคใต้พื้นที่มากเกินไป สรุปคือสนใจทางเลือกที่สอง ซึ่งทางภาคอาจจะหนักใจมาก

ทางที่สาม ค่อนข้างสุดขั้วเกินไป ขอให้ทีมกลางและกรรมการบริหารพิจารณาแทนทั้งการลดพื้นที่ และงบประมาณ

คุณนฤทัย : เรื่องภาคใต้ ก่อนหน้านี้ลดไปกรณีหนึ่ง คือประมงปัตตานี แต่หลังสุดคือแผนงบประมาณยัง สูง แต่โดยเฉลี่ยรายกรณีไม่สูงเลย การคุยพบ 3 แนวทางตามข้างต้น ทางที่สาม คือ ขอดอนโครงการ แต่ก็พบว่าชาวบ้านเข้าร่วมและคาดหวัง ขณะนี้มีการจัดงบอีกครั้ง โดยงานคงเดิมและบริหารงบจากส่วน อื่นมาช่วย ตามหลักการว่ามีองค์ความรู้ และต้องพัฒนาเครือข่ายด้วย ดังนั้น เราใช้งบของ สกว.มาทำ เรื่ององค์ความรู้ก็คงพอ

อ.ศรีประภา : ก็เห็นว่าภาคใต้มีการลดงบประมาณจริง เมื่อเทียบกับภาคอีสาน งบค่าตอบแทนค่าจ้าง ของภาคอีสานยังสูง อยากให้มีมาตรฐานในเรื่องนี้ด้วย ในส่วนเรื่องแหล่งทุนอื่น เคยเสนอ อ.เสนอว่ามี แหล่งทุนต่างประเทศ แต่เราต้องสร้างความชัดเจน อยากให้ดูเรื่อง ผลการวิจัยมากกว่า คิดว่า สกว.น่าจะ ลงทุน ดังนั้นเราควรให้ความสำคัญกับผลที่คาดว่าจะได้รับ เติม สกว.ตั้งงบประมาณที่ 20 ล้านบาท ดังนั้น ตอนนั้นจึงเกินจริง ในส่วนเรื่องความเชื่อมั่นต้องงานวิจัยซึ่งเน้นชาวบ้าน สกว.คงไม่มี ถ้าเทียบกับ งานวิจัยโดยนักวิชาการ ดังนั้นจะต้องยืนยันอีกครั้ง โดยส่วนตัว อ.เสนอไม่ต้องการของงบประมาณจาก ต่างประเทศ สรุปที่ว่างบสูงคือสูงเกินที่ สกว.ตั้งไว้แต่แรก ไม่ได้หมายถึงสูงเกินความเหมาะสม

คุณศยามล : มีประเด็นเสนอกันมาว่าไม่ควรตัดกรณีออก เพราะเริ่มต้นจากการที่เราไปชักชวนเขามา ส่วนเรื่องงบประมาณก็เหมาะสมแล้ว หากลดกว่านี้จะไม่สามารถทำงานได้ ทางออกคือให้ตัดกรณีออก เพราะข้อเสียของการลดงบประมาณแต่ละกรณี แล้วต้องหางบมาเพิ่มจะเกิดอุปสรรคการบริหารจัดการ มาก โดยความเห็นแล้วคิดว่า แนวทางวิจัยเหมาะสมแล้ว และอยากยืนยันว่าต้องมีการปฏิบัติการใน กระบวนการวิจัยด้วย โดยสรุปต้องตัดกรณีออก ไม่ควรตัดลดงบประมาณทุกกรณี ทราบว่าขณะนี้ สสส. ก็อาจมาเป็นแหล่งทุนได้

อ.ศรีประภา : เห็นด้วยว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจ เราลืมเตรียมงบประมาณจากแหล่งอื่นมาสนับสนุนในส่วนข้อท้วงติงที่พยายามเสนอขึ้น มีความเห็นว่า ขณะนี้มี 3 ภาค และจะต้องคงแผนตามเดิม ไม่ใช่มีแต่แผนองค์ความรู้ เป็นไปได้ว่าตัดเป็นภาคออก ข้อสอง ในด้านกิจกรรมยังคงต้องตัดลดลง ข้อสาม คือ เราเข้าใจว่าชาวบ้านต้องการทำงาน ดังนั้นให้ไฟก๊สที่พื้นที่หลัก ตัดงานเครือข่ายออกไปก่อน

คุณกฤษฎา : เสนอว่า ให้พิจารณาเกณฑ์ 2 ข้อ คือ ข้อแรก เรื่องความพร้อมในการทำงาน ข้อสอง มีประเด็นทางยุทธศาสตร์

วาระที่ 3 สรุปเพื่อพิจารณา

- ติดตามหลักเกณฑ์ 2 ข้อ คือ ข้อแรก เรื่องความพร้อมในการทำงาน(ทีมงานและชาวบ้าน) ข้อสอง มีประเด็นทางยุทธศาสตร์ (การผลักดันเชิงนโยบาย และกฎหมาย)
- ให้วิเคราะห์กิจกรรมด้วยว่าจะทำให้เกิดข้อมูลหรือไม่ ตัวอย่างเรื่องการจัดเวทีของพื้นที่แม่ปิงตอนบน
- คิดว่าการรวมการบริหารควรตัดสินใจ เนื่องจากทีมภาคไม่อาจตัดสินใจได้
- กรณีแม่แตงตอนล่าง ที่ผ่านมามีการบริหารโครงการวิจัยที่ไม่เต็มที่ นอกจากนี้นักวิจัยไม่ต่อเนื่อง มีการปรับงาน ที่สำคัญคนประสานงานพื้นที่ มีสถานภาพเป็นกรรมการเขต ดังนั้นจึงไม่มีเวลาทำงาน แม้ว่านักวิจัยจะทำงานเต็มเวลาก็ตาม (นักวิจัยอ่อนประสบการณ์ต้องการคำปรึกษาอีกด้วย) ขณะนี้ มีข้อเสนอให้คุณจำลอง อินทวงษ์มาประสานงานแทน ประเมินว่า เกณฑ์ข้อหนึ่งไม่ผ่าน ส่วนเกณฑ์ข้อสองและสามผ่าน
- การเลือกทำเฉพาะหมู่บ้านไม่สอดคล้องกับความหมายสิทธิชุมชน ดังนั้นการตัดเครือข่ายออกจึงไม่เหมาะสม เพราะเครือข่ายนั้นเป็นประเด็นเรื่ององค์ประกอบการใช้สิทธิ สรุปคือไม่เห็นด้วยกับการตัดเครือข่าย (defend ประเด็นวิจัยที่สำคัญ)
- การปรับแผนหลายครั้ง ส่งผลในการวิจัยกับชาวบ้านมาก เพราะต้องชี้แจงหลายครั้ง เช่น ชี้แจงรวม คนก็ต้องไปชี้แจงกับเครือข่าย เครือข่ายชี้แจงต่อไปอีก ดังนั้นงานจึงหลายชั้นและซับซ้อนมาก โดยสรุปขอให้เห็นเหตุผลว่านอกจากปัญหางบประมาณ แล้วมีเหตุผลอื่นอีกในการอธิบายกับชาวบ้าน ขอให้ช่วยกันคิด
- ขอให้วิเคราะห์แผนกิจกรรมด้วย
- กรณีแม่แตง สามารถปรับลดกิจกรรมลงอีก ขอยืนยันความพร้อมของพื้นที่ ทั้งคนทำงานและชาวบ้าน ในด้านนโยบายผู้นำ จำเป็นต้องเกิดแผนปฏิบัติการของชาวบ้านตอบโต้กับกรมทรัพยากรน้ำ

ภาคใต้

- เรื่องทะเลสาบสงขลาต้องการเชื่อมกับปัญหายุทธศาสตร์การพัฒนาภาคใต้ / กิจกรรมมากเกินไปความสามารถหรือไม่ (ตอบ : คนทำงานมีอย่างน้อย 3 คน) /

- เรื่องป่า ยังมีแหล่งทุน และอาจรวมกันได้ ระหว่างป่าดงและป่าสุราษฎร์
- พืชเชิงเดี่ยวคลุมไม่ต่างจากเฟสหนึ่ง งบประมาณด้านอาสาสมัครมาก (ตอบ : พิจารณาเรื่องคนทำงาน ค่าตอบแทนเฉลี่ยกัน อาสาสมัครไม่รับค่าตอบแทน) ยังมีปัญหาเรื่องความพร้อมของทีมงานเพราะ ชาวบ้านอาจยังไม่พร้อมต้องการพี่เลี้ยงทำงานใกล้ชิด
- แนวหนึ่งตัดเรื่องทะเลสาบสงขลาออก เพราะยังพอมีการสนับสนุนจากทางอื่น / เรื่องเขาพระและการณีอื่น มีพื้นที่หมู่บ้านมากเกินไปหรือไม่ ในด้านแผนงานยังคงเขียนไว้กว้างๆ เหมือนกับภาคอื่น ตัวอย่าง เช่น กิจกรรมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนคือกิจกรรมอะไร
- เรื่องทะเลสาบสงขลามีศักยภาพมาก ในประเด็นเรื่องน้ำ ดูตัวอย่างจากเรื่องน้ำในภาคตะวันออก ที่มีบริษัทอีสต์วอเตอร์เป็นผู้ขายน้ำ

เกณฑ์ในการคงพื้นที่

- 1.ความพร้อมของพื้นที่และคนทำงาน
- 2.พื้นที่มียุทธศาสตร์สิทธิชุมชน
- 3.พื้นที่มีความเป็นไปได้ในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย
4. มีแผนงานชัดเจน หลากหลายและนำไปสู่เป้าหมายได้

กรณี / ภาค	เกณฑ์ในการคงพื้นที่			ความเห็น
	ข้อ 1	ข้อ 2	ข้อ 3	
เหนือล่าง	x	/	/	
เหนือบน		/	/	
อีสาน	/	/	/	
ภาคใต้				
- ทะเลสาบสงขลา		/	/	
- ปากพนัง		/	/	
- ป่าดง-สุราษฎร์		/	/	
- พืชเชิงเดี่ยว	?			
- เขื่อนเขาพระ	?			

อ. เสน่ห์ : เราได้คุยกันหลายครั้งแล้ว เรื่องจุดเน้นของการวิจัย เพราะเราต้องทำให้ชาวบ้านมีความรู้มีศักยภาพเท่าทันกับโลกภายนอก

ไม่เห็นด้วยกับแยกส่วน เช่น การตัดเครือข่าย เครือข่ายนั้นหมายถึงฐานทรัพยากร ดังนั้นต้องการแผนที่แสดงเครือข่ายบนฐานทรัพยากร เรากำลังต้องพิสูจน์ให้สังคมยอมรับการวิจัยนี้

ไม่อยากให้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เนื่องจากการนำเสนอ สกว.คราวก่อน ทางเราไม่ได้แสดงให้เห็นอะไรที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากนัก จึงทำให้ดูไม่สัมพันธ์กับงบประมาณที่เสนอไป แต่การนำเสนอคราวนี้อยากให้มีส่วนที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาเสนอเพื่อให้เห็นว่าสัมพันธ์กับเงื่อนไขงบประมาณที่ได้คุยกันไว้อย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร สกว.คือประมาณ 20-30 ล้านบาททั้งโครงการระยะ 3 ปี

การทำงานทุกอย่างล้วนมีข้อจำกัด แต่ภายใต้ความจำกัดนี้ไม่อยากให้เป็นตัวจำกัดการทำงานว่าทำได้เพียงเท่านั้นเท่านั้น

งานวิจัยนี้ หากนักพัฒนาเป็นผู้เก็บข้อมูลจะได้รับความเชื่อถือจากสังคม เท่ากับการเก็บข้อมูลโดยชาวบ้าน ซึ่งจากประสบการณ์ของนักพัฒนาที่ผ่านมา 20-30 ปีแสดงให้เห็นแล้วว่าสังคมมีปฏิกิริยาอย่างไร

อ.ศรีประภา : สิ่งที่เราคุยกันมาตั้งแต่เริ่มประชุมตอนเช้า ตั้งแต่ปัญหาในการทำงานและงบประมาณจนกระทั่งพัฒนามาเป็นการตั้งเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ทำงานให้อาจารย์เสน่ห์

มีเรื่องที่ต้องการฝากคือ ให้อย่างน้อยเรื่องคอนเซ็ปต์โครงการ และโครงสร้างการทำงานที่เหมาะสม เช่น ผู้ประสานงาน นักวิจัย(คือชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นผู้รวบรวมข้อมูล) ส่วนนักพัฒนาเป็นนักวิจัยที่เลี้ยง(เขียนวิเคราะห์ข้อมูลจากชาวบ้าน)

อ.เสน่ห์ : ตัดคำว่าวิจัยออกจะดีกว่า เราใช้คำว่าให้ชาวบ้านเรียนรู้และสร้างอัตลักษณ์ของเขา

คุณกำราบ : เห็นด้วยกับที่อ.เสน่ห์กล่าวมาทั้งหมด สนใจเรื่องงานวิจัยที่บ้าน ในกรณีเกษตรกรเชิงเดี่ยวให้นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงาน และชาวบ้านเป็นนักวิจัย ตามที่อาจารย์คาดหวังข้อมูลเบื้องต้นนั้น ในช่วง 6 เดือนต่อไป จะได้ประเด็นคำถาม หรือคำถามในการเรียนรู้ ในด้านการออกแบบกระบวนการให้คุยครั้งต่อไป

คุณนิคม : ที่ผ่านมามีข้อมูลได้ครบแล้วตามที่อาจารย์คาดหวัง แม้ว่าจะยังไม่เรียบร้อย ชาวบ้านได้เรียนรู้ และได้กลุ่มคนทั้งเก่าและใหม่

อ.เสน่ห์ : เห็นได้ว่ามีความจำเป็นจะต้องทำงานให้ทัน ทำให้สิทธิชุมชนไม่เพียงเป็นตัวหนังสือ ย้ำว่า ต้องครอบคลุมโครงสร้างชุมชน ไม่เฉพาะกลุ่มเคลื่อนไหวเท่านั้น ขอให้ประเมินจุดที่ต้องการทำงานวิจัยให้

รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการ ครั้งที่ 2/2545

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา (ส่วนประสานงานกลาง)

วันจันทร์ ที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2545

ณ ห้องประชุมชั้น 3 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ผู้เข้าร่วมประชุม

ศ.เสน่ห์ จามริก

ทรงพล เจตนาวณิชย์

สนั่น ชูสกุล

นิคม พุทธา

สทิส สว่างโครก

นฤมล นพรัตน์

อมรรัตน์ เกรียงขจร

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี

ศยามล ไกยูรวงศ์

นฤทธิ ดวงสุวรรณ

มนตรี จันทวงศ์

ธีรดา นามไท

วรินทรา ไกยูรวงศ์

บัณฑิต เอื้อวัฒนภูกุล

การประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการสิทธิชุมชนศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณะกรรมการซึ่งประกอบไปด้วยนักวิชาการ นักกิจกรรมทางสังคม และผู้ประสานงานโครงการย่อยจากภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ มาประชุมและร่วมกันจัดวางแนวทางพร้อมทั้งกรอบแผนงานการวิจัยในระยะ 2 ปีครึ่งต่อไปของโครงการ สาระโดยสรุปของการประชุม มีดังนี้

วาระที่ 1 เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

ศ.เสน่ห์ จามริก ทบทวนลำดับกระบวนการวิจัยทั้งหมดของโครงการสิทธิชุมชนศึกษา โดยเน้นย้ำวัตถุประสงค์หลักของโครงการคือ การพัฒนาขีดความสามารถของชุมชน โดยให้ชุมชนเรียนรู้ที่จะรู้จักตัวเองในเรื่องวิถีชีวิตและฐานทรัพยากร และสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องของระบบการผลิต การบริโภค-การรักษาพยาบาล-ระบบสวัสดิการชุมชน รวมทั้งสามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในและระหว่างชุมชนด้วยสันติวิธี และให้เรียนรู้ทำความเข้าใจสิ่งภายนอกที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตั้งแต่เรื่องใกล้ตัว เช่น รัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆ ตลอดไปจนถึงสิ่งที่ไกลตัวออกไป อันได้แก่ สถานการณ์โลก

วาระที่ 2 การรายงานผลการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมา

ภาคเหนือ

- โครงการสิทธิชุมชนศึกษา กรณีลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบน และแม่จัต

- ได้ตัวแทนชาวบ้านจาก 21 ตำบล จำนวน 42 คน มาร่วมทำงานกับโครงการใน 5 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน ประเด็นเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ ประเด็นเรื่องการจัดการป่าชุมชน ประเด็นเกี่ยวกับระบบการเกษตร และประเด็นเกี่ยวกับเรื่ององค์กรชุมชน ซึ่งจากการประชุมระดมความคิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเวทีระดับต่างๆ ทำให้ได้แนวทางการจัดการที่เป็นรูปธรรมของแต่ละประเด็น

ภาคผนวก 2

ประชุมการสรุปงานและแผนกิจกรรม 6 เดือน
ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้
โครงการสิทธิชุมชนศึกษา

วันเวลาจัดประชุม	คณะที่เข้าร่วมประชุม	สถานที่ประชุม
24 พฤศจิกายน 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคเหนือ	จ.เชียงใหม่
16-18 ธันวาคม 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคอีสาน	จ.มหาสารคาม
23-24 ธันวาคม 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคใต้	จ.สงขลา

ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม 2546 ทางส่วนประสานงานกลางร่วมกับคณะวิจัย 3 ภาค ประชุมสรุปงานและพัฒนาแผนกิจกรรม หลังจากส่งผลงานงวด 3 เดือนแรก (สิงหาคม – ตุลาคม 2545) โดยมีเนื้อหาและประเด็นในการประชุมแต่ละภาค ดังนี้

1. สรุปเนื้อหากิจกรรม และข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรม 3 เดือนแรก
 2. ร่วมวางแผนกระบวนการวิจัย และภารกิจงาน 2 ปี 6 เดือนข้างหน้า
- จากการประชุม 3 ภาค ได้มีการสรุปเนื้อหาการประชุมดังนี้

แผนการดำเนินงาน

ในการดำเนินงาน ทางโครงการฯ ได้วางแผนปฏิบัติการ เป็น 3 แผนใหญ่ๆ ได้แก่
 (1) แผนสร้างคน (2) แผนสร้างองค์ความรู้ (3) แผนสร้างขยายเครือข่าย

1. แผนสร้างคน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1.1 การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย โดยการอบรม เพื่อให้เข้าใจแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน และนำไปวิเคราะห์กับสถานการณ์ในพื้นที่ได้ รวมถึงการอบรมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำไปใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน

ผลการวิจัย : (1) ทางโครงการได้จัดประชุมนิเทศเจ้าหน้าที่โครงการ และตัวแทนชาวบ้านทุกภาค ประมาณ 50 คน 1 ครั้ง เพื่อให้เจ้าหน้าที่โครงการได้เรียนรู้แนวคิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน โดยในครั้งนั้นมีเนื้อหาการอบรมที่สำคัญคือ พัฒนาการและความหมายสิทธิมนุษยชน แนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และกระบวนการเตรียมการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน จากการประเมินผลของผู้เข้าร่วมประชุมนิเทศ พบว่า เนื้อหาการอบรมน่าสนใจ และส่วนใหญ่เริ่มเข้าใจแนวคิดเรื่องสิทธิมากขึ้น แต่ยังพบว่า อาจจะต้องไปแตกย่อยในรายละเอียดอีกเมื่อจะนำไปใช้จริงในพื้นที่ มีการเสนอกันต่อไปว่า ควรจัดการอบรมเช่นนี้อีกอย่างต่อเนื่อง เพื่อค่อยๆ เสริมการเรียนรู้ให้ชัดลึกขึ้น

(2) ทางพื้นที่ทั้ง 3 ภาค ยังได้มีการอบรมย่อยของแต่ละโครงการในแต่ละภาคอีกหลายครั้ง เพื่อให้เจ้าหน้าที่โครงการได้เห็นกระบวนการ และแนวทางในการทำงานกับชุมชน ทั้งการทำงานด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ / แลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหาของชุมชนกับชุมชน และการเพิ่มมิติ

แนวคิด การวิเคราะห์ให้กับคนทำงาน โดยวิทยากรส่วนใหญ่ที่มาร่วมให้มุมมองกับทีมวิจัย ได้แก่ อาจารย์ นักวิชาการ นักพัฒนา ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการในแต่ละภาค

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการวิจัยของโครงการสิทธิ เน้นบทบาทการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนท้องถิ่น อาจต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัวของทั้งสองฝ่าย เพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมการวิจัย

1.2 การเตรียมกลุ่มชาวบ้าน /เตรียมความพร้อมของชุมชน เพื่อให้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับโครงการ ในช่วง 3 เดือนแรก งานส่วนใหญ่ของทีมวิจัยภาคสนามคือ การลงไปอธิบายแนวคิดของโครงการสิทธิให้กลุ่มชาวบ้านเป้าหมายเข้าใจ เพื่อเตรียมกลุ่มชาวบ้านที่สนใจมาร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ งานลำดับที่สองคือการเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ได้ลงไปศึกษา

ผลการวิจัย : (1) มีการแสวงหาตัวต่อของกลุ่มเป้าหมายต่างๆที่หลากหลายในชุมชน

- ประเด็นเรื่องการจัดการน้ำ ได้แก่ กลุ่มสมาพันธ์ประมงพื้นบ้าน กลุ่มชาวบ้านราชินีไศล กลุ่มลุ่มน้ำชี-มูล กลุ่มเหมืองฝาย
- ประเด็นเรื่องการจัดการป่า ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชน 3 ลุ่มน้ำภาคเหนือ กลุ่มเครือข่ายรักษ์ป่าสุราษฎร์-ตรัง กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนภูสีฐาน

(2) มีการอบรมแนวคิดเรื่องสิทธิ รัฐธรรมนูญ โลกาภิวัตน์ และประเด็นสำคัญของชุมชน

(3) มีการจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน ผ่านสถานการณ์ปัญหาของชุมชน

2.แผนสร้างองค์ความรู้ ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาได้ ชุดข้อมูลสำคัญที่ทางโครงการได้วางโครงสร้างร่วมกันคือ การสำรวจทุนเดิมที่มีอยู่ของชุมชน อันประกอบไปด้วย

(ก) ข้อมูลโครงสร้างฐานชุมชน/กลุ่มคนในชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมทั้งการพึ่งพาของชุมชนต่อฐานทรัพยากรในชุมชนเป็นอย่างไรทั้งอดีตและปัจจุบัน

(ข) สถานการณ์ปัญหาเรื่องทรัพยากรที่เกิดขึ้นในชุมชน /การทำความเข้าใจ ความเป็นมาของปัญหา และรูปแบบการละเมิดสิทธิ

วิธีการเพื่อให้ได้มาของข้อมูลเหล่านี้ คือ การจัดเวทีพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านเป้าหมายอย่างเป็นทางการ และการลงพื้นที่พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับคนแต่ละกลุ่มในชุมชน รวมถึงการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องนโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของพื้นที่ เพื่อนำเข้ามาเป็นประเด็นพูดคุยกับชาวบ้านในเวทีต่างๆ

ผลการวิจัย : ได้ชุดข้อมูลชุมชนเบื้องต้น ดังต่อไปนี้

(1) โครงสร้างชุมชน และกลุ่มต่าง ๆทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สุขภาพ

- ชุมชนมุสลิม
- ชุมชนชนเผ่า
- ชุมชนประมงพื้นบ้าน

- ชุมชนบนลุ่มน้ำ
- ชุมชนที่มีปัญหาร่วมกัน เช่น ชุมชนใน จ.อุตรธานี ที่พบปัญหาโครงการน้ำไปแดง

(2) ประวัติชุมชนกับฐานทรัพยากร และสถานการณ์ปัญหา

- ภูมิปัญญาการใช้ทรัพยากรของป้าต้นน้ำเขาพระ ป้าภูสีฐาน ป้าชุมชน จ.สุราษฎร์ และตรัง การประมงพื้นบ้าน การประมงพื้นบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลา
- การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการป่าชุมชน การจัดการเหมืองฝาย การจัดการที่ดิน การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- ระบบกรรมสิทธิ์ตามจารีตประเพณีของชุมชนป่าทามวังยาง
- ระบบชลประทานราษฎรในพื้นที่ทาม ราชโกล

สถานการณ์และบริบทของปัญหา

- สถานการณ์การใช้น้ำชลประทานของชุมชน ในลุ่มน้ำแม่แดงและแม่กวังตอนล่าง
- การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในเขตชลประทาน
- ปัญหาทรัพยากรป่าไม้
- การพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำ ส่งผลกระทบต่อป่าบุ่ง-ป่าทาม

(3) เครือข่ายบนฐานทรัพยากร และกลุ่มเป้าหมาย อาทิ เยาวชน สตรี นักธุรกิจ

- กลุ่มผู้นำทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และอบต.) ผู้นำทางศาสนา กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มครู
- เครือข่ายสมาพันธ์ประมง เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายพระสงฆ์
- กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน กลุ่มเหมืองฝาย

(4) ฐานทรัพยากรและแผนที่

- ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แดงตอนบน และแม่จัต
- ลุ่มน้ำแม่แดงและแม่กวังตอนล่าง
- ลุ่มน้ำชี - มูล
- ลุ่มน้ำปากพนัง
- ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(5) การวิเคราะห์นโยบายและกลไกที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาของชุมชน

- พรบ.ป่าชุมชน
- การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
- พรบ.ทรัพยากรน้ำ
- พรบ.แร่
- พรบ.ชลประทาน
- แผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำปิง โดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การพัฒนาเมืองลิกไนต์ ที่ลุ่มน้ำแม่แตง
- โครงการพัฒนาทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนของกรมทรัพยากรน้ำ
- โครงการผันน้ำแม่แตงสู่เขื่อนแม่งวง

3. แผนสร้างเครือข่าย : ในช่วง 6 เดือนแรก ยังไม่มีการดำเนินการในส่วนนี้ ยกเว้นบางกรณีที่ได้มีการสำรวจข้อมูลว่า มีเครือข่ายอะไรในพื้นที่นั้นบ้าง

ภารกิจงาน 3 ปี มีการแบ่งแผนดำเนินงาน ดังนี้

ช่วงเวลา		แผน	เค้าโครงเนื้อหางาน
ปีที่ 1	6 เดือนที่ 1	แผนสร้างคน	1.เตรียมความพร้อมทีมวิจัยและกลุ่มชาวบ้านเป้าหมาย
		แผนสร้างองค์ความรู้	2.สำรวจทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน
	6 เดือนที่ 2	แผนสร้างคน	1.พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2.จัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อให้กลุ่มชาวบ้านเรียนรู้สถานการณ์ปัญหาและศักยภาพของชุมชน
		แผนสร้างองค์ความรู้	1.การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชน จากการวิเคราะห์สถานการณ์สิทธิฐานทรัพยากร และอื่นๆ 2.การสำรวจองค์ความรู้ของชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากรในด้านต่างๆ
		แผนสร้างเครือข่าย	1.การสำรวจเครือข่ายในชุมชน
ปีที่ 2	6 เดือนที่ 1	แผนสร้างคน	1.พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2.ส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชาวบ้านสร้างแผนปฏิบัติการที่เน้นให้ชุมชนวิเคราะห์ตัวเองผ่านสถานการณ์ภายนอกที่เข้ามกระทบชุมชน / สร้างการเรียนรู้เรื่องสิทธิตามกฎหมาย
		แผนสร้างองค์ความรู้	1.พัฒนางานข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการจัดเวทีและบันทึกการเก็บข้อมูล มาจัดให้เป็นระบบ 2. วางโครงสร้างการเขียนข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่ศึกษามา
		แผนสร้างเครือข่าย	1.วางแผนการทำงานขยายเครือข่ายที่ได้สำรวจในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา
	6 เดือนที่ 2	แผนสร้างคน	1.พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2.ติดตามประเมินการทำแผนปฏิบัติการของชาวบ้านเพื่อปรับให้สอดคล้องกับความเป็นจริง/สร้างการเรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์กับสถานการณ์โลกเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจบริบทรอบตัว
		แผนสร้างองค์ความรู้	1.โดยเก็บจากมุมมองของชาวบ้านหลังจากชาวบ้านผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาระยะหนึ่ง 2.พัฒนาข้อมูลเรื่องการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร
		แผนสร้างเครือข่าย	1.พัฒนางานเครือข่าย โดยการจัดกิจกรรมเพื่อเน้นให้แลกเปลี่ยนความคิดและนำไปสู่การวางแผนงานร่วมกัน
ปีที่ 3	6 เดือนที่ 1	แผนสร้างคน	1.พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2.ส่งเสริมการเรียนรู้ของชาวบ้าน โดยการจัดเวทีวิเคราะห์ความเข้าใจของชาวบ้านต่อเรื่องสิทธิ หลังจากผ่านกระบวนการวิจัย
		แผนสร้างองค์ความรู้	1.วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทำมา เพื่อประเมินร่วมกับความเข้าใจของชาวบ้าน และพัฒนาเป็นองค์ความรู้เรื่องสิทธิชุมชน 2.พัฒนาข้อมูลเรื่องการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร
		แผนสร้างเครือข่าย	1.พัฒนาการทำงานของเครือข่ายให้สอดคล้องกับการทำได้จริง

ปีที่ 3	6 เดือนที่ 2	แผนสร้างคน	1.พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2.ส่งเสริมการทำแผนปฏิบัติการของชาวบ้าน โดยทำกระบวนการให้ชาวบ้านได้ประเมินสิ่งที่ตัวเองทำ
		แผนสร้างองค์ความรู้	1.สังเคราะห์ข้อมูลเรื่องการสร้างองค์ความรู้ใหม่เรื่องสิทธิชุมชน พร้อมเสนอแนะ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้ในการปฏิบัติการจริง 2.สังเคราะห์ข้อมูลเรื่องการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลในการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
		แผนสร้างเครือข่าย	1.ขยายงานเครือข่ายตามความพร้อมของแต่ละภาค 2.รวบรวมข้อมูลเครือข่ายให้เป็นระบบ เพื่อใช้เป็นฐานในการทำงานของภาคต่อไป

บันทึก โดย วรินทรา ไกยวงศ์

การประชุมสรุปงานข้อมูลภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา

วันเวลาจัดประชุม	คณะที่เข้าร่วมประชุม	สถานที่ประชุม
13 มกราคม 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคอีสาน	จ.นครราชสีมา
16 มกราคม 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคใต้	จ.สงขลา
18 มกราคม 2546	เจ้าหน้าที่โครงการภาคเหนือ	จ.เชียงใหม่

เนื้อหาการประชุม

วาระที่ 1 หาหรือการทำโครงร่างงานข้อมูล 6 เดือน

หลังจากได้มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมแต่ละภาคมา 5 เดือน ทางส่วนประสานงานกลางและคณะวิจัยภาค 3 ภาค ได้มีการจัดประชุมเพื่อทำแนวทางการเขียนรายงานข้อมูลฉบับสมบูรณ์ ของ 6 เดือนแรก โดยวางกรอบการเขียนข้อมูล ดังนี้

เป้าหมายการสรุปข้อมูล 6 เดือนแรก :

สำรวจต้นทุนเดิมของงานพื้นที่แต่ละโครงการย่อย เพื่อทำเป็นข้อมูลพื้นฐาน

แนวทางการเขียนรายงานข้อมูล 6 เดือนแรก

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน (6 เดือนแรก)

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน

- สภาพหมู่บ้านการตั้งถิ่นฐานประวัติชุมชน/จำนวนครัวเรือน
- พัฒนาการชุมชนกับระบบการผลิต/เศรษฐกิจระบบการผลิต
- อาชีพของชาวบ้านแบ่งเป็นกี่กลุ่ม/ความสัมพันธ์แต่ละกลุ่มมีอะไร บิดโยง สังคม วัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันมีรูปแบบอย่างไร
- แผนที่ชุมชน / โครงสร้างชุมชน-รายชื่อแกนนำแต่ละกลุ่ม

2. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สัมพันธ์ต่อฐานทรัพยากร (ชุดข้อมูลทรัพยากร)

- มีทรัพยากรอะไรที่สำคัญ
- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นอย่างไร ประเมินทรัพยากร (ศักยภาพ สถานภาพการใช้ ปัญหา อุปสรรค)
- เปรียบเทียบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพโดยแบ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลง
- ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง เป็นปัญหาในมิติไหน
 - เศรษฐกิจ : ชาวบ้านยากจนต่อมาเริ่มฟื้นฟูป่า
 - สังคม/วัฒนธรรม : โครงสร้างของกลุ่มอำนาจที่เข้ามาใช้ทรัพยากรของชุมชน?
 - ความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจกับกลุ่มท้องถิ่นเป็นอย่างไร

- มีสาเหตุมาจากอะไร ทั้งในระดับท้องถิ่นและนโยบาย
- ชาวบ้านมีการจัดการอย่างไร ในแต่ละช่วงที่เปลี่ยนแปลง
- บทเรียนทั้งสำเร็จและล้มเหลวของชาวบ้าน
 - การจัดการทรัพยากร
 - องค์กร เครือข่าย
 - การแก้ไขปัญหา

วาระที่ 2 การทำโครงการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ 3 ปี

ทางที่ประชุมได้มีการหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการ โดยอาศัยฐานการทำงานความคิดมาจากการประชุมของคณะกรรมการบริหารและหัวหน้าโครงการที่ผ่านมา มาพัฒนาฐานคิดเรื่องสิทธิชุมชน และอาศัยรูปธรรมจากพื้นที่ช่วยในการวิเคราะห์ฐานคิดดังกล่าว รวมทั้งการเสนอแนะความคิดใหม่ๆจากแผนปฏิบัติการของชาวบ้านที่ทางโครงการได้จัดกิจกรรม

จากการประชุมดังกล่าว มีการวางโครงการเขียนรายงานข้อมูล 3 ปี ดังนี้
โครงการเขียนรายงาน (3 ปี)

1. การทำความเข้าใจฐานทรัพยากรและโครงสร้างชุมชน

1.1 ข้อมูลฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า สุ่มน้ำ...

1.2 ข้อมูลฐานชุมชน

- เวทีไขความความเป็นชุมชน แยกเป็น
 - ปัญหาร่วม
 - ทรัพยากรร่วม
 - วัฒนธรรมร่วม
- โครงสร้าง/เครือข่ายชุมชน
- การจัดการทรัพยากร, วิถีชีวิต, ระบบเศรษฐกิจ

2. การวิเคราะห์สภาพปัญหา/ผลกระทบสิทธิชุมชน

2.1 นโยบาย / กฎไรรัฐ

2.2 ระบบตลาด,ทุน

2.3 ประชาสังคม

2.4 โครงสร้างชุมชน

- ส่งผลต่อสาธารณะสิทธิชุมชนอย่างไร?
- ด้วยรูปแบบแนวทางอะไร?

3. ปฏิบัติการสร้าง/เสริมสิทธิชุมชน

3.1 เป้าหมาย, ยุทธศาสตร์, วิธีการต่อสู้เรื่องสิทธิของชุมชนที่ผ่านมาเป็นอย่างไร, กระบวนการก่อรูปแนวคิดยุทธศาสตร์เกิดจากอะไร

4. ผลการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ปัจจัยต่างๆ มีอะไรบ้าง สัมพันธ์กันอย่างไร (ปัจจัย เจริญใจ บวกและลบต่อการสร้างสิทธิชุมชน)
5. แนวทางเสริมสร้างสิทธิ
 - ก้าวต่อไปจะยกระดับสิทธิชุมชนอย่างไร

บันทึก โดย วรินทรา ไกยรวงศ์

ภาคผนวก 4

รายงานการประชุมเรื่องการวางแผนสื่อประชาสัมพันธ์ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา

วันเวลา	ผู้เข้าร่วมประชุม	สถานที่ประชุม
3 ธันวาคม 2545	เจ้าหน้าที่ส่วนกลางและดร.วิระ สมบูรณ์	สำนักงานคณะกรรมการสิทธิ
24 มกราคม 2546	เจ้าหน้าที่ส่วนกลางและเจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม	มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม

เนื้อหาการประชุม

คณะทำงานส่วนกลางได้ยกร่างแผนการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้สิทธิชุมชนต่อสาธารณะ โดยมีโครงร่าง ดังนี้

โจทย์หลัก : สื่ออย่างไรให้คนเข้าใจสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชนมากขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย : 1.คนชั้นกลางในเมือง

- กลุ่มนักวิชาการ
- กลุ่มคนที่สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม
- กลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่ทำงาน
- สื่อมวลชน สื่อท้องถิ่น

2.ราชการ องค์การวิชาชีพต่างๆในหน่วยงานรัฐ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น

3. กลุ่มอำนาจระดับชาติ : นักธุรกิจ พรรคการเมือง สส. สว.

3.ชาวบ้านทั่วไป

- ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา
- ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการทรัพยากร
- กลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการเสนอทางเลือกเรื่องเกษตร

สิ่งที่ต้องทำ คือ วิเคราะห์กระบวนการทัศน์ ผลประโยชน์ ความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย และรูปแบบกระบวนการสื่อสาร

โจทย์ย่อย : 1. ระดับการพึ่งพาทรัพยากรของคนแต่ละกลุ่มต่างกัน สิทธิที่มีต่อทรัพยากรจะเท่ากันหรือไม่ การตีความ ให้ความหมาย ให้ภาพความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงของคนแต่ละกลุ่มต่อเรื่องฐานทรัพยากร

- ชาวบ้าน ให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรในฐานะเป็นต้นทุนชีวิต
- นายทุน หน่วยงานราชการ ให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรในฐานะแหล่งเศรษฐกิจ การสร้างรายได้ให้ประเทศ
- คนทั่วไป ชนชั้นกลาง ให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรด้วยการมองว่าเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตที่ดี ป่า อากาศ น้ำ ควบาริสุทธิ เพื่อคนกรุงเทพฯจะได้บริโภค ใช้สอย

คำถาม เราจะสื่ออย่างไรเพื่อให้คนเห็นภาพว่าสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่เราต้องคำนึงถึง เพื่อความสันติสุขของสังคม โดยมองว่าวิถีชีวิตแบบชาวบ้านคือการรักษา แต่การพัฒนาที่ไม่สมดุลคือคนทำลาย ทั้งหมดนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภาพความเป็นธรรมให้กับชาวบ้าน และคนส่วนใหญ่ของประเทศ

โจทยย่อย : 2 จะสื่อภาพวิถีชีวิต คุณค่า ความงามของชุมชนท้องถิ่นอย่างไร เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชน

เป้าหมาย :- เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีกำลังใจพัฒนาบ้านเกิดของตน

- เพื่อให้คนชนชั้นกลางเห็นศักยภาพการพัฒนาตนเองของชุมชน และเชื่อมโยงความสำคัญได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นคือทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นการสร้างให้เห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น และสะท้อนให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้ก็มีสิทธิเหมือนกัน

โจทยย่อย : 3. จะสื่ออย่างไร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาการละเมิดสิทธิ ตั้งแต่กระแสโลกาภิวัตน์ เข้ามาละเมิดฐานทรัพยากรในประเทศ และชุมชนท้องถิ่นต้องล่มสลาย

โจทยย่อย : 4 เราจะสร้างความรู้ของชาวบ้านที่มีความเคลื่อนไหว หรือสร้างข้อถกเถียงของชาวบ้านอย่างไร เพื่อไปรื้อหรือท้าทายความชอบธรรมของความรู้กระแสหลัก ขณะนี้แม้ว่าจะมีการสร้าง การฟื้นฟูความรู้แบบพื้นบ้านขึ้นมา แต่ยังไม่ถึงรากถึงโคน เราจะสร้างตรงนี้ให้เข้มแข็งได้อย่างไร เพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดจิตสำนึก และแนวร่วมอย่างชนชั้นกลางเห็นความเชื่อมโยงว่าต้องรักษาสีทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรของคนกลุ่มนี้

โจทยย่อย : 5 ยุทธศาสตร์การสร้างพื้นที่สาธารณะ เพื่อสร้างวาทกรรมเรื่องสิทธิชุมชน ควรเป็นอย่างไร

อ.วิระ ได้ให้คำแนะนำว่า น่าจะชูประเด็นหรือโจทย์ที่เป็นประเด็นร่วมของทุกกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือ "ไทยกำลังจะตกเป็นอาณานิคม" ประเด็นเช่นนี้จะทำให้ทุกกลุ่มเป้าหมายรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมที่จะช่วยกันหาทางออก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแข่งขันฐานทรัพยากร การตกเป็นอาณานิคมทางวัฒนธรรม การตั้งโจทย์และเป้าหมายที่หลากหลายมากมาย เราอาจทำไม่ได้จริง เนื่องจากกำลังคนและกำลังเงินของเรามีจำกัด ดังนั้นจึงต้องมีการประเมินเป้าหมายหรือประเด็นที่จะนำมาใช้ในการสื่อสารประชาสัมพันธ์

ขั้นตอนการคิดวางแผนสื่อประชาสัมพันธ์ ต้องคิดเรื่องงบประมาณที่จะใช้ก่อน เพื่อจะได้วางขอบเขตของการวางแผนการทำงานได้ถูกต้อง ชัดเจน ดังนั้นขั้นตอนการทำงานจึงควรเป็น ดังนี้

1. หลักการและเหตุผล : ทำไมงานสื่อจึงมีความสำคัญ /งานสื่อจะสนับสนุนการวิจัยอย่างไร /งานสื่อจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นสิทธิชุมชนได้อย่างไร / ตัวสื่อเองจะก่อให้เกิดผลอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการทำสื่อว่าต้องการให้เกิดผลอะไร วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ จะช่วยสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ใช้สื่อ และขยายพื้นที่สาธารณะทางสังคม ควบคู่กับงานวิจัย รวมทั้งรู้จักวิธีที่จะนำไปขยายผล (โดยให้มีตัวเลขประกอบ เช่น พื้นที่ที่สื่อจะช่วยขยายผลการรับรู้ จำนวนกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับสื่อ)

3. CREATIVE STRATEGY

3.1 กลุ่มเป้าหมายคือใคร

3.2 MESSAGE หลักคืออะไร เช่น ใช้สิทธิชุมชนเป็นปราการป้องกันการแผ่ขยายอาณาเขต

3.3 ข้อมูล เหตุผล ประกอบ MESSAGE

3.4 TONE / วิธีการสื่อ เช่น สื่อด้วยการให้ข้อมูล / สื่อด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ความทุกข์ยาก

3.5 เครื่องมือที่จะใช้ผลิตสื่อ โดยระบุว่าจะมีรูปแบบ เช่น แผ่นพับ สโปดวิทย์ รวมทั้งระบุวาระที่ครั้งต่อการออกอากาศ ราคาเท่าไร ตลอด 2 ปี 6 เดือน

4. สำรวจตลาด และความเป็นไปได้ ของเนื้อหาที่จะสื่อ และผู้คนทั่วไปเข้าใจ โดยการทำ FOCUS GROUP กลุ่มต่างๆที่เราต้องการให้เขามาเรียนรู้ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงเนื้อหาที่จะสื่อ และรูปแบบการสื่อสารประชาสัมพันธ์ของเรา เช่น การหาแง่มุมสิทธิชุมชนจากคนกลุ่มต่างๆ โดยที่ MESSAGE หลักต้องพัฒนาไปพร้อมๆกับงานวิจัย

5. การจัดเวที ไม่ควรจัดเวทีให้ซ้ำซ้อน สับสน ควรมีการวางลำดับการจัดเวที ระดับชาติ ระหว่างภาค

6. การวางแผนงานควรให้รายละเอียดมากที่สุด ทั้งลักษณะกลุ่มเป้าหมาย กิจกรรม การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย สื่อที่เราจะใช้

ต่อมาในการประชุมครั้งที่ 2 เจ้าหน้าที่ส่วนกลางได้มีการไปพูดคุยกับฝ่ายสื่อ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการจัดทำกลุ่มสนทนาลย่อย กับที่มวิทยุชุมชน ซึ่งทาง มอศ.ได้ประสานเป็นแกนกลางอยู่ ผลการประชุมสรุปว่า

ขณะนี้ได้มีการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมทั่วประเทศไทย จัดตั้งเป็น "สหพันธ์วิทยุชุมชน" โดยเป็นกลุ่มที่พัฒนามาจากการที่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้เคยให้ทุนสนับสนุนในการอบรมเรื่องวิทยุชุมชนเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา โดยขณะนี้กลุ่มดังกล่าวมีการขยายเครือข่ายจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน 145 สถานี ทั่วประเทศไทย และแบ่งโครงสร้างการทำงานเป็นแกนประสานระดับชาติ และแกนประสานระดับภาค

เนื้อหาทางสื่อที่โครงการสิทธิฯจะเข้าไปประสานคือ การนำกลุ่มวิทยุชุมชนมาจัดเวทีสนทนา กลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้เนื้อหาด้านสิทธิชุมชนกับกลุ่มเหล่านี้ในการช่วยเป็นช่องทางการสื่อสารผ่านวิทยุชุมชนที่เขามีเครือข่ายและมีช่องทางอยู่ นอกจากนี้คือการผลิตเนื้อหาด้านสิทธิชุมชนออกมาในรูปเทปคาสเซ็ท เพื่อแจกจ่ายไปตามสถานีวิทยุชุมชนให้ช่วยเผยแพร่

ภาคผนวก 3

การทำงานขั้นต่อไป คือ การประสานเพื่อให้เกิดการประชุมกลุ่มย่อยกับทีมวิทยุชุมชนแต่ละภาค โดยทาง มอศ.จะให้รายชื่อแกนประสานเพื่อติดต่อในการทำงานร่วมกันต่อไป

บันทึก โดย วรินทรา ไกยวงศ์

รายงานการประชุม "หลักการและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ"

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา

วันศุกร์-เสาร์ที่ 7-8 กุมภาพันธ์ 2546

ณ สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน เชียงสะพานหัวช้าง กรุงเทพฯ

เอกสารประกอบ :

- (1) รายงานการอบรมความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน (10-13 กันยายน 2545) โดยส่วนประสานงานกลาง โครงการสิทธิชุมชนศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- (2) แนวคิด "สิทธิชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม" โดย กฤษฎา บุญชัย
- (3) บทความเรื่อง สันติวิธีและกระบวนการสันติวิธี โดย ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

เนื้อหาการประชุม ประกอบด้วย 4 วาระ

วาระที่ 1 ชี้แจงและอภิปรายโจทย์วิจัยร่วมของโครงการ

- 1.1 ทบทวนโจทย์วิจัย
- 1.2 โจทย์วิจัยร่วม โครงการระยะ 2 (สิทธิชุมชนศึกษา)
- 1.3 เสริมแนวคิด "สิทธิชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม"
- 1.4 แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปัญหา
- 1.5 ข้อเสนอแนะ

วาระที่ 2 การสรุปข้อมูลพื้นฐาน 6 เดือนของโครงการภาค

วาระที่ 3 การแลกเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อนำมาสู่การสร้างกระบวนการวิจัย

วาระที่ 4 วางแนวทาง ขั้นตอน การทำงานร่วมกันใน 2 ปี 6 เดือน

วาระที่ 1 ชี้แจงและอภิปรายโจทย์วิจัยร่วมของโครงการ

การประชุมครั้งนี้สืบเนื่องจากข้อเสนอในการประชุมเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2546 มีวัตถุประสงค์คือ ข้อแรก เพื่อให้มีการระดมความคิดเห็นเรื่องแนวทางและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ข้อสอง เป็นความต่อเนื่องหรือทบทวนความรู้จากการอบรมความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2545 ที่ผ่านมา ข้อสาม ให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในจังหวะก้าวของการดำเนินงาน รวมทั้งการประสานความร่วมมือในการพัฒนาการวิจัยร่วมกัน

ภาคผนวก 5

**รายงานผลการดำเนินงาน (ผลงานงวดที่ 3)
โครงการสิทธิชุมชนศึกษา
(พฤศจิกายน 2545 – มกราคม 2546)**

จากการดำเนินงาน โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2545 – เดือนมกราคม 2546 ทางส่วนประสานงานกลาง ขอรายงานกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในช่วงที่ผ่านมา ดังนี้

1. การจัดประชุมคณะกรรมการบริหาร และหัวหน้าภาค

วันเดือนปี	กิจกรรม	หมายเหตุ
2 ธันวาคม 2545	การจัดประชุม ครั้งที่ 2/2545 ณ ห้องประชุมสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา	ภาคผนวก 1
21 มกราคม 2546	การจัดประชุม ครั้งที่ 3/2546 ณ ห้องประชุมสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา	ภาคผนวก 1

2. การเข้าร่วมประชุมกับคณะวิจัยในพื้นที่

วันเดือนปี	กิจกรรม	หมายเหตุ
24 พฤศจิกายน 2545	การสรุปงานและพัฒนาแผนกิจกรรม ภาคเหนือตอนบน ณ จังหวัดเชียงใหม่	ภาคผนวก 2
16-18 ธันวาคม 2545	การสรุปงานและพัฒนาแผนกิจกรรม ภาคอีสาน ณ จังหวัดมหาสารคาม	ภาคผนวก 2
23-24 ธันวาคม 2545	การสรุปงานและพัฒนาแผนกิจกรรม ภาคใต้ ณ จังหวัดสงขลา	ภาคผนวก 2
23-24 ธันวาคม 2545	การลงพื้นที่และร่วมประชุมชาวบ้าน ภาคเหนือตอนล่าง ณ จังหวัดเชียงใหม่	-
13 มกราคม 2546	การสรุปงานข้อมูล กับภาคอีสาน ณ จังหวัดนครราชสีมา	ภาคผนวก 3
16 มกราคม 2546	การสรุปงานข้อมูล กับภาคใต้ ณ จังหวัดสงขลา	ภาคผนวก 3
18 มกราคม 2546	การสรุปงานข้อมูล กับภาคเหนือ ณ จังหวัดเชียงใหม่	ภาคผนวก 3

1.1 ทบทวนโจทย์วิจัย

ภารกิจโดยรวมของโครงการ มี 2 ด้านสำคัญคือ

(1) โครงการสิทธิชุมชน ระยะ 2 นี้ให้ความสำคัญกับการเสนอรายงานวิจัย อย่างน้อยคือการเขียน และนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยสรุปภารกิจสำคัญมีทั้ง 2 ด้าน คือ การสร้างเครือข่ายและการเขียน รายงานเพื่อถอดองค์ความรู้เรื่องสิทธิชุมชน

(2) ในกระบวนการสร้างสิทธิชุมชน หมายถึงการกลับไปฟื้นฟูชุมชน ในเรื่องอัตลักษณ์ การปฏิบัติ การบนฐานทรัพยากร จึงจะนำมาซึ่งข้อเสนอเชิงอุดมการณ์สิทธิได้

ส่วนในด้านแนวทางการวิจัย และกระบวนการเรียนรู้ จะต้องมีความเชื่อมโยงของโจทย์วิจัยจาก โครงการสิทธิมนุษยชนฯ (ระยะที่ 1) สู่โครงการสิทธิชุมชนศึกษา (ระยะที่ 2)

ตามโจทย์วิจัยระยะที่ 1 มี 3 ข้อ คือ ข้อหนึ่ง ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนมีสมมุติฐานที่มาจากอะไร และอย่างไร ข้อสอง สถานะความเป็นจริงของศักยภาพสิทธิชุมชนไทยมีที่ไปที่มาที่ไปเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างไร ข้อสาม จะส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของสังคม (Social Learning) อย่างไร เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีส่วนร่วมจากภาคสังคมและชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดเป็นโครงสร้างกระบวนการวิจัยระยะที่ 1 (ดูแผนภาพ 1) อันประกอบด้วย 4 กลุ่ม

- กลุ่มพื้นฐานได้แก่ สิทธิเกษตรกร สิทธิชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากร สิทธิชุมชนดั้งเดิม
- กลุ่มโครงสร้างความคิดและระบบ ได้แก่ ฐานทางสถาบันรัฐธรรมนูญ ฐานประวัติศาสตร์ความคิดไทย และ ฐานวัฒนธรรมเอเชียวิถี
- กลุ่มสถานการณ์สิทธิ ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจตลาดเสรี รัฐกับนโยบายการพัฒนาแบบไม่สมดุล
- กลุ่มสื่อและเทคโนโลยี ได้แก่ เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีชีวภาพ

ผลการวิจัยระยะที่ 1 (ดูแผนภาพ 2) พบว่าเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสิทธิ คือ "สิทธิชุมชน" จะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้คนและชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชุมชน และ "อุดมการณ์สิทธิชุมชน" เกิดขึ้นได้จากการที่ชุมชนมีความเข้าใจและหวงแหนฐานทรัพยากรอันเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน

โดยย่อคือ ประการแรก สามารถจำแนกรากฐานความคิด "สิทธิ" ได้เป็น 2 ระบบ คือ สิทธิธรรมชาติ และ สิทธิในโครงสร้างสังคมไทย สิทธิธรรมชาตินั้นเป็นสิทธิตามฐานสังคมตะวันตก ซึ่งมีแนวคิดสำคัญคือ "มนุษย์ถูกสร้างมาเท่าเทียมกันและได้รับสิทธิเท่ากัน" ดังเช่น สิทธิพลเมืองอันเป็นสิทธิปัจเจกชน สิทธิทางเศรษฐกิจ และสิทธิทางสังคมวัฒนธรรม

ด้านสิทธิในโครงสร้างสังคมไทยอิงกับ 2 ด้าน ด้าน "สังคมฐานันดร" และด้านชุมชนท้องถิ่น การวิเคราะห์สังคมฐานันดรประกอบด้วยกลไกหน้าที่และศีลธรรมในระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและราษฎร ด้านชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วยกลไก 2 ส่วนสำคัญคือการอยู่รอดของส่วนรวมและการดำรงอยู่ของส่วนรวม รูปธรรมที่พบได้แก่ ระบบความสัมพันธ์กับทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ ดังตัวอย่าง ความเชื่อเรื่องผีปอบา และป่าหน้าหมู เป็นต้น

ประการที่สอง จากฐานข้างต้นจึงเป็นที่มาของความเป็นไปได้ในการก่อรูป "สิทธิ" ในภาวะการณ์ปัจจุบัน ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก เพียงสำหรับสิทธิปัจเจกนั้นไม่มีพลังเพียงพอต้องรวมเป็นสิทธิชุมชน ซึ่งมีฐานะถ่วงดุลกับอำนาจรัฐ และสร้างความเท่าเทียมในสังคม ลักษณะที่สอง การนิยามสิทธิ ผ่านการต่อสู้เรียกร้องกับอำนาจรัฐ ลักษณะที่สาม การรวมตัวเป็นกลุ่ม ชุมชน ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันเพื่อสร้างพลัง หรือ "ศักยภาพแห่งสิทธิ" อันหมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการสร้างพื้นที่สาธารณะ

ประการที่สาม โครงสร้าง นโยบาย กฎหมาย ที่ส่งผลกระทบต่อการละเมิดสิทธิ มีที่มาจาก 2 กลไก คือ ยุทธยานิคคมและสนธิสัญญาบาวริง และการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ สิ่งที่สืบทอดจากยุทธยานิคคมและสนธิสัญญาบาวริง คือ เศรษฐกิจเสรีทุนนิยม โดยสถาบันที่มีบทบาทคือ ธนาคารโลก ไอเอ็มเอฟ องค์การการค้าโลก และเหล่าบรรษัทข้ามชาติ สถาบันเหล่านี้ผลักดันกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก อันผูกขาดและทำลายฐานทรัพยากรของท้องถิ่น ขณะที่กลไกด้านภายในประเทศซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไม่ยอมรับความหลากหลายทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม ทำลายอัตลักษณ์ของกลุ่มชน และครอบงำแนวคิด ความรู้ และข้อมูลข่าวสาร

ดังนั้น สามารถสรุปรูปแบบและกระบวนการละเมิดสิทธิ ได้ 4 ด้าน คือ การละเมิดสิทธิเชิงความรู้ ด้านกรรมสิทธิ์ ด้านกลไกรวมศูนย์ และด้านนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมอันสนับสนุนแนวคิดทุนนิยมเสรี (ดูแผนภาพที่ 3)

ประการที่สี่ ความสืบเนื่องจากปัจจัยที่กระทบต่อการละเมิดสิทธิ สามารถสรุปการปกป้องสิทธิชุมชนได้ 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางฐานประเพณีวัฒนธรรม พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มอาชีพ และแนวทางเคลื่อนไหวแนวคิดสิทธิชุมชนสู่ภาคสังคมและระหว่างประเทศ

ประการสุดท้าย ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพแห่งสิทธิ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการวิจัย และด้านนโยบาย ด้านการวิจัย หมายถึงการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่น / การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและสร้างฐานความคิดชุมชน ด้านนโยบาย หมายถึง การสร้างกระบวนการนโยบายสาธารณะ / ทบทวนนโยบายรัฐ และกฎหมาย ให้หันมาส่งเสริมสิทธิชุมชน / การสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน- เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน

1.2 โจทย์วิจัยร่วม ระยะ 2 (โครงการสิทธิชุมชนศึกษา)

คำถามสำคัญ คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในระยะที่ 2 จะทำให้ชุมชนและภาคสังคมได้เกิดการพัฒนาทางเลือกจากฐานความหลากหลายทางทรัพยากรชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมได้อย่างไร

อนึ่ง ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ทำวิจัย แต่สิ่งสำคัญคือชาวบ้านร่วมและกำหนดกระบวนการ หมายถึง เป็นผู้ตั้งคำถาม ตอบคำถาม และได้รับผลของการวิจัยแก้ปัญหาด้วยตนเอง

- (1) ทำอย่างไรจึงจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ด้วยการให้ชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ใน "กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการและกระบวนการทางสังคม" โดยชุมชนสามารถร่วมตั้งโจทย์วิจัย ค้นหากระบวนการ และคำตอบ ตลอดจนปฏิบัติการด้วยตนเอง
- (2) ทำอย่างไร จึงจะทำให้รัฐธรรมนูญ 2540 ถูกนำไปสู่การปฏิบัติการ โดยเริ่มจากการให้ความรู้ที่ถูกต้องในรัฐธรรมนูญแก่ชุมชน ควบคู่ไปกับการนำองค์ความรู้จากงานวิจัยระยะที่ 1 มาใช้กับภาคปฏิบัติการในการตั้งโจทย์ และปฏิบัติการร่วมกันเพื่อหาคำตอบ
- (3) ทำอย่างไร จึงจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทุกภาคสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและพิทักษ์สิทธิของตน รวมทั้งคิดค้นหาทางเลือกในการพัฒนาบนพื้นฐานของตนเอง
- (4) ทำอย่างไร ให้กระบวนการเรียนรู้ของโครงการจะทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัว ตระหนัก และภาคภูมิใจในองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของตนเอง
- (5) ทำอย่างไร ให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมสังเคราะห์สิ่งที่ป็นองค์ความรู้จากการทำวิจัย และสามารถปรับเปลี่ยนองค์ความรู้ดั้งเดิมของตนให้เท่าทันต่อสถานการณ์โลกที่เข้ามากระทำต่อชุมชน จนสุดท้ายเป็นการค้นหาทางออกของชุมชน

1.3 เสริมแนวคิด "สิทธิชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม"

ข้อเสนอในเรื่องนี้อาศัยพื้นฐานจากแผนที่ความคิดประเด็นสิทธิชุมชน (โดยย่อ) ความหมายของคำว่า สิทธิ ในความหมายพื้นฐานคือ การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งสิทธิชุมชน เน้นไปที่คนในชุมชน และระหว่างชุมชน กับรัฐ และสังคม ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดร่วมกัน ความมีชีวิตคนและศักดิ์ศรีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งฐานคิดนิเวศวัฒนธรรมช่วยในการมองระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติหรือฐานทรัพยากร ทั้งในด้านการปรับตัวระหว่างทรัพยากรและคน นอกจากนั้นยังเชื่อว่านิเวศเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาวัฒนธรรม

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม ได้แก่ ระดับย่อยมากกว่าระดับใหญ่ มีการเชื่อมโยงระหว่างระดับย่อยที่มีอัตลักษณ์ต่าง ๆ กัน ดังนั้นจึงเกิดลักษณะเชิงซ้อน คือ การจัดการเฉพาะชุมชนและการจัดการร่วมระหว่างชุมชน แบบแผนการจัดการทรัพยากรจะอ่อนไหวต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับอำนาจทั้งในชุมชนและภายนอก ซึ่งมีตัวชี้วัดที่ระบบสิทธิทรัพยากรเปลี่ยนจากฐานทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสิทธิปัจเจกมากขึ้น และลดทอนระบบประเพณีพิธีกรรมลงเป็นระดับครัวเรือนแทนที่จะเป็นระดับหมู่บ้าน มีแนวทางการศึกษาสิทธิชุมชนนิเวศวัฒนธรรม เบื้องต้นคือ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม และการศึกษาระบบความสัมพันธ์และสถาบันการจัดการทรัพยากรของชุมชน

ข้อพิจารณาเพิ่มเติมคือ เรื่องนิยามสิทธิมีหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบทสังคมวัฒนธรรม ความเป็นชุมชนก็มีหลายรูปแบบ สิ่งหนึ่งที่พบคือในสังคมเอเชียมีหลากหลายรูปแบบชุมชน จะไม่เป็นกรอบตายตัว อีกนัยหนึ่งคือการก่อรูปสิทธิชุมชนนั้นมีเงื่อนไขหลากหลายแตกต่างกัน นอกจากนี้เราเผชิญกับความซับซ้อนของการละเมิดสิทธิ ซึ่งต้องค้นหาความซับซ้อนนี้ หาตัวละครที่เกี่ยวข้อง หากไกลและระบบโครงสร้างต่าง ๆ

1.4 แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปัญหา

- (1) ยังมีข้อจำกัดด้านการสื่อสารกับผู้วิจัย
- (2) ทำอย่างไรกับโจทย์ที่ซับซ้อนมากเกินไป
- (3) สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา เช่น ผู้นำชุมชนถูกจับ นำท่วม สมาชิกชุมชนถูกข่มเหงรังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐ
- (4) ปัญหาคือทำอย่างไรจึงจะสร้าง "จุดสัมผัส" ร่วมกัน (ชาวบ้านใช้คำนี้) หรือเป็นช่องทางสร้างการมีส่วนร่วม หรือ เห็นปัญหาร่วมกันของชุมชน เราจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร ซึ่งเราจะมาหาเครื่องมือกัน
- (5) ในการศึกษาเรื่องโครงสร้างชุมชน พบว่ามีการแบ่งขั้ว ขั้วหนึ่งคือพยายามรักษาทรัพยากร และขั้วที่มีแนวโน้มขัดแย้งกับรัฐมากขึ้น
- (6) เราต้องการหาอุปสรรคค่าตอบของการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นคำตอบของชุมชนเอง
- (7) ข้อมูลยังจำกัดเรื่องสิทธิเฉพาะปัญหาเชิงนโยบายหรือถูกกระทำจากรัฐ แต่เรายังไม่มีข้อมูลด้านการละเมิดสิทธิเชิงโครงสร้าง เช่นการครอบงำทางการบริโภค ทางการสื่อสาร แต่จะตั้งคำถามวิจัยอย่างไร
- (8) ขณะนี้มี 2 มุมมอง มองที่ฐานทรัพยากรเป็นตัวตั้ง หรือมองที่ฐานชุมชน เช่นลุ่มน้ำชี ฐานทรัพยากรข้อมูลเยอะมาก

- (9) การคลี่คลายความขัดแย้งในชุมชนเป็นเรื่องไม่ง่าย เช่น กรณีปากมูนและราชันโคด มีความขัดแย้งมานานถึง 10 กว่าปี จะทำอย่างไร เพราะผลประโยชน์ไปด้วยกันไม่ได้
- (10) เราจะศึกษาเรื่องโลกาภิวัตน์กับชาวบ้านได้อย่างไร กระบวนการโลกาภิวัตน์ซับซ้อน ชุมชนก็ซับซ้อนขึ้น
- (11) กลุ่มผู้นำชุมชนยังไม่สามารถทำงานกับชุมชนอื่นได้ ดังนั้นการไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนจึงไม่ง่าย จะใช้แนวอย่างไร และให้ประเมินกัน
- (12) อยากให้ช่วยวิเคราะห์ เรื่องผลอีกด้านที่เกิดขึ้นในการทำให้ชุมชนสามัคคี เราพยายามทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีซึ่งทำได้เป็นบางจุด จุดที่ได้มีความเข้มแข็ง แต่ก็ขัดแย้งกับจุดอื่นมากขึ้น เช่นความขัดแย้งระหว่างชุมชนประมงกับชุมชนชาวนา

1.5 ข้อเสนอแนะ

- (1) กรณีคัดค้านท่อบ่อก๊าซที่อำเภอจะนะ เป็นตัวอย่างแสดงถึงกระบวนการวิจัยแบบหนึ่งแสดงถึงลักษณะการใช้สิทธิของชุมชน โดยการกระจายความรับผิดชอบดูแลในทุกคน ไม่ว่าจะทำอาชีพอะไร เขาจะตระหนักถึงภาระของตนเองตลอดเวลา เช่น การเผ่าะวังชุมชนทั้งในป่า ยาง และทะเล แม้วก่อนหน้านี้ชุมชนไม่รู้เรื่องนอกพื้นที่แต่ต่อมามีการไปดูงาน ดูประสบ การณ์ของพื้นที่ต่างๆ จนชุมชนมีความเข้าใจ และก้าวมาสู่ความพยายามเปลี่ยนแปลง นโยบาย คือการหยุดท่อบ่อก๊าซ
จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ชุมชนทำนั้น คือสู้เพื่อรักษาชีวิต แต่เราพบว่าการสู้แบบนี้ถูกปิดล้อมด้วย เช่นสื่อมวลชนไม่นำเสนอข้อเท็จจริง ซึ่งจะเป็นจุดอ่อนหนึ่งในการทำ ความเข้าใจกับสาธารณชน
- (2) ต้องสร้าง“จุดสัมผัส” ร่วมกัน (ชาวบ้านใช้คำนี้) ตัวอย่างเช่น ผู้นำชุมชนถูกละเมิดสิทธิ ทำให้ชุมชนกระตือรือร้นออกมาปกป้อง
ชาวบ้านอธิบายคำว่า สิทธิ คือ ได้ป่าคืนมา อยู่ดีมีแสง สิ่งสำคัญของชาวบ้านคือเรื่อง เศรษฐกิจ ผู้วิจัยนำเสนอเรื่องการเรียน 5 วิชา (เรื่องสุขภาพเรื่องเศรษฐกิจ ฯลฯ) ก็อาศัยการ เรียนนี้เก็บข้อมูลชุมชนไปด้วย กระบวนการที่ใช้คือ การตั้งสถานการณ์ของชุมชนในการ เคลื่อนไหวที่ทำให้ขบวนการเล็กลงไม่เติบโต
นอกจากนี้ในเวทีมีการใช้สื่อวัฒนธรรม เช่น หมอลำมาดึงดูดคนเข้าประชุม เสนอข่าวท่อก๊าซ ให้การศึกษาแล้วเชื่อมกับประเด็นของชุมชน
- (3) การปฏิบัติการเชิงนโยบาย จะต้องถอดโครงสร้างอย่างละเอียดเพื่อให้ชาวบ้านเรียนรู้

และวิเคราะห์ปัญหาเชิงนโยบาย ส่วนการหาจุดสัมผัสหรือช่องทางสร้างการมีส่วนร่วม สังเกต
ว่าเป็นจุดสัมผัสด้านนโยบายมาก แต่เราต้องการด้านอื่นๆด้วย

- (4) ฐานการมองแบบนิเวศการเมือง เป็นตุ๊กตาช่วยเพิ่มมิติการมองเห็น มีข้อ
สังเกตว่าแนวคิดนี้ได้ในชุมชนที่ใช้ลุ่มน้ำเดียวกัน คือระหว่างต้นน้ำ ปลายน้ำ แต่ถ้าเงื่อนไข
เปลี่ยน คือ คนที่ทำให้เกิดปัญหามาจากภายนอก จะทำอย่างไร เช่นกรณีนายทุนสวนส้มซึ่ง
ย้ายจากภาคกลางขึ้นต้นน้ำทั้งหมด หรือลุ่มน้ำแม่ตาช้างมีรีสอร์ทเข้าแทรกฐานทรัพยากร ตั้ง
นั้นจะต้องใช้แนวคิดอื่นมาเสริม คิดว่าแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมเหมาะกับการสร้างสำนึก แต่จะ
ใช้สำนึกนี้ไปแก้ปัญหาที่ยังจำกัตอยู่เพราะการแก้ปัญหาต้องใช้ผู้ก่อปัญหามาร่วมแก้ไขด้วย
- (5) นักวิจัยเป็นเครื่องมือวิจัยในตัวเองด้วย ตัวอย่างที่ลุ่มน้ำชี เป็นหมู่บ้านใหญ่ มีที่นาประมาณ
40 ไร่ และถูกน้ำท่วม แต่ชาวบ้านไม่ร้องถึงปัญหานี้เลย เราจึงต้องการวิธีการทำงาน จึงเริ่ม
คุยกับผู้นำชุมชน พบว่าตรงนั้นเป็นจุดที่น้ำป่าลงน้ำชีมีระบบนิเวศที่น่าสนใจมาก จึงเริ่ม
สำรวจพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าหาวิธีการตายตัวไม่ได้มันขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความคิด
จากการลงพื้นที่
- (6) น่าสนใจว่า มีการครอบงำทางปัญญาที่เป็นฐานของปัญหาสำคัญ เราต้องการข้อมูลเชิงวัฒนธรรม
วิธีการสัมภาษณ์ลึก ต้องการวิเคราะห์จากภาพ ภาษา การแสดงออก สัญลักษณ์ต่างๆ
- (7) ขณะนี้ยังเปิดให้การนิยามชุมชนอย่างหลากหลาย ชุมชนเป็นได้ทั้ง หมู่บ้าน กลุ่มปัญหา หรือ
ระบบความสัมพันธ์เฉพาะ เช่นกับป่าดงเค็ง ซึ่งจะกินพื้นที่ข้ามเขตแดนปกครอง หรือตัว
อย่างที่เราใช้คือ มีการชุมนุมเดือนห้า ค้นพบว่าเป็นการรวมตัวกันที่เมืองหลวงของผี แสดงว่า
มีชุมชนและเครือข่ายนับถือผีเดียวกัน ดังนั้นการวิเคราะห์ใช้ฐานหมู่บ้านไม่ได้ ในหมู่บ้านไม่
ใช้ทุกคนที่ใช้ประโยชน์จากป่าทาม จึงต้องมองแบบชุมชนระบบความสัมพันธ์กับฐาน
ทรัพยากรหนึ่ง เช่น ระบบฐานห้วย ระบบฐานป่าทาม เป็นต้น

กรณีปากพนัง แต่แรกตั้งกลุ่มเป้าหมายตามสายอาชีพ แบ่งเป็นกลุ่มประมง กลุ่มนาข้าว
และกลุ่มนาถั่ว แต่เมื่อจัดเวทีแล้ว พบว่าไม่สอดคล้องเพราะครอบครัวหนึ่งทำหลายอาชีพ
จากนั้นปรับมาใช้ฐานชุมชน "หย่อมบ้าน" แทน พบว่าเงื่อนไขที่ทำให้เขาหันหน้ามาคุยกัน คือ
ผลกระทบจากเขื่อน ผู้เข้าร่วมต้องเป็นผู้ได้รับผลกระทบตรง จึงจะได้ข้อมูล อีกข้อหนึ่ง การ
ทำงานในพื้นที่ ชาวบ้านเคยคิดว่าที่นี่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เคยถามว่านาถั่วทำหลาย แต่ก็ถามต่อว่า
นาข้าวหายไปเมื่อไร ทำไมจึงหายไป นาถั่วไม่รวยจริงเพราะมีภาวะหนี้สินมาก ฯลฯ ทั้งหมดนี้
คือการแลกเปลี่ยนระหว่างอาชีพ

ต้องยอมรับว่าชุมชนเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดที่แยกขั้วตามกลุ่มอาชีพ ท่ามกลางระบบ

นิเวศน์เปลี่ยนแปลงไป คงต้องใช้เวลามากในการสร้างความสมานฉันท์ เป็นเป้าหมายลำดับแรกของกรณีลุ่มน้ำปากพนังฯ.

- (8) เรื่องการสื่อสาร นักวิจัยต้องแปลคำและความหมายไปวิจัยร่วมกับชาวบ้าน คงไม่ใช่ทฤษฎีตรงไปสื่อกับชาวบ้าน
- (9) เราจำเป็นต้องขยายฐานสิทธิชุมชน หมายความว่าไม่เฉพาะจับข้อมูลของกลุ่มปัญหาแต่ต้องขยายไปที่กลุ่มเครือข่ายบนฐานทรัพยากร วัฒนธรรม ร่วมกัน
- (10) การที่ชาตินิยมรวมคนได้ เกิดขึ้นเพราะมีจินตนาการร่วมกัน ดังนั้นความหมายคือ เราต้องสร้างจินตนาการชุมชนร่วมกันอีกครั้ง

วาระที่ 2 การสรุปข้อมูลพื้นฐาน 6 เดือนของโครงการภาค

ต้องการให้นำเสนอข้อมูล 6 เดือน คือให้เป็นการวิเคราะห์รายกรณีว่าสถานะงานวิจัยอยู่ที่ไหน กรณีภาคเหนือตอนบน มีการทำพื้นฐานวิเคราะห์ชุมชน 3 ลุ่มน้ำ โดยเน้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สถานะทางการเมือง(ชุมชนชายขอบ) และหาจุดร่วมของลุ่มน้ำ เช่น ป่าชุมชน

กรณีภาคเหนือตอนล่าง มีการปรับทีมงานและพื้นที่วิจัย จะให้ลงตัวภายในเดือนมีนาคมนี้

กรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำลังทำการบ้านในเรื่องโจทย์วิจัย การวิเคราะห์จะเชื่อมโยงกันแต่ละครณี มีการค้นพบความเชื่อมโยงวัฒนธรรมข้ามขอบเขตหมู่บ้าน คือ ผี

ภาคใต้ กรณีทะเลสาบสงขลา มีการทบทวนเรื่องเครือข่าย พบว่าการเชื่อมโยงกับกลุ่มชาวนาที่ระโนด เชื่อมด้วยการเข้าหากลุ่มชาวนาที่ท่าประมงด้วย คือเราพยายามหาระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทรัพยากรประมงและทำนา กรณีลุ่มน้ำปากพนัง ใช้เวทีเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ และขั้นต่อไปจะลงลึกรายชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ทั้ง 2 กรณีนี้ต้องการศึกษาทางเลือกการจัดการน้ำ

ส่วนกรณีเกษตรเชิงเดี่ยว มีกระบวนการให้ชาวบ้านไปค้นหาประวัติศาสตร์ของตนเอง น่าสนใจมาก กรณีป่าชุมชน ผู้วิจัยต้องศึกษาประเด็นวิเคราะห์การถูกละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ระดับท้องถิ่น

ในด้านการบริหารงานวิจัย มีความเหลื่อมระหว่างงานเครือข่ายกับงานข้อมูล งานเครือข่ายพัฒนาไปมากแล้ว แต่งานข้อมูลยังตามหลัง ดังนั้นคนทำงานต้องดูแลทั้ง 2 ด้านจะได้อย่างไร

สรุป

- (1) งานข้อมูลในวคที่หนึ่ง ต้องการข้อมูลโครงสร้างชุมชนและเครือข่าย
- (2) ในการทำงานพบว่าต้องปรับแผนให้สอดคล้องกับความเคลื่อนไหวของสถานการณ์ในชุมชน

วาระที่ 3 การแลกเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อนำมาสู่การสร้างกระบวนการวิจัย

3.1 ยังคงยึดตามแผนปฏิบัติการเป็นแนวทาง ซึ่งได้ทำความเข้าใจร่วมกับภาคมาแล้ว

3.2 นำเสนอเครื่องมือเก็บข้อมูล

- (1) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม สามารถทำได้เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งเวที เครือข่าย ร่วมรณรงค์ ร่วมศึกษาดูงาน
- (2) การสัมภาษณ์แบบทางการ ไม่เป็นทางการ และกึ่งทางการ
- (3) การดูงานและประสบการณ์ของชุมชนอื่น
- (4) สํารวจสถานภาพทรัพยากรในชุมชนและนอกชุมชน เช่นสำรวจที่ดิน ป่า และแม่น้ำ
- (5) การทำแผนที่ที่หลากหลายหัวข้อ ได้แก่ แผนที่สังคม-ชุมชน (การตั้งถิ่นฐาน อาชีพ และระบบความสัมพันธ์) แผนที่นิเวศ-ทรัพยากร แผนที่ปัญหาสิทธิ
- (6) กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ หนัง ละคร ดิเก หมอลำ พิธีกรรมพื้นบ้าน และการประยุกต์ประเพณี เช่น การสืบชะตาป่าต้นน้ำ การทอดผ้าป่า ฯลฯ
- (7) เวที และกระบวนการระดมการมีส่วนร่วมในเวที เช่นการตั้งคำถาม การแบ่งกลุ่มย่อย การแสดงบทบาทสมมติ การทำไฟกัลกรุป ฯลฯ

วาระที่ 4 วางแนวทาง ขั้นตอน การทำงานร่วมกันใน 2 ปี 6 เดือน

ข้อสรุปแนวทางการศึกษา

- (1) เป้าหมายการวิจัยโดยย่อคือ ให้ชุมชนตระหนักในปัญหาและสาเหตุ ขึ้นต่อมา ให้ชุมชน เห็นปัญหาร่วมกัน และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา สุดท้ายคือการเกิดปฏิบัติการเชิงสิทธิร่วมกันในชุมชน
- (2) ด้านการวางแผนและบริหารโครงการ ข้อแรก เรื่องจังหวะก้าวยังคงตามแนวที่ทำไว้ทุกระยะ 6 เดือน เช่น กรณีป่าต้นน้ำเขาพระต้องการให้การวิจัยช่วยให้ชุมชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ข้อสอง ควรตั้งเป้าหมายในระดับที่เป็นจริง เป้าหมายการประสานชุมชนหรือสมานฉันท์ทำไม่ง่าย ต้องดูเงื่อนไขที่เหมาะสม เช่น การทำข้อตกลงร่วมกันในระหว่างฝ่ายขัดแย้ง หรือฝ่ายตรงข้าม แม้จะไม่ถึงกับเกิดความสมานฉันท์ปรองดองได้เลย
- (3) ด้านกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(3.1) ฐานการวิเคราะห์สถานการณ์ เหตุการณ์ ปัญหาและชุมชน

- ต้องการความเชื่อมโยงระหว่างโครงการสิทธิมนุษยชนกับโครงการสิทธิชุมชน
- แนวคิดและมุมมองที่เชื่อมโยงไปถึงปัญหานโยบาย และนักการเมืองด้วย ดังนั้นนอกจาก แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม และเพศศึกษา (gender) แล้ว จะใช้แนวคิดอื่นๆมาประกอบด้วย อาทิ นิเวศการเมือง เศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นต้น
- วิเคราะห์การครอบงำทางปัญญา อุดมการณ์ วาทกรรม และความรู้

(3.2) องค์ความรู้ของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- การจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำและพื้นที่ป่า
- กระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน
- ภูมิปัญญาของชุมชนและสำนักท้องถิ่น
- กระบวนการเรียนรู้ข้ามเครือข่าย

(3.3) การสำรวจฐานทรัพยากร ประสานกับโครงการ BRT

(3.4) การเชื่อมโยงนโยบายสู่ท้องถิ่น

- รัฐธรรมนูญ 2540
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ
- นโยบาย
- โลกาภิวัตน์

(3.5) การสนับสนุนงานเครือข่าย

(3.6) กลไกสนับสนุนบทบาทของทุกส่วน เช่นการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1- ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และเครือข่าย / การใช้ทรัพยากร / ระบบการผลิตและแนวคิดวัฒนธรรม
- 2- สถานการณ์สิทธิชุมชนกับนิเวศวัฒนธรรม (พลวัต) ได้แก่ ระบบสิทธิทรัพยากร ในภูมินิเวศ ระบบความเชื่อและประเพณี ระบบและแนวความคิดการจัดการทรัพยากร / การพัฒนาของรัฐและเอกชน / การแทรกแซงจากระบบตลาดและทุน / การครอบงำทางปัญญาและลัทธิบริโภคนิยม / ผลกระทบต่างๆ
- 3- ระบบความสัมพันธ์ และสถาบันการจัดการทรัพยากรที่มีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ได้แก่ ระบบยึดโยงความเป็นท้องถิ่นร่วมกัน / โครงสร้างชุมชน และเครือข่าย / การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ทรัพยากร และการผลิต / พลวัตของสิทธิ ฐานทรัพยากรของกลุ่มต่างๆ-ชุมชน-เครือข่ายที่ใช้ทรัพยากร / ความขัดแย้งและการ

จัดการความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน / การตอบโต้นโยบาย กลไกรัฐ และกลุ่มทุนท้องถิ่น

- 4- การปฏิบัติการชุมชน / ความคิดเห็น / การใช้รัฐธรรมนูญ / การนำเสนอแนวคิดสิทธิชุมชน –นโยบายของท้องถิ่น- และกระบวนการจัดการของท้องถิ่น

การวิเคราะห์เครือข่ายชุมชน พิจารณาความซับซ้อนทับกันระหว่าง การใช้ทรัพยากรร่วมกัน เครือข่ายเครือข่าย เครือข่ายปัญหาชุมชน และเครือข่ายวัฒนธรรมความเชื่อ

(3.7) การเขียนแผนกิจกรรม แผนงบประมาณและรายงาน

ก. รายงานความก้าวหน้า ใช้กรอบเป้าหมายของแผนพัฒนาคน องค์ความรู้ และเครือข่าย

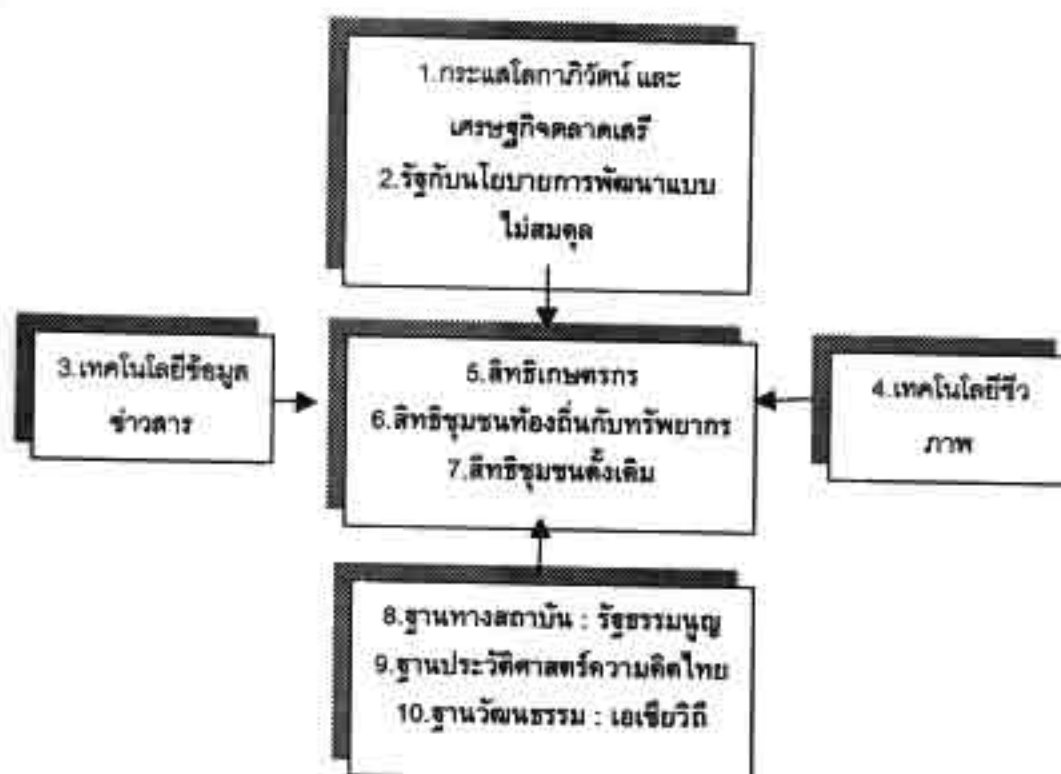
ข. รายงานผลการวิจัย นำเสนอจากผลและกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่

(3.8) งานสื่อ

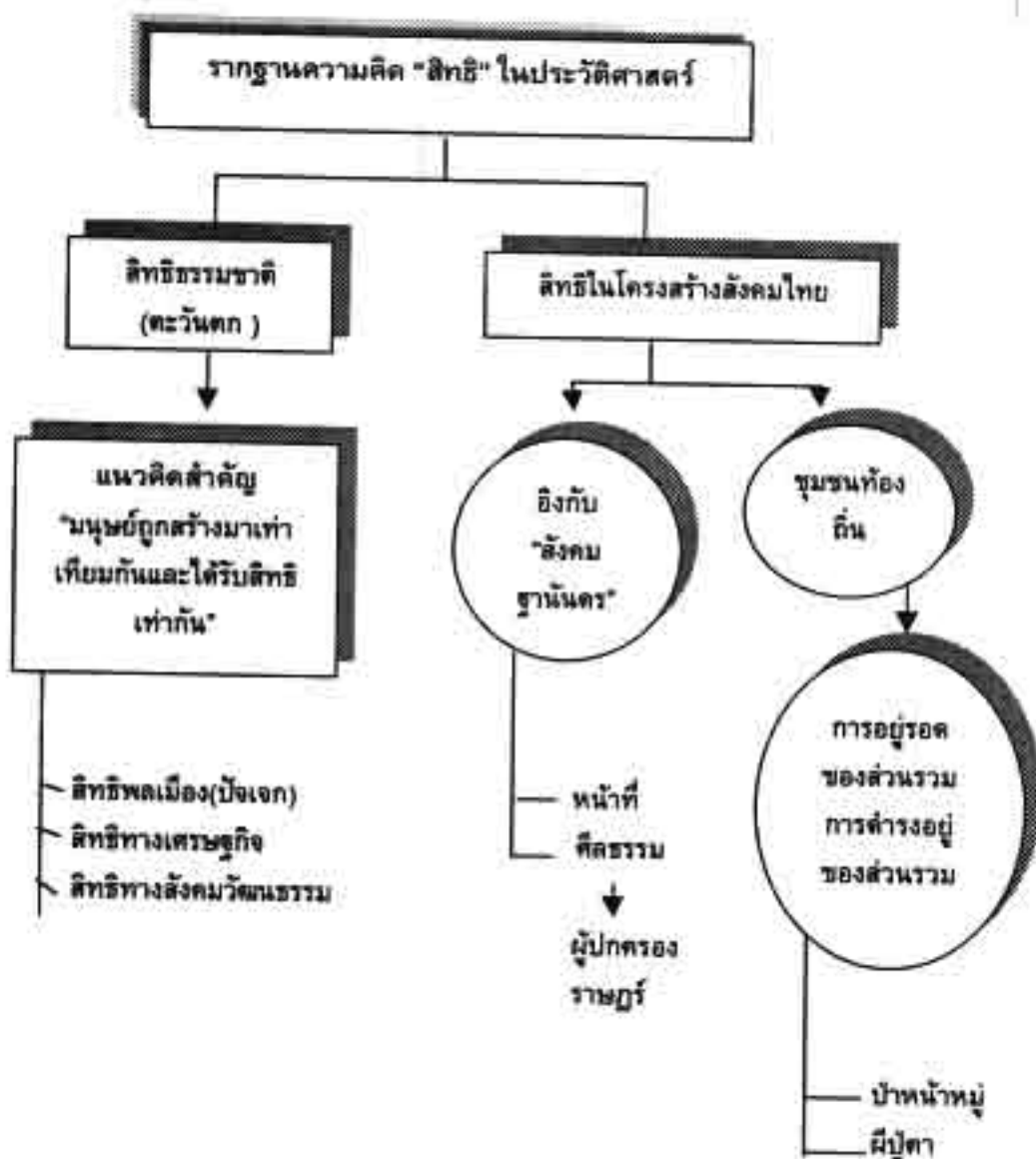
- เผยแพร่แนวคิดสิทธิชุมชนกับกลุ่มวิทย์ชุมชน เนื่องจากเป็นกลุ่มท้องถิ่นในเมืองที่มีอยู่ทั่วประเทศ จะมีการจัดเวทีติดตามสถานการณ์สิทธิของพื้นที่วิจัย
- สื่อสัญจร คู่มือพื้นที่วิจัย
- สื่อท้องถิ่นของพื้นที่วิจัย ประสานกับส่วนกลางเพื่อการผลิต

บันทึก โดย อมรรัตน์ เกรียงขจร

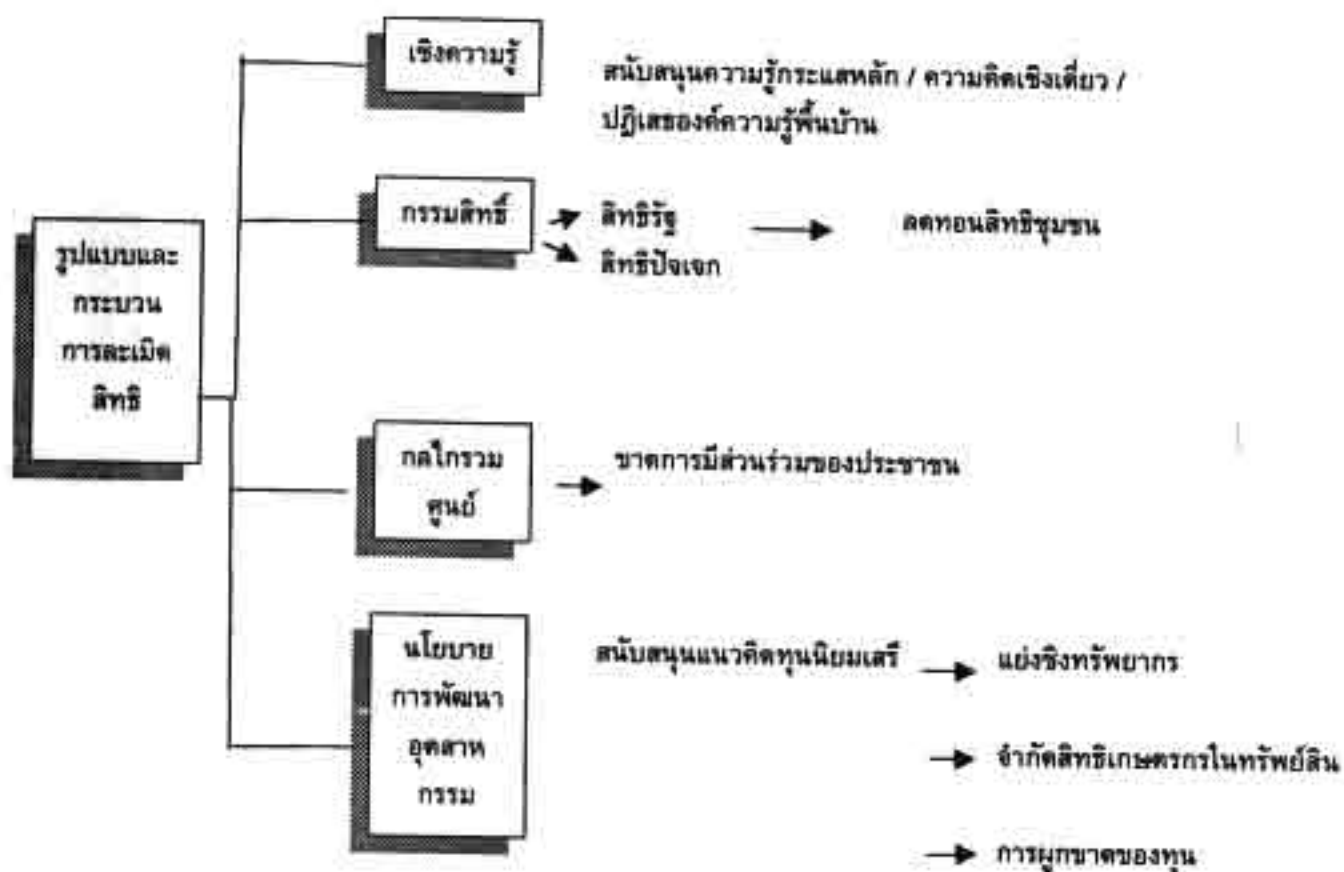
แผนภาพที่ 1 โครงสร้างกระบวนการวิจัยระยะที่ 1

แผนภาพที่ 2 ผลการวิจัยระยะที่ 1

แผนภาพที่ 3 รูปแบบและกระบวนการละเมิดสิทธิ

รายงานการอบรมกระบวนการวิจัยสหวิชาชีพชุมชน

โครงการสหวิชาชีพชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

กรณีผู้นำปิง ผู้นำแดงคอนบน และผู้นำจิด

12-13 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ศาลาประชาคม อ. เชียงดาว จ.เชียงใหม่

๒) ทบทวนชัดเจนในการดำเนินงานวิจัย: นิคม พุทธา

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้นของผู้ประสานงานและทีมวิจัยชาวบ้านจึงขอให้นักทุกคนลองทบทวนประเด็นและกลุ่มเป้าหมายของตนเองเพื่อลงรายละเอียดการทำงานในพื้นที่ ดังต่อไปนี้

ผู้รับผิดชอบ	ผู้นำแม่ปิงคอนบน	ผู้นำแม่แดงคอนบน	ผู้นำแม่จิด
ผู้ประสานงานผู้นำ	ไอฮาร	ฉัฐนิตี	บุญมา
ผู้ประสานงานในพื้นที่	พ่อหลวงสมบูรณ์ พ่อหลวงสุนทร	นายหอม พ่อหลวงสมบูรณ์	1. นายวินัส เบิงหัวง (ค. ดันทราย) 2. นายบุญอิน สุคา จันทร์ (ค. ป่าโพน) 3. นายควงคำ จัน มอญ (ค. ป่าคุ้ม) 4. นายบุญมา ก้อน แก้ว (ค. ป่าคุ้ม) 5. นายสุรพล ขอมจิต (ค. แม่เกาน) 6. นายเสงี่ยม ไปธิ นันท์ (ค. แม่ปิง) 7. นายอนุรักษ์ กำ บุตร (ค. แม่ปิง) 8. นายคณิเทพ คง บาล (ค. โหล่งซอด)

ประเด็น	1) ป่าชุมชน 2) เขมิงกอผ่าย (ต. เมือง นบ. ต. เชียงดาว, ต. เมิงกอผ่าย—ทุ่งข้าว พวง) และสายน้ำ แม่ปิง (มีแหล่ง อนุรักษ์พันธุ์ปลา 14 หมู่บ้าน)	3) เขมิงกอผ่าย (18 หมู่บ้าน) 4) ป่าชุมชน	ป่าชุมชน 6 ตำบล 20 หมู่บ้าน
ทีมวิจัยชาวบ้าน			1. ทีมป่าชุมชน 1) นายชัชวาล สมยศ 2) นายศรีมา กองมูล 3) นายสมชาย แก้วชู
จำนวนคณะกรรมการ ตำบล / หมู่บ้าน			
กลุ่มชาวบ้าน (จำนวนคน) (กลุ่มเป้าหมายหลัก) แยกเป็น - ประเด็น - ถูมน้ำ - พื้นที่			
กลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง (กลุ่มเป้าหมายรอง) (เลือกคนที่มีเวลาและมีความ สนใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่าง สม่ำเสมอ)			

๒ แนวความคิดเรื่องกระบวนการในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

วิทยากร: คุณวรลักษณ์ ไซยทัต (คณะกรรมการประสานองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือ)

วิทยากรให้ผู้ประสานงานเล่าปัญหาของตนเองในแต่ละกลุ่มน้ำในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา (โจทย์, กระบวนการทำงานในพื้นที่, เจือ้นไขและอุปสรรคต่างๆ ในพื้นที่

1. กลุ่มน้ำแม่จิด : บุญมา บัวแก้ว

- ที่ผ่านมาสืบที่กว้าง 11 ตำบล 108 หมู่บ้าน
- ประเด็นปัญหาที่มีความหลากหลายเกินประสิทธิภาพคนทำงาน
- ขาดประสบการณ์การจัดกระบวนการในงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม / ทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ
- ทางออกคือ ลดพื้นที่ เหลือ 6 ตำบล (ต. ถันทราย, ต. ป่าไหนด, ต. ป่าดัม, ต.แม่แวน, ต. แม่ปิง, ต. โท่งขอด)
- ปัญหาหลักในพื้นที่ คือ ความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำและปลายน้ำ โดยใช้ประเด็นหลัก ป่าชุมชน เป็นตัวเชื่อม ประเด็นรอง คือดิน , น้ำ , เหมืองฝาย
- ทีมงานจะต้องเข้ามาเรียนรู้โจทย์, พื้นที่และประเด็นปัญหา

2. กลุ่มน้ำแม่คงคอนบน : นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา

- มี 3 ตำบล 22 หมู่บ้าน
- ปัญหาเหมืองลิกไนต์
- การจัดเวทีชาวบ้านไม่มีเวลาเข้าร่วม ไม่สนใจปัญหาของชุมชน , เกรงเรื่องการชักจูงในการต่อต้านลิกไนต์
- ผู้ประสานงานขาดทักษะการทำกระบวนการ
- ประเด็นหลักที่อยากทำ คือ ป่าชุมชน 12 หมู่บ้าน (ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่แพน) และเหมืองแร่ลิกไนต์
- ชาวบ้านต้องการนักวิชาการจากส่วนกลางไปถ่ายทอดข้อมูลและความรู้
- พื้นที่ท่าเหมืองลิกไนต์ มี 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ทิ้งหน้าดิน ได้แก่ หมู่บ้านกองลมหมู่ 1, หมู่ 2, บ้านป่าไค้และบ้านแม่แพน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ได้แก่ ต.เวียงแหง, ต. แสนไท และตำบล กองลม
- ปัญหาป่าชุมชน พื้นที่เป้าหมายได้แก่ ชาวบ้านกองลม 2 หมู่บ้าน, ต.แสนไท 5 หมู่บ้าน, และ ต. เวียงแหง

- **คำถาม**

- อยากให้เกิดการเรียนรู้อะไรแก่ชาวบ้านบ้าง? (ถ้าเป้าหมาย คือ การหยุดยั้งเหมืองถิกไนต์) ตอบ : เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจน
- เนื่องจาก อ. เวียงแหงเป็นเมืองปิด ชาวบ้านยังมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เข้มแข็ง และหลากหลายกลุ่มชน เช่น ปอยส่างลอง, ครุฑเงินของจีนฮ่อ ฯลฯ ถามว่าชาวบ้านเวียงแหงคิดอย่างไร?

3. ผู้นำปิงตอบนบ: นายโอพาร อ่องพะ

- ปัญหาหลัก คือ การต่อขาดฐานงานเดิมที่เคยทำมาก่อนทำให้ยากต่อการวางกิจกรรมงานวิจัยใหม่, มีงานที่หลากหลาย, ปัญหาการจัดทำเอกสารการทำงาน
- ทางออก คือ การปรับโครงสร้างเพื่อให้เกิดความชัดเจน
- มี 7 หมู่บ้าน 54 ชุมชน (การจัดการจริงมีระดับความต่างที่ต้องจัดการ, เรียนรู้) จะลดพื้นที่เหลือ 12 ชุมชน, แม่ป๋าม, ปางมะกง, ปางมะเฮา (ป่าอนุรักษ์, การใช้ประโยชน์จากป่า, การเกษตร), ป่าเมืองบ้านปางมะโฮ, บ้านนาหวายทุ่งข้าวพวง, แม่กอน มีความต่างของการจัดการป่าอนุรักษ์
- น้ำและเหมืองฝาย คือ บ้านม่วงน้อ (ฝายดั้งเดิมและฝายยาง) สาขาน้ำแม่ปิง (มี 2-3 หมู่บ้าน)
- โครงสร้างการทำงานจะมีการปรับเพื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม

วิทยาการสรุป

1. ปัญหาภายในพื้นที่

- ชาวบ้านไม่ว่างอาจเกิดจากการไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการวิจัย
- ขอบเขตพื้นที่เป้าหมายยังไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจน
- กรอบในการทำวิจัย (ที่ผ่านมามีใครเข้าร่วมบ้าง, คนที่เข้าร่วมในการกำหนดโจทย์, กรณีพื้นที่เวียงแหงชาวบ้านยังไม่มีโครงการเชิง NGO เข้าร่วม และชาวบ้านเองยังตื่นตระหนกต่อโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ)

2. ปัญหาคนทำงาน

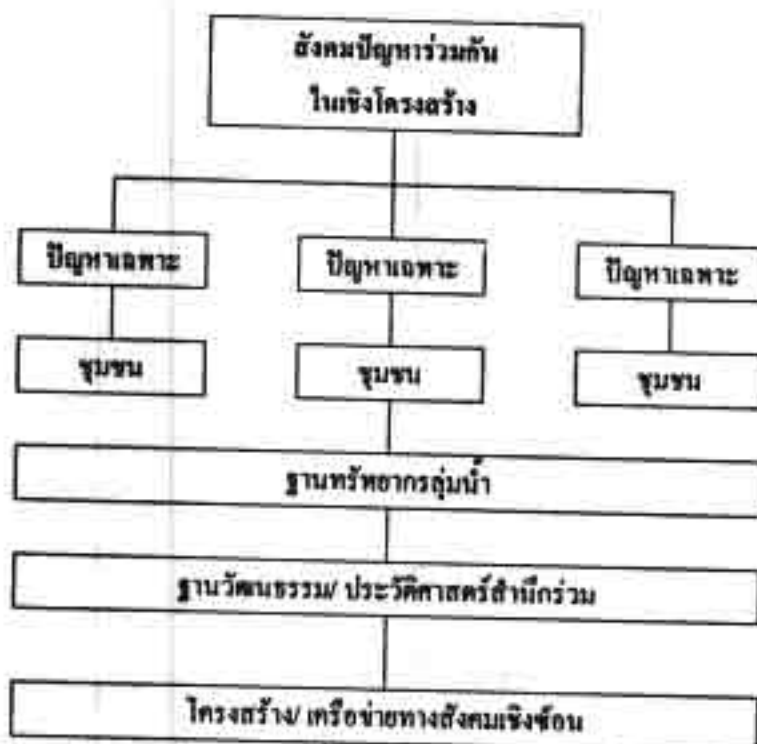
- คนยังทำได้ไม่เต็มที่เพราะเกิดจากทักษะในการจัดกระบวนการยังไม่เต็มที่
- พื้นที่ที่กำหนดในช่วงแรกกว้างเกินไป, กระจัดกระจาย
- บทบาทคนทำงานยังไม่มีชัดเจน

3. ปัญหาเชื่อมโยงกับภายนอก

- มีนโยบายรัฐจากภายนอก
- มีงานอื่นๆ ที่คนทำงาน
- ระบบการจัดการภายในและส่วนกลาง

แนวทางที่ต้องการแก้ไขปัญหา ถดถอยที่, ถดประเด็น, จัดปรับบทบาทการทำงาน

สรุปสภาพปัญหาเพื่อนำไปสู่กระบวนการในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

“นิเวศน์
วัฒนธรรม
ท้องถิ่น”

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมแตกต่างการวิจัยทั่วไปอย่างไร

งานวิจัย	การวิจัยแบบเป็นทางการ	การวิจัยแบบมีส่วนร่วม
นักวิจัย	- คิดวิเคราะห์ปัญหาเอง - กำหนดกรอบการศึกษาเองโดยมีเป้าหมายเพื่อการตอบสนองปัญหาที่วิเคราะห์เอง	คนในชุมชนเห็นปัญหา / ตระหนัก และอยาก จะแก้ไขปัญหาร่วมกัน
กระบวนการวิจัย	1) เข้าไปในชุมชน 2) ตั้งคำถามเอง 3) สรุปเอง	1) จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน 2) หากรอบและประเด็นที่จะเรียนรู้ 3) กำหนดเป้าหมายการศึกษาาร่วมกัน 4) มีกระบวนการในการศึกษาาร่วมกัน
ผลการวิจัย	นำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์เพื่อตัวเอง และผลิตเอกสารเพื่อเผยแพร่หรือขาย	นำผลจากการศึกษาไปใช้เพื่อการแก้ไขปัญห ในชุมชน

วิจัยแบบทางการ เกิดจากนักวิชาการ/ นักศึกษา/ การคิดวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง /ตั้งใจของ
ของตนเอง มีเป้าหมายและมีทีมในชุมชนเข้าไปเก็บข้อมูล, ชาวบ้านตอบคำถามและให้ข้อมูล และ เอา
ข้อมูลมาสรุปและเข้าเล่ม แต่ชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือ ไม่สามารถเอาไปใช้ประโยชน์ได้จริง

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เกิดจากการที่คนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมและอยากแก้ไขปัญหา และ
ตระหนักว่าจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห ห่วง คือ การชักชวนให้คนเข้ามามีส่วนร่วม
ในการแก้ปัญหา งานวิจัยจึงเป็นแค่เครื่องมือเพื่อช่วยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห
นั้นๆ และ กำหนดร่วมกันว่าเป้าหมายของงานวิจัยว่าจะเอาเคไหนดี ความชาวบ้าน ที่สำคัญชาวบ้านต้อง
กำหนดเองว่าอยากให้เกิดอะไรขึ้นและจะเข้ามาช่วยกันในการวิเคราะห์ปัญหากันอย่างไร

แลกเปลี่ยน

อมรรัตน์ : วิธีการในส่วนของ 3 กลุ่มนี้ มีการแก้ปัญหारेื่อง การลดประเด็นกับลดพื้นที่/ นำ
จะมีการประเมินชาวบ้านและประเมินประเด็นวิจัยที่สามารถทำวิจัยร่วมกับชาวบ้าน ไม่ได้หมายถึงว่า
เป็นการคัดลดประเด็น อยากให้ผู้เข้าร่วมอธิบายเหตุผลของการคัดประเด็นว่าน่าจะให้ชาวบ้าน

บุญมา : มองเป็นประเด็นป่าชุมชน ซึ่งหมายถึง ทรัพยากร, วัฒนธรรมและความหลากหลาย
ของป่า

บุญส่ง : ขึ้นกับความสนใจของชาวบ้านเป็นหลัก

อมรรัตน์ : ทำไมชาวบ้านไม่อยากให้มีเหมืองถิกในดินพื้นที่

บุญส่ง : ชาวบ้านไปตุงงานและมีประเด็น 14 คำถามในพื้นที่, กฟผ. เอาชาวบ้านไปตุงงานที่แม่
มะและเชียงม่วน จึงไม่มีความไว้วางใจ กฟผ. และมีกระบวนการโน้มน้าวจิตใจชาวบ้านจาก กฟผ.
ชาวบ้านเองยังคิด ไม่ออกว่าจะทำอย่างไร

วรลักษณ์ : จริงๆ โจทย์ในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม การคัดประเด็นลงหมายถึงการคัด
เป้าหมายลงเป็นเพราะอะไรเราจะช่วยกันวิเคราะห์ต่อไป ดังนี้

กระบวนการวางแผนงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม

1. กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา

- ชวนชาวบ้านดูว่าสาเหตุของปัญหา
- หาสาเหตุของปัญหาก็คจากอะไร ภายในหรือภายนอก
- ศึกษาภาพและข้อจำกัดของการทำงานวิจัย

2. การกำหนดเป้าหมาย

2.1 กรอบเวลาในการกำหนดเป้าหมาย ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

2.2 เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน

2.3 เพื่อพัฒนาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

- อบรมในการจัดการทรัพยากร
- พัฒนาศักยภาพ
- พัฒนากลุ่มเครือข่าย

2.4 เพื่อเผยแพร่ และผลักดันแนวทางนโยบาย

3. การกำหนดโจทย์ในการวิจัย

- แสวงหาคำถาม
- พัฒนาเครื่องมือและวิธีการในการศึกษา
- จัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วม

วรินทร์: จากข้อ 3 เสนอให้อาแผนงานที่จัดปรับจากกรุงเทพฯ เพื่อมาปรับกิจกรรมและปรับกรอบงานวิจัยอย่างไรบ้าง

นิคม : อยากรู้พื้นที่, งบประมาณ, และปรับบทบาทคนทำงาน ไม่สามารถทำงานได้จริงตามที่ต้องการและตามกำหนดเวลา, ปรับกระบวนการวิจัย (ที่ผ่านมาไม่ต่างจากการประชุมทั่วไป) ไม่มีการเตรียมเนื้อหา, กระบวนการและกลุ่มเป้าหมายและ ไม่มีการประเมินผู้เข้าร่วมและขาดการติดตามหลังการประชุม ที่ผ่านมาไม่สามารถทำงานที่มีประสิทธิภาพได้จริงจึงอยากจะปรับแนวทางการทำงาน วรินทร์: ปัญหากระบวนการวิจัยในพื้นที่สามารถปรึกษาทีมงานส่วนกลางได้เป็นระยะ

ภาคบ่าย

การวิเคราะห์ปัญหา เป้าหมายและโจทย์ในการวิจัยของแต่ละกลุ่มน้ำ

วิทยากรให้ผู้เข้าร่วมและตัวแทนของแต่ละกลุ่มนำทบทวนปัญหาสถานการณ์ในพื้นที่ความประเค็ดำถามต่อไปนี้ หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ

1. วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของกลุ่มน้ำ
2. เป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ คืออะไร
3. โจทย์ในการวิจัย อะไร

1. กลุ่มน้ำแม่จิด

ปัญหา เรื่องป่าคั้นน้ำถูกทำลาย และความขัดแย้งระหว่างคนบนดอยและคนที่ราบ การปลูกจึงทำให้เกิดการใช้ที่ดินมากและชาวพื้นราบไม่ยอมรับ

ทางออก อยากให้ชาวบ้านมาพูดคุยกันและใช้กรณีปัญหาป่าชุมชนมาประสานความสัมพันธ์และหาวิธีการในการจัดการปัญหาทรัพยากรร่วมกัน

อยากหาวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อกิจกรรมเชื่อมคนทั้งสองกลุ่ม เช่น วันขึ้นปีใหม่ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหามาร่วมกัน และกระบวนการวิจัยแยกให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเชื่อมโยงประเด็นที่ถนัดของแต่ละท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่

เป้าหมาย คือ ต้องการสร้างเครือข่ายทรัพยากร มีองค์ความรู้ และสามารถเชื่อมโยงประเด็นทรัพยากรในพื้นที่กับภายนอกได้ ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่

คำถาม ทำอย่างไรให้ชาวบ้านบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้ยั่งยืนตลอดจนเกิดความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างไร (ในประเด็นป่าชุมชน)

อภิปราย

นิคม : อยากให้มีการชี้ประเด็นปัญหาให้ครอบคลุมเพราะจะทำให้ชาวบ้านมองเห็นประเด็นปัญหาและคิดว่าเป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัว เพื่อจะสามารถวิเคราะห์ว่ามีสาเหตุมาจากอะไร และควรกล่าวถึงการประกาศเขตป่าอนุรักษ์และอุทยานแห่งชาติศรีถ่านนา และปัญหาทรัพยากรรอบหรือ น้ำแห้งและผลสืบเนื่องจากสถานการณ์ของป่าและสถานการณ์ที่ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาป่าไม้และผลผลิตของป่าเพื่อการดำรงชีวิต และขาดการสืบทอดการเรียนรู้องค์ความรู้ของชาวบ้านและคนรุ่นต่อไป จึงให้เห็นว่าชาวบ้านขาดการเรียนรู้เรื่องประเด็นสิทธิจากปัญหาทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างไรบ้าง

วิทยากรสรุป

กลุ่มน้ำแม่จันชี้ไปที่ปัญหาป่าต้นน้ำถูกทำลายและเกิดจากการทำไร่เชิงเตี๋ย การบุกรุกเข้าไปทำลายของคนนอก และ เรื่องนโยบายรัฐการประกาศพื้นที่

ผลกระทบ : เกิดความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำและปลายน้ำ ขุนชนจากการมีส่วนร่วมในการพิทักษ์ป่าของตนเอง องค์ความรู้ในการจัดการป่าของตนเองไม่ได้ถูกสืบทอด

เป้าหมาย : อยากเห็นชาวบ้านทั้งต้นน้ำและท้ายน้ำยังไม่มีมีการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน โดยมีกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือ และกระบวนการวิจัยน่าจะไปสู่การช่วยกันหาแนวทางในการจัดการป่าร่วมกันและได้แผนงานในการจัดการร่วมกัน, ได้มีเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน

โจทย์การวิจัย : ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชุมชนมีการจัดการชุมชนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ โดยสามารถลดความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำและคนปลายน้ำ

2. กลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ปัญหา

1. ปัญหานโยบายรัฐ, การประกาศเขตป่าอนุรักษ์พื้นที่ ชาวบ้าน
2. การไม่ยอมรับการจัดการป่าของชาวบ้าน
3. การวิเคราะสถิการใช้ประ โชน์ของชุมชน, การใช้ไม้ในชีวิตประจำวัน
4. การสูญเสียองค์ความรู้ของวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. การจัดการชลประทานน้ำของรัฐกับระบบฝ่ายที่ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาในการ
6. การถือครองและใช้พื้นที่เชิงพาณิชย์ การซื้อที่ดิน, การทำสวนส้ม, นาถุ้ง เกิดจากกลไก รัฐและชาวบ้านในพื้นที่

เป้าหมาย : ทำอย่างไรให้ชุมชนได้เรียนรู้สิทธิของตนเองผ่านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า และความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชนที่อยู่ในพื้นที่, ได้เรียนรู้สิทธิของชุมชนและสถานการณ์กฎหมายจากภายนอก, การรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

โจทย์วิจัย : ทำอย่างไรให้ชุมชนได้เรียนรู้สิทธิของตนเอง

วิทยาการสรุป

มองปัญหาที่ชุมชนถูกละเมิดจนทำให้ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหามาของตัวเองได้และรัฐเข้ามากดดัน จึงมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนพื้นและศึกษาสิ่งที่ตนเองมี เพื่อเรียนรู้ในเรื่องสิทธิที่ตนเองมี

แลกเปลี่ยน

วรินทรา : โหหารต้องวิเคราะห์ชุมชนที่เลือกกว่าการที่นโยบายรัฐลงมาแล้วชุมชนมีการต่อสู้และเคลื่อนไหวในเรื่องอะไรบ้าง และสาเหตุที่ชุมชนไม่สามารถลุกขึ้นมาได้ก่อนที่จะมีโครงการสิทธิวิเคราะห์บทเรียนเครือข่ายและวิเคราะห์หมู่บ้านเป้าหมาย

นิคม : กลุ่มน้ำปิงเป็นเรื่องของการทำงานแบบค่อออก สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จึงอยากจะให้ชาวบ้านมีการจัดการป่าอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่านี้และเอาเชิงดาว 12 หมู่บ้านเป็นกรณีตัวอย่างนำร่องเพื่อไปอธิบายการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านอื่นๆ , เชิงดาว เครือข่ายป่าจะเน้นการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายเป็นหลัก ——— แต่ละกลุ่มน้ำอาจจะมีการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่แตกต่างกัน

วรลักษณ์ : ปัญหาที่ชี้ลงไปไม่ใช่ตัวนโยบายแต่เป็นสาเหตุของปัญหา กลุ่มน้ำปิงประสบปัญหาเรื่องชุมชนถูกละเมิดจากการใช้ประ โชน์ในทรัพยากรและองค์ความรู้เดิมเริ่มสูญหายและถูกทำลายไป สาเหตุก็เกิดจากนโยบายต่างๆ ของรัฐทำให้ชุมชนถูกละเมิดและรื้อถอนสิทธิ เพราะฉะนั้นเป้าหมายว่างานวิจัยแก้ปัญหาคือ

1. หลังกระบวนการวิจัยชุมชนได้เรียนรู้เรื่องสิทธิของตนเองในการจัดการทรัพยากรคืออะไร
2. น่าจะเกิดการสรุปบทเรียนวิจัยร่วมกันว่าที่ผ่านมากกระบวนการทำงานของเครือข่ายมีข้อดีหรือข้ออ่อนอย่างไร
3. มีรูปแบบที่ชัดเจนของเครือข่ายป่าชุมชนที่จะใช้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนงานนโยบายต่อไป

วิเทศ : องค์ความรู้ที่ถูกทำลายเกิดการละเมิดสิทธิมาจากการ ไม่ยอมรับองค์ความรู้ของชาวบ้าน และไม่ยอมรับประเพณีในการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน และองค์ความรู้ที่หายไปไม่ได้หายไปทีเดียวแต่ค่อยๆ สูญหายไป และเรื่องความมีหน่วยงานที่เข้ามาทำงานเยอะมาก

วรลักษณ์ : องค์ความรู้ของชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนในการแก้ไขปัญหา

วิเทศ : วิธีการมองทรัพยากรกลุ่มน้ำ มองเป็นชิ้นๆ และการมองกลุ่มน้ำในเชิงระบบนิเวศน์ ถ้ามองระบบนิเวศน์จะเป็นการมองที่ครอบคลุมและส่งผลต่อการเลือกพื้นที่ที่ต้องการใช้ในการศึกษา

นิคม : การที่พูดถึงการจัดการทรัพยากรในของเขตกลุ่มน้ำทั้งระบบและเอาคนที่อยู่ในของเขตกลุ่มน้ำคิดร่วมกันมาสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างไร ประเด็นนี้ตกไปเมื่อเอามาทำโครงการสิทธิ ตอนที่พัฒนาโครงการการจัดการกลุ่มน้ำทั้งระบบ เราเลือกบางกลุ่มน้ำ เช่น กลุ่มน้ำแม่แะ, แม่เตา ถ้าเอามิติในเรื่องการจัดการกลุ่มน้ำจะได้มิติเรื่องสิทธิชุมชนจริงๆ ไม่มีการแยกส่วน

วิเทศ : มีการแยกพื้นที่ป่า ดิน และน้ำ ตามราชหมู่บ้านและเมื่อดูภาพรวมแล้วจะเห็นว่าพื้นที่ศึกษาจะเกินไป เสนอให้เลือกบางหมู่บ้านและใช้มองระบบนิเวศน์ โดยเลือกกลุ่มน้ำย่อยและเป็นตัวแทนของการศึกษากลุ่มน้ำทั้งระบบ และอยากให้ประเด็นเรื่องดิน, ป่าอยู่ในขอบข่ายเดียวกัน

นิคม : กลุ่มน้ำมี 6 หมู่บ้านทั้งคน ไทยพื้นราบ, ชาวเขา ถ้าหากทั้ง 6 หมู่บ้านมาเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าร่วมกัน, กลุ่มน้ำแม่เตาจะมี 7 หมู่บ้าน, กลุ่มน้ำแม่ปิง 10 กว่าหมู่บ้าน

วรลักษณ์ : สรุปแล้วอยากให้เห็นภาพการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ประเด็นดิน, น้ำ, ป่าร่วมกันในกลุ่มน้ำย่อย

3. กลุ่มน้ำแม่แตง

ปัญหา ดิน, น้ำ, ป่า ถูกทำลายและมีชนกลุ่มน้อยมาอาศัยในหลายหมู่บ้านมาทำถาดป่าเพื่อการอยู่อาศัยและใช้เป็นที่ทำกิจ ปัญหาใหญ่คือการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนเพื่อสร้างสวนส้มและสวนพริก เรื่องดินมีการประกาศเขตอุทยานรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทับที่ เรื่องน้ำ ยังไม่เพียงพอและขาดการจัดการที่ดีของชาวบ้าน, กลุ่มนายทุนใช้น้ำในสวนพริก ๓๗๕. จะสร้างอ่างเพิ่มอีก 5 จุดเพื่อให้อ่างเก็บน้ำ ในการเกษตรแต่คาดว่าจะใช้ในการขุดแร่

เป้าหมาย คือ ให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า, อยากให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, เกิดการรวมตัวกันเพื่อศึกษาโครงการถนนโฮบาสรัฐ และมีส่วนร่วมในการศึกษาและการตัดสินใจในโครงการของรัฐ

นิคม : ชาวบ้านมองปัญหาใดในตัวอย่างไร

ฉัฐนิติ : ชาวบ้านกังวลเรื่องน้ำเสีย, การขนส่งแร่, การใช้น้ำบ่อสำหรับดื่มกิน, มลพิษเรื่องเสียงและฝุ่น, น้ำที่ใช้ในการเกษตร

โจทย์ : ทำอย่างไรให้ชาวบ้านรวมตัวกันและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง

วรลักษณ์ : มองว่าปัญหาทรัพยากรถูกทำลาย, ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้าน, การอพยพของชนกลุ่มน้อยที่เข้ามา, คนข้างนอก—นายทุนเข้ามาซื้อที่ดินและนโยบายเรื่องการขุดเหมืองแร่ของรัฐและเป็นสาเหตุหลักของทรัพยากรถูกทำลาย, ปัญหาการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าของชาวบ้าน

ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบ คือ สิ่งแวดล้อมถูกทำลายและมลพิษ, ชุมชนขาดสิทธิในที่ทำกิน, ขาดสิทธิเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า, ถูกกว้านซื้อที่ดิน, ที่มีที่ดินอยู่อาจถูกทำลายด้วยสารเคมีทางการเกษตรและดึกในด

เป้าหมาย อยากให้ชาวบ้านมาเรียนรู้และตระหนักว่าไม่ให้ทรัพยากรถูกทำลายอย่างยั่งยืนและกระบวนการวิจัยจะช่วยให้ชุมชนกำหนดว่าโครงการของรัฐจะมาถึงได้หรือไม่

วรินทร์ : ทำอย่างไรให้ชาวบ้านรักบ้านเกิดของตนเอง และรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้ร่วมกันเรื่องสิทธิและสร้างสำนึกในการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากร

ผู้เข้าร่วม ที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานเข้าไปทำงานในพื้นที่ อ. เวียงแหงแล้วไม่สัมฤทธิ์ผล และหน่วยงานที่เข้าส่วนมากจะมีเรื่องเงินเข้าไปเกี่ยวข้องและชาวบ้านมีอคติกับ NGO และกลัวจะทำ ความเข้าใจกับชาวบ้านได้จึงเป็นเรื่องที่ยาก ในการทำงาน

มีบางหน่วยงานเข้าไปให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มและบอกว่าจะให้เงินกลุ่มละ 500,000 บาทและหลังจากนั้นก็หายตัวไปจึงทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่มั่นใจในกระบวนการ NGO

วรินทร์ : โอฟารเคยตั้งโจทย์ว่าทำอย่างไรจะให้ชุมชนเรียนรู้เรื่องสิทธิของชุมชนในกลุ่มน้ำ และให้ชุมชนได้เรียนรู้ว่าสิทธิชุมชนจะเป็นอย่างไรบ้างและอยากให้ชาวบ้านรู้สิทธิของชุมชนและของตนเอง และสิ่งที่ชาวบ้านคิดว่าเป็นปัญหาและเสนอออกมา นักวิจัยต้องมองว่าชาวบ้านเองอยากใช้ประโยชน์จากกลุ่มน้ำเป็นแบบไหน และเอาตัวปัญหามาสังเคราะห์กับชาวบ้านและนำไปสู่ร่างของแผนการจัดการกลุ่มน้ำ ไม่ยึดติดกับกลุ่มน้ำทางกายภาพและเป็นกลุ่มน้ำที่ชาวบ้านสามารถจัดการกลุ่มน้ำได้จริง โคของค์กรสามารถสร้างการจัดการกลุ่มน้ำร่วมกับชาวบ้านได้

การประกาศแก่คนภายนอกไม่ให้คนภายนอกเข้ามาในบ้านเป็นการบอกว่าต้องการให้ชาวบ้านเป็นแบบไทยและความต้องการว่าชาวบ้านเองต้องการอย่างไร

เคยอ่านหนังสือว่าคนจะใช้เหมืองฝายว่าต้องคนในชุมชนมีส่วนร่วมและปลูกพืช แต่คนในหมู่บ้านมี 1 คน ปลูกพืชพาณิชย์ ชาวบ้านนึกคิดการร่วมกันจึงปฏิเสธได้

แสดงว่าชาวบ้านต้องมีรากที่เข้มแข็งของตนเอง เช่น คำถามว่าทำไมชาวบ้านจึงถูกกว้านซื้อที่ดิน ต้องวิเคราะห์ชุมชนให้มากขึ้น

วรลักษณ์ : ชุมชนกุ่มน้ำปิงถูกกดขี่ และเชื่อว่าการวิเคราะห์ว่าชุมชนมีสิทธิและถูกละเมิด และต้องการศึกษาว่าองค์ความรู้ที่มีอยู่และไม่ได้ได้รับการยอมรับและให้ชุมชนมีหรือฟื้นฟูองค์ความรู้ที่ถูกกดไว้และดูว่าบทเรียนที่ผ่านมาทำไมชาวบ้านจึงถูกข่มให้กดและกระบวนการศึกษาน่าจะนำไปสู่รูปธรรมในสิ่งที่ว่าไฉนนั้น จริงๆ แล้วคืออะไร

โจทย์ของกลุ่มน้ำปิง ทำอย่างไรชุมชนจะเกิดการเรียนรู้และตระหนักร่วมกันและนำไปสู่การจัดการอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกันในระบบสิทธิชุมชนที่จัดเจนออกมา ภายในปีแรกหรือสองปีอาจทำโจทย์นี้เป็นเพียงแค่ข้อเสนอของชุมชนที่จัดว่าชุมชนปกครองจะจัดการทรัพยากรแบบไทย เช่น ระบบสิทธิชุมชนในการออกโฉนดของชุมชนโดยรวม

ตัวอย่าง : ข้อเสนอของชุมชน : ตัวอย่างบ้านแม่ลานคำ

ระบบสิทธิชุมชน ทรัพยากรที่ดินทั้งหมดของชุมชนเป็นของหน้าหมู่บ้าน มีกฎเกณฑ์ เงื่อนไข ข้อตกลงร่วมเป็นกฎของชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการโดยชุมชน

ป่าชุมชน ร่องรับคัว พรบ.ป่าชุมชน, กฎระเบียบการใช้ประโยชน์, แผนการจัดการ, มีองค์กรชุมชน, เครือข่าย, องค์กรภายนอก ร่วมจัดการตามข้อตกลงและกฎระเบียบของชุมชน

ที่ดินทำกิน / ไร่หมุนเวียน เป็นของหน้าหมู่บ้าน, จัดการดูแลโดยครอบครัวและตระกูล, มีกฎเกณฑ์ข้อตกลงร่วมกัน, การตัดสินใจร่วมกัน

ข้อเสนอต่อกฎเกณฑ์ในพื้นที่ทำกิน

ห้าม	ต้อง
1. ห้ามขายที่ดิน / ห้ามขายเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิม	1. ต้องช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน จัดการดูแลร่วมกัน
2. ห้ามใช้สารเคมีในไร่หมุนเวียนเด็ดขาด	2. ที่นัไร่หมุนเวียนต้องทำไร่หมุนเวียนต่อไป
3. ห้ามทำไร่ซ้ำพื้นที่เดิมเกิน 3 ปี	3. ถ้าพื้นที่ไร่จะเบิกเป็นพื้นที่นาต้องเข้าที่ประชุมหมู่บ้าน
4. ห้ามปลูกพืชที่เป็นโทษ/ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	4. ถ้ามีเมล็ดพันธุ์พืชใหม่ๆ เจ้มา จะต้องเข้าที่ประชุมหมู่บ้านพิจารณาตัดสินใจร่วมกันก่อน

วรินทร์ : เวียงแหงต้องมองว่าคนแต่ละกลุ่มมองเรื่องสิทธิชุมชนอย่างไรบ้างและในความหลากหลายมาอยู่ร่วมกันและทำให้คนมาอยู่ร่วมกันอย่างไร

วิเศษณ์ : คนเวียงแหงจะเข้าร่วมแก้ปัญหาในลักษณะของประชาคม เมื่อเทียบกับ 2 กลุ่มน้ำจะต่างจาก 2 กลุ่มน้ำ คือมีทั้งคนในเมืองและคนในชนบท

นิคม : เรื่องโจทย์ ก่อนหน้านี้ คือ ทำอย่างไรให้เกิดการเรียนรู้และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ และแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ต้องถอดเอาความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้านและศีกษากำลึงชาวบ้านออกมาเป็นขั้นตอน ได้แก่—สรุป—เรียนรู้/ เรียนรู้ผ่านปฏิบัติ/ แก้ปัญหาใกล้ตัว/ ถอดความรู้ออกมาเป็นรูปธรรม/ ทำให้เกิดพลังของท้องถิ่นจริงๆ ที่จะขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย

วรลักษณ์ : เป้าหมายที่ที่นิคมพูดถึงเป็นเป้าหมายระยะยาวของทั้งโครงการวิจัยอย่างกว้างๆ แต่จำเป็นต้องเจาะรูปธรรมของแต่ละพื้นที่ให้เหมาะสมกับบริบทของกลุ่มน้ำอย่างเจาะจง

สรุปโจทย์วิจัยของแต่ละกลุ่มน้ำ

กลุ่มน้ำแม่ปิง : ทำอย่างไรชุมชนจึงจะเกิดการเรียนรู้/ ตระหนัก ในสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำและนำไปสู่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำ และนำไปสู่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า ในกลุ่มน้ำ

กลุ่มน้ำแม่จิด : ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนร่วมกันอย่างเหมาะสมกับระบบนิเวศน์ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและไม่เกิดความขัดแย้งของคนในกลุ่มน้ำเดียวกัน

กลุ่มน้ำแม่แดง : ทำอย่างไรชุมชนจึงเกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรและร่วมกันจัดการทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืน-สมดุล

ป) ทบทวนความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนและสถานภาพของสิทธิ

: กฤษฎา บุญชัย

วิทยากรตั้งประเด็นคำถามในเรื่องสิทธิชุมชนและสถานภาพของสิทธิเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้อภิปรายแลกเปลี่ยน ดังนี้

คำถาม : พวกเราคิดว่าเรื่องสิทธิคืออะไร

แลกเปลี่ยน :

- ความชอบธรรม ความถูกต้อง การยอมรับของชุมชน คนในชุมชนยอมรับกันและคนภายนอกต้องยอมรับด้วยเช่นกัน
- ชาวบ้านเข้าใจว่าเดิมสิทธิหมายถึงสิทธิในการเลือกตั้ง แต่ปัจจุบันสิทธิหมายถึงถึงเดิมที่เราเมื่ออยู่แล้ว เช่น การเคารพกฎของหมู่บ้าน
- สิทธิ หมายถึงถ้าเราทำได้ เราต้องได้, ได้ทำแล้วจึงแสดงว่ามีสิทธิ, และมีความเสมอภาคในการทำเรื่อง
- สิทธิคือความชอบธรรม และความถูกต้อง

คำถาม : คิดว่าสิทธิของคนเราเท่ากันหรือไม่

แลกเปลี่ยน :

- นายทุนจะมีสิทธิมากกว่าชาวบ้าน เช่น คนคั้นน้ำและคนปลาบ้ำ มีสิทธิเท่ากันหรือไม่ / คนกรุงเทพคิดถึงเรื่องสิทธิและอ้างว่าอย่างไร
- คนมีอำนาจมีสิทธิที่จะทำมากกว่าและช่วงเวลาที่อยู่ในอำนาจจะสามารถทำอะไรอย่างอื่นมากกว่าคนอื่น และสถานที่ เช่น คนเวียงแหง, เวียงพร้าว ถูกละเมิดสิทธิต่างกัน
- การต่อว่าคนอื่น คือ การละเมิดสิทธิของคนอื่น การใช้สิทธิควรอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมไม่ใช่ต่อว่าคนอื่น
- สิทธิ คือ ความเหมาะสม และไม่ทอดทิ้ง+เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ โดยหลักการคนมีสิทธิเท่ากันแต่ในการปฏิบัติจริงคนได้สิทธิไม่เท่ากันขึ้นกับว่าใครมีอำนาจมากกว่ากัน และใครมีความสัมพันธ์กับใครมากกว่ากัน
- สิทธิ คือ สภาวะของการยอมรับของคนกลุ่มหนึ่ง ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นข้อตกลงร่วม และถือเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันและเคารพ คนเรามีสิทธิเท่ากันแต่สิทธิมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และระยะเวลาและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย
- ชาวบ้านมีสิทธิ แต่ยังไม่รู้ว่าจะใช้อย่างไรและไม่ตระหนักว่าตนเองสามารถใช้สิทธิได้อย่างไร
- สภาวะความมีสิทธิและความไร้สิทธิ ในแต่ละเหตุการณ์อะไรบ้างที่มีสิทธิและอะไรบ้างที่ไม่มีสิทธิ
- ผู้หญิงถูกกักขังหน่วยงานนี้ขอ ไร้ภาวะการต่อสู้ ทำอะไรไม่ได้ ถูกข่มขู่และทำให้ไร้อำนาจในการตอบโต้ในสถานการณ์นั้นๆ
- สิทธิ คือ การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและกับคนภายนอกชุมชน (สัมพันธ์กับบริบทและช่วงเวลา) สิทธิไม่ใช่อะไรที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป แต่สัมพันธ์กับบริบทเฉพาะ ในแต่ละชุมชน
- บางสภาวะมีสิทธิบางสภาวะคนเราไม่มีสิทธิ

- สถานะที่คนเราถูกละเมิดสิทธิแล้วไม่ทำอะไร แสดงว่าไม่มีสิทธิ แต่ถ้าถูกขึ้นมาทำอะไรเพื่อตอบโต้แสดงว่าเริ่มใช้สิทธิของตนเองได้
- สิทธิเกิดจากกระบวนการทางสังคมและมีบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน
- ในโครงสร้างสังคมมักจะมีเสียงที่ไม่ได้ยินออกเสมอว่า ถ้ารัฐใช้ศรัทธาเคียวคือ การที่ไม่พูดเท่ากับว่าไม่มีเสียงเท่ากับว่าไปกดทับสิทธิที่เป็นเสียงที่ไม่มีใครได้ยินของชาวบ้าน
- สิทธิขึ้นกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนที่อยู่ภายนอก มีระดับชั้นของสิทธิ ระหว่างคนอยู่รอดและคนที่ใช้สิทธิในเชิงผลประโยชน์ (เช่นระหว่างชาวบ้านและคนกรุงเทพฯ) คนจึงต้องเคลื่อนไหวเพื่อถูกขึ้นมาเรียกร้องและปกป้องสิทธิของตนเอง เพื่อเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม

วิทยากรสรุป

เราพบว่าสถานการณ์สิทธิชุมชนมีความซับซ้อน มีการต่อสู้การครอบงำเชิงอุดมการณ์นำมาสู่การจัดความสัมพันธ์และการนิยามว่าใครมีสิทธิหรือไม่มีสิทธิ หรือ การจัดการลุ่มน้ำ, การจัดการป่า จะใช้ความรู้แบบไหน การครอบงำเชิงความรู้ผ่านโครงสร้างที่เชื่อมโยงถึงกัน ดูประเด็นใดประเด็นหนึ่งไม่ได้ หาคำอธิบาย เพราะอ้างความชอบธรรมจากรัฐหรือกระแสคนส่วนใหญ่

การเสื่อมสภาพของชาวบ้าน กลายเป็นข้อจำกัดในการสร้างความรู้ในการใช้ป่าอย่างไร , การจัดความสัมพันธ์กับคนในสังคม, การเชื่อมเครือข่ายที่หลากหลาย ทั้งๆ ที่เดิมจะเห็นความสัมพันธ์ที่หลากหลายของคนไปหมด แต่เมื่อเผชิญปัญหาใช้เครือข่ายแก้ปัญหาไม่ได้เพราะว่าเครือข่ายแตก แยก เช่น ชาวบ้านเขื่อนราษีไศล แยกแยกออกเป็น 16 กลุ่ม

สิ่งที่พบต่อไป คือ กระบวนการสร้างความหมายเรื่องสิทธิชุมชนไม่สามารถหาคำนิยามในเชิงเลี้ยวสัมพันธ์กันเฉพาะเรื่อง เฉพาะที่ และเวลา และขึ้นกับชุมชนนั้นๆ

ระบบกฎหมายเองก็ไม่สามารถทำให้สิทธิชุมชนมีความหมายเดียวได้ เนื่องจากสังคมมีพลวัตร และซับซ้อน ในการพูดถึงชุมชนแต่ละชุมชนไม่เพียงพออีกต่อไป เช่น ชุมชนประมงและชุมชนนาข้าว ทะเลาะกัน คนคั้นน้ำ/ ปลายน้ำ จะพูดถึงสิทธิชุมชนของตนเอง แต่ก็ต้องคิดถึงขอบเขตที่กว้าง

สิ่งที่จะทำให้เข้าใจเรื่องของอุดมการณ์ ต้องมองวัฒนธรรมทางการเมือง เช่น กฎหมาย หรือ กระบวนการต่อสู้ของด้านนาเกิดจากอุดมการณ์สำนักที่โยงมิติทางวัฒนธรรมที่เข้ามาเชื่อมโยงผู้คน แล้วนำสิ่งเหล่านี้ออกมาต่อสู้กับกระบวนการครอบงำ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เชิงนโยบายและการต่อสู้ในเชิงนโยบาย ทั้งหมดนี้มีอะไรที่เป็นระบบวัฒนธรรมเป็นจิตสำนึกในการร้อยผู้คนร่วมกัน เช่น ประวัติศาสตร์, วัฒนธรรม, ประเพณี ที่จะสร้างขอบข่ายที่กว้างขึ้น

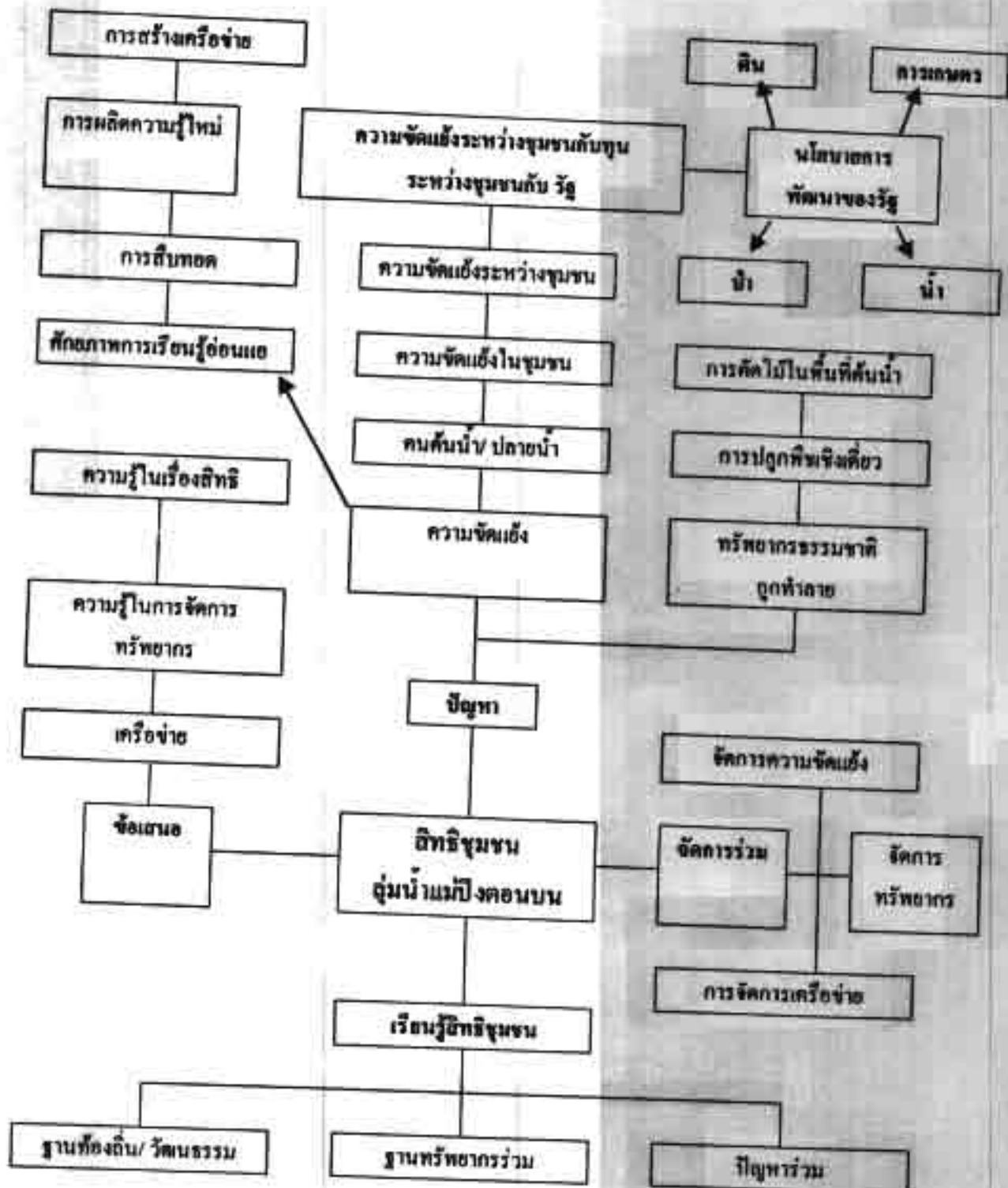
การจัดการทรัพยากรไม่สามารถมองอย่างแยกส่วนได้ การจัดการทรัพยากรร่วมกันควรจะ
เป็นอย่างไร คุณความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มน้ำว่าใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างไร ในฐานะ ความเชื่อ, เครือ
ข่ายความสัมพันธ์เชิงซ้อน หมายถึง ว่าชุมชนมีหลายเครือข่ายเช่น เครือข่าย, อาชีพ ฯลฯ ซ้อนกันไป
มา จะจัดความสัมพันธ์เหล่านี้มาเพื่อสร้างการยอมรับและผลักดันร่วมกัน ได้อย่างไร

ยกตัวอย่างงานวิจัยกลุ่มน้ำ สะท้อนความหลากหลายในการผลิตและการใช้ทรัพยากร เครือ
ข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนมีหลายวง เช่น ปัญหาร่วมกัน, เครือญาติ, การแลกเปลี่ยนทรัพยากร

เราคงต้องย้อนกลับไปหาสิ่งที่เรียกว่า "ประวัติศาสตร์/ ความเป็นมาร่วมกัน" มาก่อนที่จะมา
อยู่ในกลุ่มน้ำคืออวกาศและดูว่าการใช้ทรัพยากรร่วมกันนั้นเป็นอย่างไร สิ่งที่เป็นคำถามคือว่าทรัพยากร
ร่วมกันเหล่านี้เป็นอย่างไร ใกล้เคียงกว่าขอบเขตของหมู่บ้าน จึงเสนอว่าน่าจะมองขอบข่ายทางนิเวศน์
วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนและหาจุดสัมผัสที่เชื่อมโยงผู้คนในเครือข่ายกลุ่มน้ำ เพื่อขยายวงการต่อสู้
เรื่องสิทธิ

"รัฐ" จำกัดขอบเขตอำนาจของชาวบ้านเป็นหน่วยการปกครองทางกายภาพ, กรรมการกลุ่ม
น้ำ ถ้าเราไม่เข้าใจระบบความสัมพันธ์ที่แท้จริงของชาวบ้านจะทำให้เราพบข้อจำกัดในการศึกษา

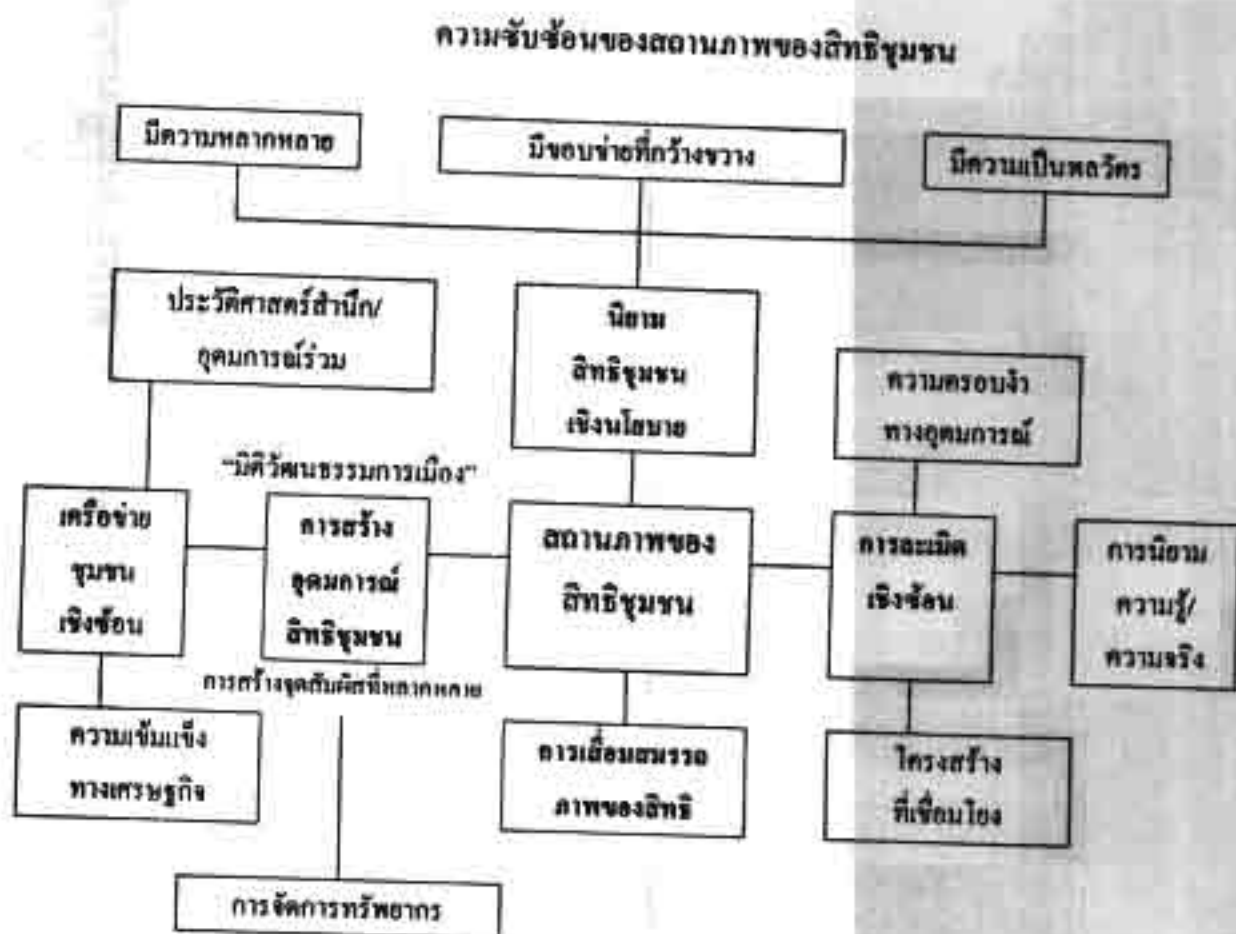
ตัวอย่าง : วิถีชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง
และความเชื่อมโยงกับปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนทั้งในและนอกชุมชน

ตัวอย่างเช่นในพื้นที่หนึ่งมีเครือข่ายทับซ้อนกันหลายเรื่องและงานวิจัยควรมีการเสนอขอบเขตการสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทดึกาในการจัดการร่วมกัน ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานวิจัยนี้เป็นทิศทางในการดำเนินงานวิจัยข้างหน้า ซึ่งศึกษาผ่านปัญหาของชุมชนอย่างเฉพาะเจาะจง โดยอิงจากฐานทรัพยากรร่วมกันไม่มองปัญหาอย่างเดี่ยวๆ แต่มองให้โยงกับวิถีชีวิตของผู้คน ประวัติศาสตร์และสำนึกร่วม ความผูกพันของคนในท้องถิ่น ได้อย่างไร

นำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิชาวบ้านจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชาวบ้านสร้างเครือข่ายที่เป็นจริงและสามารถมีข้อเสนอเชิงนโยบาย

เราจะเชื่อมร้อยในเรื่องเหล่านี้ได้อย่างไร ควรมีการมองหลายๆ ทาง

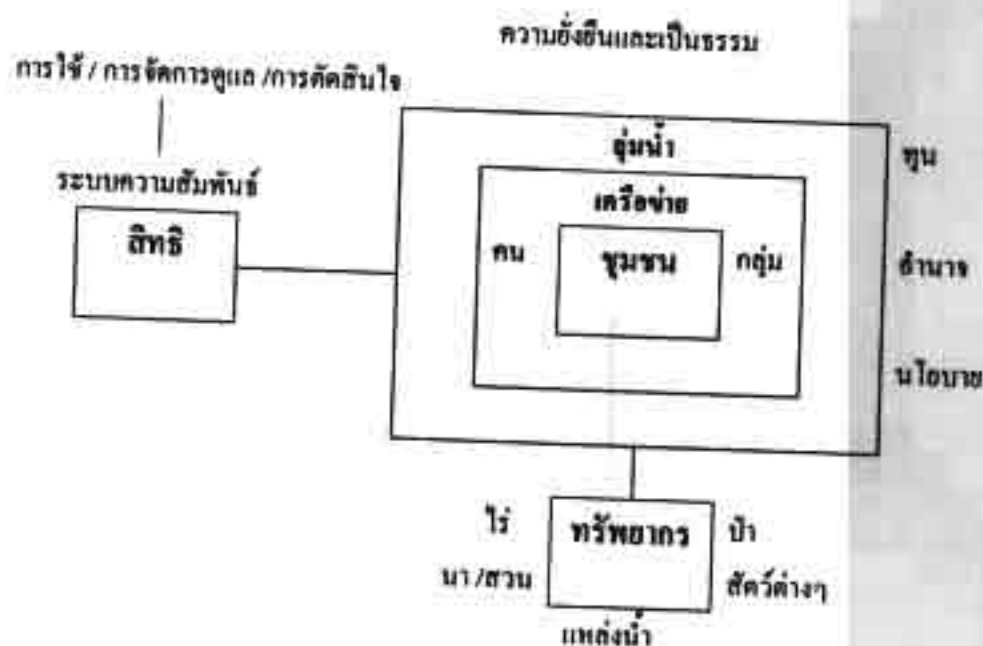
แลกเปลี่ยน

วราลักษณ์ : เรากำลังพูดถึงเรื่อง "สิทธิ" และคำว่า "ชุมชน" เชื่อมกับคำว่าเครือข่ายและคำว่ากลุ่มน้ำ จึงหมายถึงการจัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและในกลุ่มน้ำในการจัดการทรัพยากร

ในหนึ่งพื้นที่ไม่ได้มีแค่กลุ่มคนหรือสิทธิแบบใดคน หรือสิทธิแบบคนในเมือง เช่น การปลูกพืชในที่ดินของตนเอง

ระบบสิทธิจึงมีการใช้ที่ต่างกัน เช่น ที่ดินและผลิตในที่ดิน, ใครใช้ได้บ้าง ชุมชนไม่ได้จำกัดว่าคนในที่ดินเท่านั้นที่ใช้ประโยชน์ได้, การจัดการดูแลไม่ใช่แค่สิทธิตามกฎหมายเท่านั้นแต่แบ่งปันกัน, การตัดสินใจ แก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน

สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร คือ การค้นหากระบวนการจัดการทรัพยากรร่วมกัน จะดูแลจัดการ ใช้และตัดสินใจอย่างไร

กฎหมาย : ความสัมพันธ์ของคนยังสัมพันธ์กับอำนาจรัฐที่เข้ามา เป็นความสัมพันธ์กับอำนาจภายในและภายนอก อย่างมีศักดิ์ศรี

วราลักษณ์ : สิ่งเหล่านี้ต่างจากกระบวนการใช้สิทธิในกฎหมาย ทำอย่างไรจะให้เกิดกระบวนการรองรับสิทธิชุมชนเพื่อจะไปอธิบายกับคนภายนอกได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีเป้าหมายให้เกิดสิทธิชุมชนที่เป็นธรรมและยั่งยืน เพื่อผนวกประชาสังคมหรือคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามาเพื่อร่วมมือในการ

วิเศษ : พื้นที่ที่ศึกษามีความหลากหลายและซับซ้อนของระบบการจัดการที่มาจากคนภายนอก เช่น การมีหมู่บ้านจัดสรรในหมู่บ้าน/ เจาะน้ำบาดาล/ แ่งน้ำคนในชุมชนมาใช้ ฉะนั้นการดู

ภาพของชุมชนต้องมองหลายๆ ระบบที่ซ้อนกัน ชาวบ้านมีความเคลื่อนไหวของการใช้สิทธิภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร, การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์น่าจะเป็นหัวใจของการศึกษา

วราลักษณ์ : การจะได้ข้อคิดถ่วงร่วมกันของชุมชนไม่ใช่สิทธิที่ตายตัว แต่สามารถยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้

หลังจากนี้จะเริ่มจากทำแผนและเป้าหมายในการทำวิจัยให้แต่ละผู้นำแบ่งกลุ่มย่อยและทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน โดยส่วนกลางจะช่วยให้คำปรึกษาในกลุ่มย่อย ตัวอย่างได้แก่

คำถามใหญ่ (โจทย์)	สิ่งที่เราต้องการรู้ และไปหาคำตอบ	ข้อมูลที่ต้องไปศึกษา	เครื่องมือ
ทำอย่างไรชุมชน จะเกิดการเรียนรู้/ สำนึกร่วมกันใน การจัดการ ทรัพยากรกลุ่มน้ำ และเกิดอุปสรรค ข้อเสนอในการ จัดการทรัพยากร ดิน, น้ำ, ป่า ใน ลุ่มน้ำ โดยระบบ สิทธิชุมชน	- สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำ คืออะไร - ชุมชนแต่ละชุมชนเข้าใจสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า อย่างไร - ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการจัดการ, การใช้ประโยชน์, ดูแล, ฟื้นฟู, คัดค้านใจในทรัพยากรที่ดิน, ทรัพยากรแหล่งน้ำ, ป่า เป็นอย่างไร ?	- ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมีอะไรบ้าง สภาพเป็นอย่างไร? - ชุมชนแบ่งขอบเขตความสัมพันธในพื้นที่อย่างไร - ชุมชนได้ประโยชน์ในการดูแล จัดการ ฟื้นฟู คัดค้านใจในการจัดการแต่ละทรัพยากรแต่ละพื้นที่อย่างไร ? (อดีตถึงปัจจุบัน)	- แผนที่ - ปฏิทินกิจกรรม - การสำรวจทรัพยากรและการประเมินทรัพยากรจากป่า เช่น การเดินสำรวจ, การกลุ่มแปลง, การวัด-นับต้นไม้, การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ - การสำรวจและการประเมินสภาพดินทางการเกษตร (ใช้แผนที่ทางการเกษตร) - ปฏิทินการเกษตร - การสำรวจแหล่งน้ำ

กรอบที่ได้จากการนำเสนอจากการ WORK SHOP กับทีมงานส่วนกลาง (7-8 กุมภาพันธ์ 2546)

1. ลุ่มน้ำแม่ปิง

ระยะ	แผนสร้างคน	แผนสร้างองค์ความรู้	แผนสร้างเครือข่าย
6/1	ได้คน ได้กลุ่ม ตามประเด็น ปัญหา	ได้ประวัติศาสตร์ชุมชน , ได้ ประเด็นปัญหา, ได้ข้อมูลพื้นฐานเป็นองค์ความรู้	ได้ข้อมูลเก่า, ใหม่
6/2	ให้ชาวบ้านเกิดการตระหนัก และตื่นตัวในการจัดการ ทรัพยากร	1) ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เป็น องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความ สัมพันธ์กับทรัพยากร เช่น พิธีกรรม ความเชื่อ 2) ข้อมูลฐานทรัพยากรใน ภาพรวม	1) ได้ข้อมูล กลุ่ม เครือข่าย / ฐานข้อมูลเดิม (เหมืองฝาย) 2) ได้ข้อมูลเครือข่ายกลุ่มใหม่ (ป่าชุมชน)
6/3	ชาวบ้านเกิดการรวมตัวกัน เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนกับการ จัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และภูมิปัญญาดั้งเดิม ตลอดจน ความหลากหลายทางชีว ภาพของพื้นที่ตนเองอาศัยอยู่	องค์ความรู้เรื่องสิทธิชุมชนกับการ จัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ที่สัมพันธ์กับเรื่องสิทธิในสถาน การณ์สังคมไทย	เครือข่ายมีแผนงานรองรับเพื่อขับ เคลื่อนองค์ความรู้เรื่องสิทธิ คั้งเดิม และภูมิปัญญาในการ จัด การทรัพยากรในท้องถิ่นของตน เอง
6/4	ชาวบ้านสามารถถ่ายทอด องค์ความรู้เรื่องสิทธิชุมชนกับการ จัดการทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ในเรื่อง สิทธิชุมชนในสังคมไทย	องค์ความรู้เรื่องสิทธิในสถาน การณ์เฉพาะหน้า / การ ยุกยอใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญใน ภาคปฏิบัติ	การขยายผลและผนวกความร่วมมือ กับกลุ่มแกนนำและเครือข่ายที่ เกี่ยวข้อง มีแนวทางในการ ทำงานร่วมกัน
6/5	ชาวบ้านมีทักษะในการถ่าย ทอดความรู้เรื่องสิทธิชุมชน สามารถมีแนวทางเพื่อต่อรอง กับภาครัฐ ในการนำเสนอ แผนงานการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่นของตนเองได้	องค์ความรู้เรื่องกฎหมายและ นโยบายรัฐ / สิทธิชุมชนที่ เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของ ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับสถาน การณ์ภายนอก	สร้างแผนงานประชาคมความร่วม มือด้านทิศทางการวางแผนและ นโยบายการจัดการทรัพยากรใน ท้องถิ่นของกลุ่มน้ำ
6/6	ชาวบ้านใช้สิทธิของตนเองใน การต่อรองในเชิงนโยบายและ สร้างความร่วมมือ การจัดการ การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ	องค์ความรู้ในการต่อรองใน เชิงนโยบาย และบทเรียนการ สร้างความร่วมมือผ่านประชาคมระดับลุ่มน้ำ	ประชาคมความร่วมมือกับเครือ ข่ายระหว่างลุ่มน้ำและเครือข่าย อื่นๆ ในภาค และมีแผนงานใน การติดตามนโยบายรัฐ / ทุน ที่

	การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นได้		เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร และการแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนกับภายนอก
--	--------------------------------	--	---

2. ลุ่มน้ำแม่แดง

ระยะ	แผนสร้างคน	แผนสร้างองค์ความรู้	แผนสร้างเครือข่าย
6/1	ได้คน / ได้กลุ่ม ตามประเด็น	1) ผลกระทบของปัญหา 2) โครงสร้างชุมชน 3) สถานการณ์ปัญหา 4) ประวัติศาสตร์ชุมชน	ได้กลุ่มเครือข่ายทั้งกลุ่มเก่าและกลุ่มใหม่ (ดิน, น้ำ, ป่า) และเครือข่ายเดิม (เหมืองฝาย)
6/2	1) ชาวบ้านตระหนักในปัญหาทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า 2) ทีมวิจัยชาวบ้านมีแนวทางในการทำงานร่วมกัน	1) ได้ข้อมูลฐานทรัพยากร (ดิน, น้ำ, ป่า) ทั้งตัวคน, ชุมชน, องค์ความรู้ 2) ได้ข้อมูลที่เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์ 3) ข้อมูลสถานการณ์นโยบายรัฐและกฎหมายเพื่อลงสู่พื้นที่	เครือข่ายทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า มีความเข้าใจ และสามารถเรียนรู้ได้ตามสถานการณ์ปัญหา
6/3	1) ทีมวิจัย, ทีมวิจัยชาวบ้านมีเทคนิคกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลในเชิงวิเคราะห์ 2) การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดทำแผนตามประเด็นปัญหา	1) ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน 2) ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ของการจัดการทรัพยากร 3) ถอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากร และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง	เครือข่ายมีแผนการจัดการทรัพยากรและสามารถนำเสนอทดลองไปสู่การปฏิบัติได้จริง
6/4	1) ทีมวิจัย / ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถควบคุมข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) การพัฒนาการเรียนรู้เรื่องสิทธิตามประเด็นปัญหาและสถานการณ์โลก	1) ข้อมูลองค์ความรู้ทางด้านสิทธิในการจัดการทรัพยากร 2) พัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรที่มากกระทบชุมชนเป็นฐานข้อมูล และสร้างการต่อรองในเชิงนโยบาย	1) ทบทวนและติดตามวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานของเครือข่าย 2) เรียนรู้สถานการณ์ปัญหาที่นำไปสู่การเชื่อมโยงในระดับนโยบาย

6/5	1) มีการทบทวน ผลของการดำเนินงานที่ผ่านมา ร่วมกันเพื่อนำมาจัดเป็นแผนการในการจัดการทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า 2) ขยายการเรียนรู้สถานการณ์ไปสู่ชุมชนในกรณีอื่น 3) เรียนรู้เรื่องสิทธิตามกฎหมายตามสถานการณ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำ	1) ขยายผลการเรียนรู้ไปสู่ชุมชนในระดับตำบล- อำเภอ ไปสู่ลุ่มน้ำอื่นๆ 2) อธิบายฐานข้อมูล/ และนำเสนอในเชิงนโยบายได้	1) มีแผนการจัดการทรัพยากรของเครือข่ายที่สามารถนำไปเป็นเครื่องมือต่อรองกับรัฐและสร้างความชอบธรรมกับองค์กรในท้องถิ่นได้ 2) ขยายเครือข่ายการจัดการทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า พร้อมๆ กับการสร้างข้อมูลให้เป็นระบบ
6/6	1) ชุมชนมีแผนการในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน 2) มีการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน	1) สังเคราะห์ข้อมูลในเชิงสัมพัทธ์ทั้งชุมชน, ทรัพยากร, และนโยบาย 2) รวบรวม เรียบเรียง เบิกเอกสารที่สามารถเผยแพร่ต่อสาธารณะและการนำไปเป็นฐานในการปรับโครงสร้างเชิงนโยบาย	เครือข่ายมีแผนงานในการจัดการงานข้อมูลขอเครือข่ายอย่างเป็นระบบ

3. ลุ่มน้ำแม่จิด

ระยะ	แผนสร้างคน	แผนสร้างองค์ความรู้	แผนสร้างเครือข่าย
6/1	ได้คน / ได้กลุ่ม ตามประเด็น	1) ชุมชนมีความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหา 2) ได้โครงสร้างชุมชน 3) ได้ประวัติศาสตร์ภาพรวมลุ่มน้ำจิด	ได้กลุ่ม / เครือข่ายเดิม และกลุ่มผู้สนใจในประเด็นปัญหาที่ตั้งใหม่
6/2	1) ชุมชนคนต้นน้ำและปลายน้ำเกิดการตระหนักในปัญหาร่วมกัน 2) ทีมวิจัยชาวบ้าน มีทักษะในกระบวนการทำการวิจัยร่วมกัน	1) มีกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน 2) มีการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนท้องถิ่น, จารีตประเพณี, วัฒนธรรม, ความเชื่อ	เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำจิด
6/3	ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ในการจัดการความขัดแย้ง และการจัด	1) การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำร่วมกัน 2) องค์ความรู้ในการจัดการ	ขยายเครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำ

	การทรัพยากรคุ่มน้ำ	ป่า, การใช้ประโยชน์จากป่า	
6/4	ทีมวิจัย, ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถจัดทำรายงานจัดเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้องและเป็นระบบ	1) มีกิจกรรมร่วมกัน ประเพณี ความเชื่อ 2) พัฒนาฐานข้อมูล	ขยายความร่วมมือไปสู่องค์กรท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่ภาคีความร่วมมือ
6/5	1) พัฒนาความคิดและทักษะทีมวิจัย 2) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กลุ่มชาวบ้าน และทีมวิจัยชาวบ้านจากระยะ 1, 2, 3, 4	1) พัฒนาข้อมูล 2) มีนโยบายของการจัดการทรัพยากรคุ่มน้ำแม้งัดของชุมชนบนฐานองค์ความรู้	หาจุดเด่น จุดด้อย ในการสร้างเครือข่ายเพื่อปรับปรุง
6/6	พัฒนางานต่อจาก 6/5	1) พัฒนาข้อมูล 2) มีนโยบายของการจัดการทรัพยากรคุ่มน้ำแม้งัดของชุมชนบนฐานองค์ความรู้	1) จัดรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายให้เป็นระบบ 2) เชื่อมร้อยเครือข่ายนอกพื้นที่

ช่วงนำเสนอผลจากการฝึกปฏิบัติ

1. ลุ่มน้ำแม้งัดตอนบน

1.1.1 กรอบในการวางแผนงาน

ช่วงเวลา	ข้อมูลที่ต้องการศึกษา	เครื่องมือ/ วิธีการ
6/1	1) แผนที่ทรัพยากร 11 ตำบล 2) แผนที่ชุมชน 3) โครงสร้างชุมชน (ร่าง) 4) ภาพรวมสถานการณ์ปัญหาดิน, น้ำ, ป่า 5) ประวัติศาสตร์ภาพรวมคุ่มน้ำ 3 ช่วง - ช่วงแรก 2500-2530, ช่วงสอง 2531-2538, ช่วงสาม 2539-ปัจจุบัน ศึกษาความสำคัญของป่า, น้ำ, การเชื่อมโยงประเพณี, วัฒนธรรม	1) แผนที่ 11 ตำบล 2) เอกสารจาก อบต. 3) เวทีรวมผู้สนใจ (ประเด็นปัญหา) 4) จัดเวที 5) ประชุมกลุ่มย่อย (จากคนอายุ 50 ปีขึ้นไป)
6/2	1) ภาพรวม (จาก ข้อ 1-5 เหมือน 6/1) 2) เสนอภาพรวม (ของข้อ 1) และเพิ่มเติมข้อมูลให้คม ชัดเจน และลึกมากยิ่งขึ้น 3) กฎกติกาการจัดการทรัพยากร	1) ประชุมทีมอาสาสมัครของชุมชน 2) จัดเวทีรวมระดับตำบล (2 วัน) 3) คุยกกลุ่มย่อยทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ (เพื่อเชื่อมโยงประเด็น ถึงข้อมูลจากชุมชน และ

		มีปฏิบัติการในการแสวงหาความรู้)
		4) เวทีรวมคนต้นน้ำ/ ปลายน้ำ
6/3	1) ตัวอย่างการจัดการทรัพยากรและองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากร 2) สรุปทบทวน : สิทธิชุมชนลุ่มน้ำแม่จิด (ระบบความสัมพันธ์ของผู้คน) 3) แนวทางหรือแผนงานในการจัดการป่าชุมชน 4) ข้อมูลเครือข่าย	1) ประชุมที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2) ศูนย์ลุ่มน้ำอิง 3) ประชุม/ สรุปผลจากการดูงาน 4) ปฏิบัติการณ์
6/4	1) สรุปแนวทางการจัดการป่าชุมชน (ประเมินปัญหาและแนวทางการแก้ไข) 2) พัฒนาแนวทาง ความรู้ และข้อมูลในการจัดการป่าชุมชน 3) นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (พรบ. ป่าชุมชน, กฎหมาย, รัฐธรรมนูญ)	1) ประชุม 2) ปฏิบัติการณ์สิทธิชุมชน : ป่าชุมชน (วงจรป่าสัมพันธ์กับชุมชน) 3) เวทีรวม 6 ตำบล
6/5	1) พัฒนาแนวทางการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของป่า 2) สังเคราะห์ชุดข้อมูลด้านทรัพยากรด้านป่าชุมชน 3) แนวทางความร่วมมือ (ระเบียบ, กฎเกณฑ์ ฯลฯ) การในการจัดการทรัพยากร	1) ศูนย์ทุ่งยาว จ. ลำพูน 2) ประชุมงานระดับตำบล 3) ประชุมงานระดับตำบล
6/6	ชุดข้อมูลองค์ความรู้ในเรื่องสิทธิชุมชน และเครือข่าย และข้อเสนอในระดับนโยบาย	เวทีเครือข่ายลุ่มน้ำแม่จิด (เตรียมการ: ประชุมเตรียมแผนงาน, คน, ข้อเสนอ)

1.1.2 ทบทวนโจทย์ในการวิจัย

สิ่งที่ต้องการรู้	โจทย์
- ที่ผ่านมาในพื้นที่มีการจัดการป่าอย่างเหมาะสมหรือไม่ - การจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์ การดูแลฟื้นฟู/ การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนและรัฐ	1) ทำอย่างไรจึงจะให้ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ที่เหมาะสมกับระบบนิเวศน์ วัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน 2) ทำอย่างไรให้ชุมชนไม่เกิดความขัดแย้งของคนในลุ่มน้ำเดียวกัน

ช่วงเวลา	ประเภทแผน	รายละเอียด
6/2	แผนสร้างคน	1) 1) ประชุมทีมอาสาสมัครชุมชน 8 คน (เดือนที่ 1.) 2) จัดเวทรวร 6 ตำบล (เดือนที่ 1.) 3) การจัดการประชุมกลุ่มย่อยระดับตำบล (เดือนที่ 2, 3, 4, 5) 4) การเข้าร่วมประชุมอื่นๆ (งานประเพณี) 5) จัดเวทีรวมน้ำ/ ปลาหน้า 6 ตำบล (เดือนที่ 6)
	แผนสร้างองค์ความรู้	1) การรวบรวมข้อมูล /เอกสารต่างๆ 2) การสัมภาษณ์ บันทึก จัดเก็บข้อมูล 3) การจัดรายงานความก้าวหน้า
	แผนสร้างเครือข่าย	1) การสำรวจเครือข่าย การจัดเวที
6/3	แผนสร้างคน	1) ประชุมทีมอาสาสมัครชุมชน (เดือนที่ 1.) 2) ศึกษาฐานข้อมูลน้ำปิง (เดือนที่ 1) 3) ประชุม /สรุปผลการดูงาน 4) ประชุมกลุ่มย่อย 5) เข้าร่วมการประชุมอื่นๆ (เช่น งานประเพณีต่างๆ) 6) จัดเวทีเสนอแนวทางแผนการจัดการป่าชุมชน
	แผนสร้างองค์ความรู้	1) สัมภาษณ์ บันทึก จัดเก็บข้อมูล 2) รวบรวมเอกสาร 3) จัดทำรายงานความก้าวหน้า
	แผนสร้างเครือข่าย	1) ติดตามงานเครือข่าย
6/4	แผนสร้างคน	1) ประชุมทีมอาสาสมัครชุมชน 2) การจัดกิจกรรมโดยชุมชน 3) จัดเวทีสรุปแนวทางการจัดการป่าชุมชน
6/5	แผนสร้างคน	1) ประชุมทีมอาสาสมัคร 2) ศึกษาฐานข้อมูลที่ ออ ท่งยาว จ. ลำพูน 3) ประชุมสรุปการดูงาน 4) ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อติดตามรายงานการประเมินผล 5) จัดเวทีสาธารณะระดับตำบล - สรุปงาน / สังเคราะห์ - หาแนวทางการสร้างความร่วมมือ - หาข้อเสนอในเชิงนโยบาย
6/6	แผนสร้างคน	1) ประชุมทีมอาสาสมัคร 2) ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อติดตามประเมินผล 3) จัดเวทีเครือข่าย 6 ตำบล

ข้อสังเกตจากวิทยากร

วิทยากรซักถามเพื่อให้ผู้นำเสนอเข้าใจมากขึ้น เช่น กฎกติกากับแผนการในการจัดการทรัพยากรต่างกันอย่างไร

- ปัจจุบันมีเครือข่ายป่าเกิดขึ้นในภาคเหนือ มีเครือข่ายและหมู่บ้าน บทเรียนที่ผ่าน มา แผนการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้าน
- ทำแผนที่ประกอบด้วยกฎระเบียบ โครงสร้างขอบเขต ทุกหมู่บ้านเวลาที่เรารู้จะ พบว่ามีการแบ่งขอบเขตของหมู่บ้าน และเดิมสิ่งลงไปในพื้นที่ บทเรียนที่ผ่าน มา คือ แผนการจัดการป่าเป็นแผนที่นิ่ง และไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ต้องคิดว่าทำ อย่างไรแผนที่จะไม่นิ่ง กฎเกณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของแผน แต่จริงๆ แล้วแผนที่ต้องมี ปฏิบัติการด้านการดูแล, การฟื้นฟูและการอนุรักษ์, การเพิ่มประสิทธิภาพในการ ใช้ให้มากขึ้นได้อย่างไร แผนที่เป็นการทำให้ปฏิบัติการในการจัดการป่าเพิ่ม ประสิทธิภาพมากขึ้นไม่ใช่แต่การตั้งกฎกติกาเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้นข้อมูลในช่วง แรกต้องศึกษาสภาพของทรัพยากรที่มีอยู่เดิมว่ามีสภาพในอดีตพัฒนาการมาถึง ปัจจุบันเป็นอย่างไร ปัจจุบันมีปัญหาอย่างไร หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยง กับระบบนิเวศและวัฒนธรรม หลังจากนั้นชวนกันมากำหนด แผนการจัดการอบรมมี ส่วนร่วม ข้อมูลเหล่านี้ต้องชวนชาวบ้านช่วยกันคิดว่าเป้าหมายการจัดการป่าของ ชุมชนว่าอยากเห็นป่าในอนาคตของเขาเองอยากให้อะไรเกิดขึ้น เช่น แม่สานคำ ชาวบ้านต้องการเรื่อง อีสราภาพ ไม่มีใครมาจับไล่ กตขีหรือห้ามการเก็บของป่า และกฎระเบียบจะมาหลังจากที่กำหนดเป้าหมาย ถ้าหากกฎมาตั้งก่อนที่ผ่านมายังไม่ ได้ใช้ประโยชน์อยากแท้จริง
- ข้อมูลของระยะสองจึงควรเป็นข้อมูลที่สามารถใช้ในการวางแผนมากกว่าจะเป็นเรื่อง การเขียนกฎหรือกติกาขึ้นมาก่อน เช่น สถานการณ์ปัญหา, ทรัพยากรและการใช้ ทรัพยากรของชุมชนทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรของ ต้นน้ำและท้ายน้ำ
- ถ้าสิ่งเหล่านี้ชัด ระยะที่ 3 จึงจะสามารถร่วมกันวางแผน ซึ่งหมายถึง แนวทาง การใช้ทรัพยากรต่อไปข้างหน้าร่วมกันอย่างไม่มีความขัดแย้ง
- ข้อมูลนโยบายต้องเริ่มมีการแทรกลงไปตั้งแต่ระยะที่สอง เพื่อนำชาวบ้านวิเคราะห์ และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาที่เผชิญอยู่
- การจัดเวทีในแต่ละครั้งต้องวางระยะการทำงานร่วมกันระหว่างงานข้อมูลและ กระบวนการในสนาม ผลที่ได้ออกมาจะได้ทั้งคนและแผนงานในการทำงาน
- ระเบียบกติกาที่ได้มา เกิดจากการสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชนและสถานการณ์ ลุ่มน้ำ

- ที่ อ. พรวัดต้องการใช้กรณีป่าชุมชนเพื่อเป็นสถานการณ์ตัวอย่าง เพื่อเป็นประตูเปิดไปสู่การเรียนรู้เรื่องประเด็นที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นอื่นๆ
- เวลาเราพูดถึงประวัติศาสตร์ความทรงจำ ต้องเอามาพิจารณา เช่น ความขัดแย้งที่จอมทองคนในชุมชนเคยมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาก่อนแต่ภายหลังมาขัดแย้งกัน เพราะวาทะนโยบายรัฐลงมาในพื้นที่แบบแยกส่วน งานของประวัติศาสตร์มีหน้าที่ตรงนี้ที่สร้างสำนึกความร่วมมือของคนบนความขัดแย้งโดยค้นหาความสัมพันธ์เดิมที่มีมาในอดีตร่วมกันมาก่อน เพื่อสร้างความร่วมมือร่วมกันในอนาคต
- เวลาจัดทำแผนงานในสถานการณ์ปัญหาจริงน่าจะเปิดทางไว้สำหรับระบบปัญหาที่ดิน และถูกกว้านซื้อไปหมดและนโยบายการประกาศเขตป่าได้รุกเข้าไป เมื่อชาวบ้านเริ่มหาศัตรูตัวเดียวกันชาวบ้านจะเริ่มเชื่อ และเริ่มให้ความร่วมมือและแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน
- เมื่อพูดถึงแผนที่การใช้ทรัพยากรจะทำให้ชาวบ้านเห็นเป้าหมายร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน เมื่อให้คนข้างล่างทำแผนที่ก็เริ่มเห็นชัดเจนว่าปัญหาของการใช้ที่ดินและการทำลายป่าว่ามาจากคนบนคอย
- การรื้อประวัติศาสตร์สำนึกการมองคนร่วมกันอย่างไม่ต้องเหยียดกันมาเพื่อให้ทราบว่าสาเหตุที่แท้จริงมาจากอคติของคนในพื้นที่
- อคติทางชาติพันธุ์มาจากประวัติศาสตร์ เชิง ทรัพยากร เช่น ที่จอมทองความสัมพันธ์เชิงการเกลียดชังเป็นเพราะว่าสถานการณ์ปิดล้อมเข้ามาจากการแย่งชิงทรัพยากร แต่ในเชิงประวัติศาสตร์คนไม่ได้เกลียดกันมาก่อน
- บางครั้งสิ่งที่เรามองที่ปรากฏการณ์ทำให้เรารู้แค่มุมเดียว กฎเกณฑ์ต่างๆ มักจะขึ้นกับอำนาจ ข้อมูลที่จะอาศัยอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันอย่างมีความสุขจะต้องมีการใกล้ชิดและใช้ข้อมูลมาร่วมกันแก้ไขปัญหาร่วมกันให้สามารถอยู่กันอย่างมีสันติ
- ป่าชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดึงคนต้นน้ำและปลายน้ำเข้าด้วยกันและคิดว่าน่าจะมีการเชื่อมโยงกันได้
- จะมีการเริ่มที่ป่าดุ่มและขยายผลไปที่ 3 ลุ่มน้ำย่อย มีเป้าหมายให้ประเด็นเรื่องป่าขยับไปถึงคนต้นน้ำด้วยและช่วยให้คนข้างล่างเขาใจคนบนคอยมากขึ้น และอยากฝากให้ดูประเด็นเรื่องการใช้ที่ดินและการใช้น้ำไปด้วย

นิคม

1. หลักสูตรการออกแบบโครงการอย่างมีส่วนร่วมหลังจากนี้ในแต่ละกลุ่มน้ำเอาไปแผนไปคุยกับชาวบ้าน
2. เราต้องการสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ร่วมกันร่วมกันแกนนำของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่และแต่ละประเด็น
3. การพัฒนาเครื่องมือในการเรียนรู้ ตั้งแต่การสำรวจ การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล และใช้ในการเรียนรู้กับชาวบ้าน รวมทั้งการเขียนรายงานให้ชาวบ้านได้ประโยชน์และส่งให้แก่ทาง สกว. ได้ด้วย

อ. มังกร

มองว่าโครงการนี้จะสัมฤทธิ์ผลขยายจากกลุ่มเล็กไปสู่กลุ่มใหญ่และมีความต่างระหว่างการจัดการป่าชุมชนและการจัดการน้ำ เรื่องป่าค่อนข้างชัดเจนในพื้นที่สูง แต่ในพื้นที่ราบเช่นเรื่องการจัดการน้ำที่ชัดเจนกว่า ความสัมฤทธิ์ผลของโครงการข้างบนมาจากกลุ่มป่า ข้างล่างมาจากกลุ่มน้ำ ที่แตกต่างกัน

นิคม เรื่องป่าในอดีตของชาวบ้านเป็นการจัดการที่ไม่มีโครงสร้างหรือการจัดการ เลยไม่ต้องมีองค์กรมารับการจัดการป่า เมื่อมีการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์คนเริ่มสูญเสียเมื่อรัฐเข้ามา /ส่วนเรื่องน้ำจะต้องมีตัวแทนของชาวบ้านเข้ามาดูแลและออกกฎระเบียบให้แก่กลุ่มผู้ใช้ น้ำ เพราะฉะนั้นบริบทต่างกัน

เพราะฉะนั้นเรื่องน้ำ คือ การฟื้นฟู และการบูรณาการแล้วให้ชาวบ้านเปรียบเทียบกับข้อดีและข้อเสียระหว่างอดีตและปัจจุบัน ส่วนใหญ่ปัจจุบันเป็นฝ่ายคอนกรีต พิธีกรรมความสัมพันธ์คณะกรรมการ กฎกติกากลุ่มผู้ใช้ น้ำจะหายไป เรื่องน้ำไม่ใช่ว่าจะจัดการอย่างไรแต่ควรเริ่มต้นที่การทำความเข้าใจสถานการณ์ที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไร

วรลักษณ์ : เมื่อลงพื้นที่แม้จะพบว่าชาวบ้านยังต้องการอพยพคนลงมา และการแก้ปัญหาโดยสร้างเขื่อนและแก้เฉพาะหน้าและสร้างความยั่งยืนและกามีส่วนร่วม และหวังว่าจะเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

นิคม : เราต้องเข้าใจความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ต้อง เข้าใจความสัมพันธ์และเลือก แล้ววางน้ำหนักลงที่เรื่องของป่า และเรื่องน้ำสามารถศึกษาได้ที่ ค. ป่าจุ่ม

วิเศษ : กระบวนการทำการวิจัย คือ การสร้างหลุมพรางให้แก่ตัวเอง กรอบนี้จะหลุดพ้นจากการหาข้อตกลงร่วมของแต่ละกลุ่ม เป็นการวิเคราะห์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ เพราะฉะนั้นอาจจะต้องมีกรอบการวิเคราะห์เพิ่มเติมที่มองว่าผลประโยชน์จะมีการแย่งกันในอนาคต

2. ลุ่มน้ำแม่แดง

กรอบในการวางแผนงาน

ระยะ	สิ่งที่ต้องการ / ต้องการไปหาคำตอบ	ข้อมูลที่ต้องไปศึกษา	เครื่องมือในการหาข้อมูล
แผน ที่ 1.	1. ประวัติศาสตร์ - ด้านวัฒนธรรม - ด้านทรัพยากร	1) การตั้งถิ่นฐาน 2) การใช้ทรัพยากร 3) การผลิต 4) การแลกเปลี่ยน 5) ความขัดแย้ง 6) โครงสร้างความสัมพันธ์ ของชุมชน 7) นโยบายรัฐ 8) การแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน 9) วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ	1) เอกสารท้องถิ่น/ตำนาน แบ่งเป็นยุค
	2. เรื่องการจัดการทรัพยากรในปัจจุบัน - การจัดการป่า - โครงการเหมืองลิกไนต์ 2.1 ความเป็นมาของโครงการ เหมืองลิกไนต์ 2.2 การจัดการโครงการของรัฐที่ ผ่านมา เช่น ที่แม่เมาะ, เชียง ใหม่, แม่จัน 2.3 ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ต่อคนในลุ่มน้ำ	1) ข้อมูลสภาพพื้นที่ป่า 2)	
แผน ที่ 3.	องค์ความรู้ในเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่น และองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรที่ตนเองอาศัยอยู่ในระบบนิเวศน์	1) วิธีการจัดการทรัพยากร 2) ความเชื่อ จารีต, ประเพณี 3) กลไกในการจัดการ ทรัพยากร	1) ประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน 2) ทำแผนที่ระบบนิเวศน์ 3) สังเกตการณ์ประเพณี, การเลี้ยงผีฝ่าย, การทำ แนวกันไฟ
แผน ที่ 3.	องค์ความรู้เรื่องผลกระทบจากโครงการเหมืองลิกไนต์	1) โครงร่าง (กรอบ) ข้อมูล ของชาวบ้านด้านเศรษฐกิจ ศาสตร์ , สังคม, สิ่งแวดล้อม, สุขภาพ , ประเพณีวัฒนธรรม, 2) จัดตั้งคณะทำงาน, ศึกษา	1) ศึกษาเอกสาร แลก เปลี่ยนผู้ที่ได้รับผลกระทบ , ศึกษาทีมงาน 2) จัดตั้งคณะทำงาน, ศึกษา

		การเกษตร , สุขภาพจิต เปรียบเทียบการศึกษา EIA ของรัฐ	ข้อมูลด้านต่างๆ 3) ลงพื้นที่เพื่อจัดเวที วิเคราะห์ข้อมูล
--	--	--	--

ฯลฯ

ข้อสังเกตวิทยากร

- วิธีการดูว่าการทำแผนมีความสอดคล้องหรือไม่ให้ไปดูที่โจทย์และเช็คเป้าหมายที่ตั้งไว้ว่าข้อมูลชุดใดที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนี้ เช่น ชาวบ้านเกิดอาการเรียนรู้และตระหนักในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนควรใช้ความรู้ชุดไหน , ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการของรัฐ โดยเอาคำถามที่ตั้งไว้เหล่านี้แล้วไปเปรียบเทียบหรือดูว่ากิจกรรมที่ทำได้จะสามารถทำให้ได้คำตอบตรงตามประเด็นคำถามหรือไม่
- เราถ้าสามารถเอาแผนนี้ไปปรึกษาและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม
- เราสามารถที่เอาแผนงานไปกำหนดกิจกรรมและงบประมาณ ได้ละเอียด และสามารถเรียงลำดับความสำคัญของการดำเนินการตามแผนงาน และจัดลำดับช่วงเวลาในการทำงานได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

3. ลุ่มน้ำแม่ปิงแลกเปลี่ยน

- น่าจะเพิ่มข้อเสนอทางนโยบายไปด้วย
- โดยทั่วไปน่าจะเป็นการเสนอแผนงานและการวิเคราะห์ร่วมกับชุมชน และนำไปสู่การสร้างแผนแบบมีส่วนร่วมทั้ง 5 ชุมชนใหม่
- สิ่งที่น่าจะสำเร็จ คือ เจ้าหน้าที่ประสานงานในพื้นที่เข้าใจว่าตนเองจะทำแผนปฏิบัติการอย่างไรบ้าง แต่ละทีมจะต้องมีอาสาสมัครชุมชน ได้ชุดข้อมูล ได้รู้ความรู้อย่างไรบ้าง และเป็าร่วมรับโครงการสิทธิทั้งภาค

แนวคิดและหลักการ ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
โดย วราลักษณ์ ไชยทัต

แนวคิดและหลักการ ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ดำเนินบทบาทหลัก เป็นการ

โครงการสิทธิชุมชนศึกษาส่วนประสานงานกลาง

F : n1-workshop12-13feb(2)

14/02/46

หัวใจสำคัญของการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ส่วนหนึ่งไม่ใช่แค่การได้ข้อมูลแต่เป็นการสร้างศักยภาพของคนในชุมชนและให้คนเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและให้คนเห็นแนวร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

1. ต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่าเขามีศักยภาพและความรู้ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาและรู้ ว่าวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมสำหรับตัวเขาคืออะไร
2. หน้าที่ของเราคือเอาข้อมูลจากภายนอกมาปรับกระบวนการ และกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นออกมา และผู้ดำเนินการมีหน้าที่ให้คนเข้าร่วมแลกเปลี่ยน
3. เคารพข้อคิดเห็นของคนในที่ประชุม และพยายามกระตุ้นให้คนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ + เราเสริมเทคนิคและเครื่องมือเพื่อให้เขาพูด

เราควรมีการเตรียมทีมงาน และเตรียมพื้นที่กับชาวบ้านและทีมงานและกำหนดให้ชัดเจนว่าการวันนั้นมาเพื่ออะไร โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน และเอากรอบที่ต้องการไปกำหนดกิจกรรมเพื่อจะได้ทราบว่าต้องการอะไรก่อน เอาให้ชัดว่าวันที่ไปนั้นต้องการข้อมูลอะไร หลังจากนั้นวางแผน โดยการศึกษาข้อมูลมือสองมาก่อนและดูว่าจะใช้เครื่องมืออะไรและเตรียมเครื่องมือที่เหมาะสมโดยการทำความเข้าใจงานให้เกิดความชัดเจน เนื้อหาจะใช้วิธีการอะไร ใครจะเป็นทำหน้าที่อะไร ก่อนกลับต้องทบทวนข้อมูลหลังจากนั้นอาจจะมีการเปิดเวทีวิเคราะห์ร่วมกับชาวบ้านว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมีความถูกต้องหรือไม่ และมาจัดลำดับว่าขั้นต่อไปจะทำอะไร หลังจากนั้นมาเตรียมการและนัดหมายร่วมกับชาวบ้านว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ถ้าหากว่าได้ข้อมูลเชิงลึกมาบ้างแล้วก็บอกชาวบ้านและชี้แจงว่าจะมีอาสาสมัครมาตามต่อ ต้องมีการเตรียมและทำความเข้าใจกับชาวบ้านอยู่เสมอ และทำให้ชาวบ้านทราบว่าข้อมูลที่ได้มาจะเอาไปเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านอย่างไรในอนาคต

วรินทร์พร มีเอกสารที่ได้จากกรุงเทพ อยากให้อ่านและจะได้รู้ว่าจะสามารถนำเอามาปรับใช้ในพื้นที่ได้อย่างไรบ้าง

นิคม เรื่องการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เราที่ผ่านการใช้เวทีและใน 6 เดือนที่ผ่านมายังไม่ได้เกิดขึ้นจริงและเป็นระบบแบบนี้ อยากวิพากษ์ให้เพิ่มเรื่องการเขียนและการเรียบเรียงข้อมูล

วรลักษณ์ เครื่องมือในเวทีจะเป็นเครื่องมือที่นำมาสู่การได้ข้อมูลที่ต้องนำกลับมาเรียบเรียงอีกครั้ง เช่น เป้าหมายของเราต้องการไปศึกษาเรื่องข้อมูลทรัพยากรของชุมชน เราอาจนัดหมายกับชุมชนว่าให้มีแกนนำของทุกกลุ่มมา เช่น กลุ่มป่า กลุ่มแม่บ้านและเยาวชนอย่างน้อยมาครัวเรือนละ 1 คน สมมติว่าเวทีนี้ชาวบ้านมา 30 คน เราต้องรู้ข้อมูลก่อนและหลังจากนั้นมาวางแผนว่า 1 วัน คน 30 คนจะได้ข้อมูลอย่างไร เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนที่ทรัพยากรรอบนอก หมายถึง แผนที่ทรัพยากรโดยรวม และต่อมาคือข้อมูลการใช้ประโยชน์

จากทรัพยากร เวลาไปจัดประชุมเราอยากจะมาให้ชาวบ้านพูดถึงการเก็บข้อมูลโดยวิธีการแบ่ง 3 กลุ่ม แยกเป็นหญิงและคนแก่, ชาย, และกลุ่มเยาวชน แล้วให้เครื่องมือโดยการเอากะตาดไปกลุ่มละ 1 แผ่น และให้วาดแผนที่โดยวิธีคิดของชาวบ้านเอง ว่าคุณน้ำและแบ่งขอบเขตทรัพยากร และนำเสนอข้อมูลจากการวาด และเราจะพบว่าผู้ชายจะวาดป่าแบบละเอียด ผู้หญิงอาจจะวาดน้ำละเอียดเพราะไปใกล้ไม่ได้ เยาวชนอาจจะวาดได้น้อยกว่าเพื่อน และหลังจากนั้นเอามาสรุปและช่วยกันเติมเต็มข้อมูลทรัพยากรของหมู่บ้าน

หลังจากนั้นกลุ่มผู้ชายให้เอาข้อมูลไปเขียน รอบ 12 ปี ปานี้ผู้ชายไปเก็บอะไรในป่านี้ได้บ้าง อะไร คือ ฟิน, สมุน, โพร และอาหารและทำเป็นปฏิทินการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไร ในเดือนไหนบ้าง โดยแบ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมชายและหญิงจากการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตปกติ

และหลังจากนั้นให้บอกชาวบ้านว่าหลังจากนี้จะมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครมาติดตามของข้อมูลและความรู้เพิ่มเติม และลงรายละเอียด

เมื่อได้ข้อมูลมาก็จัดส่งให้คนไปพิมพ์เก็บไว้ และวันที่จะตรวจสอบข้อมูลก็เอากลับไปให้ชาวบ้านตรวจสอบและจะได้ขึ้นข้อมูลมาเพื่อที่จะสามารถเขียนได้เลย

พิเศษ การจัดเวทีที่ผ่านมากไม่ใช่ว่าไม่มีประโยชน์แต่เนื่องจากเป็พื้นที่ใหม่ต้องแนะนำเวทีก่อน, พื้นที่ใหม่เป็นการระดมสถานการณ์ปัญหาออกมา ถ้าพื้นที่อื่นก็เริ่มต้นต่อยอด

วันทรา ช่วง 3 เดือนแรก พอมีโครงการใหม่ลงมาก็ต้องมีการแนะนำ ทุกภาคเป็นการเปิดเวทีและอธิบายโครงการไม่ต้องกังวลและรู้สึกผิด ให้พัฒนาต่อไป

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนกับความภูมิปัญญาวัฒนธรรม

โดย กฤษฎา บุญชัย

เมื่อวานนี้เราทำความเข้าใจ คำว่า "สิทธิ" เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ผ่านโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ "สิทธิของชุมชน" ความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อความอยู่รอด ตักศิรี ตัวตน สิทธิชุมชนก็คือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม

เมื่อเราพูดถึงทรัพยากร นิเวศน์ เรากำลังโยงสิ่งที่เป็นแนวความคิดกระแสหลักคือ การแยกคนกับธรรมชาติหรือคนกับทรัพยากรออกจากกันในวิธีคิดกระแสหลัก โดยเป็นการแยกสังคมออกจากธรรมชาติและเป็นที่ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น

อีกวิธีคิดหนึ่ง ในเชิงนิเวศน์วัฒนธรรมมองว่าคนสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติอย่างใกล้ชิดแต่มีปัญหาอีกแบบหนึ่ง คือ บางครั้งมองธรรมชาติเป็นตัวแปรหลักหรือองค์ประกอบใหญ่ แนวคิดนี้มองว่าชุมชนจะสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาได้ มองว่าชุมชนหรือสังคมกับธรรมชาติล้วนปรับตัวเข้าหากันระหว่างคนและธรรมชาติ เช่น นักวิทยาศาสตร์เข้าไปในป่าเมซอน ยุคแรกนักวิทยาศาสตร์บอกว่าป่านั้นแบบดั้งเดิมและบริสุทธิ์ และห้ามชาวอินเดียแดงเข้าไปใช้ในพื้นที่ป่า

แต่ปรากฏการณ์ใหม่พบว่าป้าธรรมชาติเหล่านี้ล้วนถูกออกแบบขึ้นต่างจากระบบนิเวศมาเป็นเวลายาวนาน นี่คือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศและชาวพื้นเมืองมาเป็นเวลานาน ทั้งสองฝ่ายล้วนปรับเข้าหากัน ดังนั้นเราจะทำลายอคติในเชิงความคิดของคนได้อย่างไรว่ามองธรรมชาติอย่างแยกส่วน

การทำงานไม่ได้มองว่านิเวศของชาวบ้านเป็นพื้นที่เดียวหรือลดลงแค่เกี่ยวกับชาวบ้านเสมอไป ตัวอย่างเช่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เขามองว่าพื้นที่ในระบบวัฒนธรรมเป็นระบบคิดชุดหนึ่งและไม่จำเป็นต้องไปสวมกับระบบธรรมชาติอย่างเดียว

อีกตัวอย่างงานของ อ. พรพิไล แสดงว่าคนสามารถใช้ทรัพยากรข้ามลุ่มน้ำ

1. เรากำลังแสวงหาความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติอย่างไร
2. สะท้อนระบบคิด โลกทัศน์ และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่จริงอย่างไร

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรไม่ได้แยกส่วน คือ (1) ไม่ได้แยกธรรมชาติออกมาเป็นดิน, น้ำ, ป่าแบบโดดๆ เพราะว่าคือวิธีการคิดแบบระบบทุนนิยม แต่ควรมองให้เห็นว่าเป็นระบบแบบองค์รวม และ (2) ไม่ได้แยกชุมชนออกจากความเป็นท้องถิ่น หมายถึง มีระบบความเชื่อ ความสัมพันธ์ของคน ทำให้ไม่สามารถมองชุมชนหนึ่งหมู่บ้านกับวัฒนธรรม 1 อย่าง แต่ระบบทั้งหลายเหล่านี้มีความเพิงพ้องซึ่งกันและกัน การลบสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีของตัวคนจึงต้องมองในเชิงนิเวศวัฒนธรรมการเมือง หมายถึงเป็นการมองนิเวศในการครอบงำ การต่อสู้และวัฒนธรรมทางการเมือง และมองการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิ แต่มีนัยยะทางการเมืองและปลดปล่อยจากการครอบงำเชิงการเมือง

จุดเริ่มต้นที่เป็นประตูที่เปิดออกเราควรมองเริ่มต้น เราควรมองระบบสายสัมพันธ์ความเชื่อมโยงอย่างสิทธิชุมชน เราจะเห็นระบบความเปลี่ยนแปลงในทุกส่วนและจะทำให้ระบบสิทธิชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น เพราะวาระบอยและความเป็นท้องถิ่นถูกย่อยหมดจากความเป็นท้องถิ่นสู่ความเป็นครอบครัวหรือปัจเจก และถูกย่อยจนกลายเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ กลายเป็นการลดรูปให้กลายเป็นระดับมากขึ้น เช่น งานศึกษาพิธีกรรมในระดับหมู่บ้านหรือความเป็นท้องถิ่นที่หายไป สิทธิชุมชนจึงเกิดขึ้นลำบาก เช่น กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีนัยยะของการผลิตซ้ำ และอาจจะตีความว่าระบบประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านี้ออกมาอาจจะไม่ใช่คำตอบ ประเพณีความเชื่อเดิมจะถูกตีความและถูกใช้ใหม่ได้หรือไม่ เพื่อทำให้สิทธิของการอยู่ร่วมกันเป็นท้องถิ่นและมีอำนาจในเชิงการต่อสู้ และการใช้วัฒนธรรมเชิงการต่อสู้การครอบงำทางอุดมการณ์ต่อไปอย่างไร

แลกเปลี่ยน

วราลักษณ์

คนมักจะตีความคำว่าของสาธารณะว่าเป็นของส่วนรวม เช่น ที่ดินมีสิทธิในการใช้หลายแบบ และมีการปรับตัวไปเรื่อยๆ เราไม่สามารถอธิบายตัวตนที่เปลี่ยนแปลงได้ และเป็นการอธิบายตัวตนที่เปลี่ยนแปลง และเป้าหมายของการอธิบายสิทธิ คือ เป้าหมายของการที่จะทำให้ชุมชนไม่ขัดแย้งกันและทรัพยากรไม่ถูกทำลายและมีอยู่ไปถึงลูกหลาน

สิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติมีหลายประเภท ถูกอ้างว่าจะสามารถสร้างประสิทธิภาพที่ดีในการจัดการทรัพยากร และทั้งหมดนี้อยู่ในมือของรัฐและที่ดินที่บอกว่าที่ดินผืนป่าอนุรักษ์และรัฐสามารถที่จะปรับเปลี่ยนกฎหมายให้นายทุนสามารถที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากมันได้

สังคมจึงรื้อถอนสิทธิของชุมชนผ่านกฎหมาย เช่น ฉโนดที่ดิน, ราชรีไคล เป็นพื้นที่ป่าทามของชุมชนไม่มีใครมีสิทธิที่ชัดเจน แต่พอสร้างเขื่อนชาวบ้านบอกว่าให้รัฐชดเชย รัฐตีความว่าป่าทามเป็นที่สาธารณะและไม่มีการรองรับและทุกคนจะสามารถใช้ประโยชน์ได้

วิเศษ อย่างมองชุมชนในภาพที่ปรากฏ วิธีการคิดแบบเชิงซ้อนเกิดขึ้นในหมู่บ้านเสมอ และบางชุมชนมีการกวนซื้อที่ดินอย่างมโหฬารเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิ

พีณิคม คิดว่าเรื่องเหล่านี้สำคัญมาก ระยะเวลาและจำนวนครั้งยังไม่มีเพียงพอให้บรรจุเวทีทางความคิดลงไปในแผนโดยเฉพาะคนทำงานกับชาวบ้าน

ป ขบพาทหน้าทีและกลไกการทำงานโครงการวิจัย

พัชรินทร์ งานข้อมูลที่ผ่านมาและข้อเสนอฝ่ายข้อมูลกับงานวิจัยสนาม

1. ร่วมกับทีมจัดกระบวนการชาวบ้านในการวางกรอบ เพื่อดึงข้อมูลออกมาและวางกรอบในการทำรายงานเวทีและออกแบบฟอร์มเอกสาร
2. จัดระบบเอกสารสำนักงาน รับและดึงเอาข้อมูลจากสนามมาจัดระบบในห้องสำนักงาน
3. วิเคราะห์ข้อมูล/ สังเคราะห์งานเวที
4. สังเคราะห์จากเอกสาร (ภายนอก)
5. Review เอกสารที่เกี่ยวข้อง / อ่าน / หาเอกสาร+หนังสืออ้างอิง
6. เขียนรายงาน

วราลักษณ์ ฝ่ายข้อมูลควรออกแบบงานข้อมูลที่ต้องการร่วมสนาม โดยทั่วไปกระบวนการเก็บข้อมูลเพื่องานวิจัยมี 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การเตรียมการและวางกรอบร่วมกันก่อนในการลงพื้นที่ 1 ครั้ง มีการเตรียมเครื่องมือและแบ่งบทบาทร่วมกัน ว่าใครจะทำอะไรบ้าง
- 2) ช่วงดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้ประสานงานพื้นที่ประสานงานในพื้นที่และทีมข้อมูลช่วยเติมข้อมูลในเชิงวิเคราะห์
- 3) ทีมข้อมูลรวบรวมข้อมูลมาจัดเก็บให้เป็นระบบ
- 4) หลังจากนั้นทีมชาวบ้านและช่วยกันดูแบบสอบถามให้ และเป็นการพัฒนาซึ่งกันและกันและเอาข้อมูลที่ได้มาสู่ระบบแฟ้มข้อมูล และทำหน้าที่ให้ข้อมูลที่ตกมาหายไป และจัดระบบให้เรียบร้อย
- 5) หลังจากนั้นก็จัดเวทีวิเคราะห์ร่วมกันและเติมการวิเคราะห์งานแต่ละช่วงและทีมงานข้อมูลเรียบเรียง + แปลให้เป็นเชิงวิเคราะห์แนบไปเป็นรายงานไป

แลกเปลี่ยน

กฤษฎา มีตัวอย่างประสบการณ์การทำงานข้อมูลที่อันตามัน จะมีคนทำข้อมูลเป็นผู้ที่ประสานงานกลาง และมีคนคอยเก็บและตั้งวิเคราะห์และวางงานข้อมูล/ ออกแบบเวทีร่วมอยู่ด้วยเป็นทีม โดยจะมีคนหลักทำงานร่วมกัน 2 คน

วรินทร์า ทางออกคือไม่สามารถเอาคนข้างนอกมาทำงานวิจัยให้ และคนที่ภาคเหนือนี้คิดว่าเพียงพออยู่แล้ว และหาโครงสร้างที่เหมาะสมของภาคเหนือ และมีกระบวนการในการคุยงานและการปรึกษาหารือค่อนข้างมาก เจ้าหน้าที่เป็นเสมือนหัวหน้าโครงการภายใต้ 1 สุ่มน้ำ

วิเศษ ในแง่ของกระบวนการทำงานในพื้นที่ ถ้าจัดบทบาทดีๆ เท่ากับว่าเป็นการยกระดับคนทำงานในพื้นที่ อาจจะต้องมีการอบรมการเขียนรายงาน ถ้าคนทำงานไม่เขียนจะไม่สามารถยกระดับความคิดคนทำงาน

นิคม โครงสร้างใหม่คือการจัดวางบทบาทของชาวบ้าน เรียกผู้ประสานงานลุ่มน้ำว่าทีมวิจัย และมีตัวแทนของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย และมีผู้ประสานงานลุ่มน้ำ, แกนนำชาวบ้าน, ทีมข้อมูลและทีมบริหารเป็นฝ่ายสนับสนุนคนทำงานพื้นที่เป็นหลัก บทบาทของเด็กนักเรียนไม่ใช่ส่งการบ้าน แต่ทำความเข้าใจว่าเป็นงานของตนเอง

โอฬาร จุดอ่อนของตนเองคือการเขียนงาน ถ้ามองด้วยแผนปฏิบัติการทำได้ แต่ช่วงที่จะต้องมานั่งเขียน ตนเองเขียนไม่ได้

งานวิจัยจะช่วยให้คนเขียนได้และสามารถเป็นนักวิจัยได้โดยไม่ต้องอบรมและทำกระบวนการ

วรินทร์า งานเขียนเราสามารถที่จะพัฒนาได้ เช่น บันทึกเสียงและเขียนออกมา

นิตม การฝึกอบรมครั้งนี้เป็นโอกาสอันดีในการพูดคุยเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อบกพร่องและพัฒนางานสองปีครึ่ง ได้ดีพอสมควรและถึงแม้ว่าโครงการสิทธิไม่มี หรือจบลง เรายังทำงานต่อและได้ทั้งคนทำงานที่ต้องพัฒนาต่อไป

การปรับลดพื้นที่และประเด็นทำให้แนวทางการทำงานในอนาคตมีความชัดเจนมากขึ้น หลังจากนี้จะมีการปรับบทบาทหน้าที่ นอกจากนี้ก็ปรับกระบวนการวิจัยที่ผ่านมา ได้กระบวนการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น สิ่งที่เป็นห่วง คือ การพัฒนาขีดความสามารถและการจัดการกระบวนการเรียนรู้รวมทั้งทีมวิจัยของชาวบ้าน อยากให้มีการจัดอบรมอย่างต่อเนื่อง และอยากชวนวราลักษณ์มาพัฒนาการเป็นวิทยากรกระบวนการ และทักษะในการสำรวจและการจัดเก็บข้อมูล การแยกแยะการวิเคราะห์เชื่อมโยง และการเขียนรายงานผลการวิจัย อยากให้ส่วนกลางช่วยดูว่าการจัดอบรมเพิ่มขีดความสามารถของคนทำงานส่วนนี้ ฝ่ายบริหารจะบรรจุเรื่องนี้อย่างไรในแผนด้วย

สรุป

1. ลดพื้นที่+เลือกเฉพาะพื้นที่ยุทธศาสตร์
2. ลดประเด็นในการทำงาน
3. ปรับบทบาทหน้าที่ / เปลี่ยนบทบาทหน้าที่และสถานะภาพ และอัตราค่าจ้าง
4. นัดหมายการประชุมเพื่อเขียนรายละเอียด Action Plan ในครั้งต่อไปวันที่17-18 กุมภาพันธ์ 2546

บันทึก โดย พัชรินทร์ บัวลอย

